

Strategi för arbetsmiljö inom jordbruks- och trädgårdsnäringen

- Insatserna i strategin bör ge lika mycket utrymme till kunskap om olyckor som arbetssjukdomar och psykosocial ohälsa.
- Det är viktigt att nå ut till enmansföretagen, eftersom majoriteten av olyckorna sker där.
- Kompetens inom området behöver säkras genom att fortbilda fler rådgivare och handledare. Den kompetens som redan finns i landet behöver tillvaratas och spridas.

Strategi för arbetsmiljö inom jordbruks- och trädgårdsnäringen

Jordbruksverket fick i november 2021 i uppdrag av regeringen att ta fram en strategi för att minska olyckorna och förbättra arbetsmiljön i jordbruks- och trädgårdsnäringen. Arbetet med strategin ska pågå 2023-2027. Insatserna ska finansieras med medel från den gemensamma jordbrukspolitiken, i första hand med medel för kompetensutveckling. Denna rapport redovisar Jordbruksverkets förslag på strategi.

En arbetsgrupp på Jordbruksverket med följande representanter har genomfört översynen: Lina Edvardsson, Sone Ekman, Stephanie Kindbom och Julia Marcopoulos. Utöver Jordbruksverket har Eva Göransson och Peter Lundqvist från Sveriges Lantbruksuniversitet deltagit i arbetsgruppen. Rapporten har beslutats av Jordbruksverkets ställföreträdande generaldirektör.

Foto framsida: Scandinarv Bildbyrå

Sammanfattning

Statistik visar att jordbruk, skogsbruk och fiske är den tredje mest drabbade branschen gällande dödsolyckor. Under perioden 2011–2020 omkom 71 lantbrukare till följd av sitt arbete. De vanligaste orsakerna till dödsfallen var förlopad kontroll över maskiner, fordon eller djur samt ras eller fall av föremål. Gällande arbetssjukdomar var ergonomiska belastningsskador den vanligaste orsaken till sjukskrivningar mellan åren 2017–2021. Det är troligt att det finns ett stort mörkertal för både olyckor och arbetssjukdomar inom lantbruket.

Historiskt har Sverige legat i framkant i arbetet med lantbrukets arbetsmiljö. Frågorna har med tiden fått lägre prioritet och det är idag tydligt att Sverige är det land i Norden som arbetar minst med dem. Samtidigt pågår det många olika initiativ runt om i världen för att göra lantbruken till säkrare och mer attraktiva arbetsplatser.

Utredningen visar att det behövs en variation av olika insatser eftersom olika typer av personer och företag har olika behov och tilltalas av olika typer av åtgärder. Resultatet av utredningen pekar också på att det finns en efterfrågan av att integrera det företagsekonomiska perspektivet i de insatser som genomförs. Det finns även en efterfrågan hos lantbrukare att arbeta mer med psykosociala aspekter och att sträva efter en mer normaliserad inställning till mental ohälsa.

För att uppnå regeringens målsättning, om att ingen ska dö på jobbet och att ingen ska dö till följd av arbete, är det nödvändigt att insatserna når de mindre enmansföretag, där majoriteten av olyckorna sker. För att nå dessa företagare behöver insatsen vara geografiskt nära och man ska ges möjlighet att träffa andra lantbrukare då man har stor tillit till branschkollegor.

Jordbruksverket föreslår därför att strategins huvudinsats är att ta fram ett koncept för erfa-grupper¹ som kan genomföras över hela landet. I tillägg föreslås olika informationsaktiviteter genomföras kontinuerligt under åren men med extra fokus under en utvald vecka. Aktiviteterna kan bestå av exempelvis seminarier, filmer och digitala kurser. Samtliga insatser ska ge utrymme för att belysa och arbeta förebyggande med både olyckor, arbetssjukdomar och psykisk ohälsa.

För att kunna genomföra insatserna behöver minst 50 handledare utbildas. Jordbruksverket bör ha samordningsansvaret. I tillägg bör det finnas en arbetsgrupp med representanter från olika organisationer samt en referens- och styrgrupp. Budskapet i strategin ska inte komma från en enskild aktör utan från branschen. Satsningen ska pågå mellan 2023–2027 och uppskattas kosta 50 miljoner kronor.

¹ En erfa-grupp består av ett litet antal lantbrukare som träffas för att diskutera ett visst tema och utbyta erfarenheter. Gruppen träffas vid upprepade tillfällen och leds med fördel av en handledare eller rådgivare med kompetens inom temat.

Summary

Statistics show that the sector of agriculture, forestry and fishery is the third most affected sector when it comes to work related accidents with a deadly outcome. During the period of 2011–2020, 71 farmers lost their lives in work related accidents. The most common causes of death were losing control of machines or animals, falling from heights and being struck by falling objects. Approximately two thirds of the accidents took place within small businesses with no employees. There are presumably vast numbers of work related accidents and injuries, which are unaccounted for. This may depend on the lack of possibilities for farmers with no employees to report accidents or to take sick leave.

Historically, Sweden has been at the forefront concerning work environment within the farming sector. Over time, the subject has received less attention and today Sweden is the Nordic country to work the least with them. There are many initiatives around the globe to make farms safer and more attractive work places.

The investigation points at the need for a range of various initiatives, as different types of people and companies have diverse needs and are attracted to different kinds of initiatives. Furthermore, the investigation emphasizes the demand to include economic aspects in the initiatives, which are carried out. In addition, there is a request from farmers to focus more on the aspects of mental health and to strive to normalize conversations about mental illness.

In order to reach the objective of the Swedish government, being that no one shall perish at work or due to work related accidents, it is vital that the initiatives within the strategy target one person companies, where the majority of accidents take place. To reach out to these small scale farmers, it is anticipated that the activities need to be within the vicinity of the farm, and also that they include opportunities to meet other farmers and exchange experiences.

Thus, we suggest that the core initiative of the strategy will be to develop a concept for and carry out groups for peer-to-peer learning. In addition, a range of information dissemination activities should be carried out continuously, but with an intense focus during one week per year. Activities may consist of seminars, films and digital courses, etc. All initiatives should focus on preventive work regarding accidents, work related diseases and mental illness respectively.

In order for the initiatives within the strategy to be carried out, at least 50 supervisors need to be trained. The strategy should be coordinated by The Swedish Board of Agriculture. In addition, a working group should be set in place, with representatives from different companies, as well as a reference - and a steering committee. The more actors standing behind the strategy, the more impact it may have. The strategy will run between 2023–2027 and is estimated to cost SEK 50 million.

Innehåll

1	Introduktion.....	7
1.1	Om uppdraget.....	7
1.2	Metod	7
1.3	Avgränsningar	8
2	Historik och nuläge	9
2.1	En tillbakablick	9
2.2	Nuläge	11
3	Faktorer som påverkar arbetsmiljön	13
3.1	Negativ inverkan på arbetsmiljön	13
3.2	Lantbrukarna trivs med sitt yrke	14
4	Samhällsekonomisk analys.....	15
4.1	Bristfällig statistik om problemets omfattning	15
4.2	Vilka följder får arbetsskadorna?.....	16
4.3	Ovanligt med samhällsekonomiska analyser av arbetsskador	18
4.4	Vad ska ingå i den samhällsekonomiska analysen?	19
4.5	Hur mycket kostar arbetsolyckor och arbetsjukdomar inom jord- och skogsbruket?	21
4.6	Slutsatser om den samhällsekonomiska analysen	23
5	Arbetsmiljöarbete i andra länder	24
5.1	Norden.....	24
5.2	Internationella organisationer och nätverk	29
6	Kunskapshöjande åtgärders roll i ett framgångsrikt arbetsmiljöarbete	33
6.1	Kunskapshöjande åtgärder enligt forskningen	33
6.2	Erfarenheter från Sverige.....	34
7	Intervjuer.....	35
7.1	Intervjuer med branschaktörer	35
7.2	Intervjuer med lantbrukare	47
8	Analys och rekommenderade insatser.....	58
8.1	En bredd av aktiviteter och insatser rekommenderas	58
8.2	Erfarenhetsutbyte och träffar på lokal nivå	58
8.3	Fortbilda rådgivare.....	59
8.4	Kurser och utbildning riktade till målgruppen större lantbruks- och trädgårdsföretag.....	60
8.5	Kostnader för deltagarna.....	61
8.6	Kommunikations- och kampanjarbete för ökad medvetenhet.....	61
8.7	Skapa en webbplats för samlad information	62

8.8 Samordnande aktör.....	62
8.9 Flexibilitet och utvärdering.....	64
9 Strategin	66
9.1 Strategins målsättningar	66
9.2 Strategins primära målgrupp.....	66
9.3 Strategins innehåll	67
9.4 Tidplan.....	68
9.5 Uppskattad finansiering	69
Referenser	70
Bilaga 1	78
Publikationer inom samma område.....	93

Tabeller:

Tabell 1. Antal arbetsolyckor och arbetssjukdomar anmälda till Försäkringskassan, uppdelat på förväntad frånvarotid från arbetet. Genomsnitt per år under perioden 2017–2021 för jord- och skogsbruk. Källa: Arbetsmiljöverkets statistikdatabas.....	16
Tabell 2. Arbetsmiljöaktörer i Danmark med fokus på lantbruket.....	26
Tabell 3. Arbetsmiljöaktörer i Norge med fokus på lantbruket.....	27
Tabell 4. Arbetsmiljöaktörer i Finland med fokus på lantbruket	29
Tabell 5. Internationella organisationer och nätverk som arbetar med lantbrukets arbetsmiljöfrågor.....	31
Tabell 6. Produktionsinriktning och antal anställda hos de intervjuade lantbrukarna.....	47
Tabell 7. Tidplan presenterat i gantt-schema	69
Tabell 8. Preliminär budgetfördelning för strategin	69

Figurer

Figur 1. Åldersfördelning på de drabbade för arbetsolyckor anmälda till Försäkringskassan, genomsnitt för perioden 2017-2021. Källa SCB:s statistikdatabas.....	18
--	----

1 Introduktion

Regeringen gav i november 2021 Jordbruksverket i uppdrag att ta fram och påbörja genomförandet av en strategi för att minska olyckorna och förbättra arbetsmiljön i jordbruks- och trädgårdsnäringsen. Strategin ska utgå från att åtgärderna ska finansieras med medel från den gemensamma jordbrukspolitiken, i första hand medel för kompetensutveckling men även medel för samarbete kan vara aktuella.

1.1 Om uppdraget

Av regeringsuppdraget framgår att skälen till att utforma en strategi är att jordbruk, skogsbruk och fiske tillhör de branscher med högst antal dödsolyckor i relation till antalet verksamma samt att många av de drabbade är egenföretagare. Arbetet inom jordbruket är mångfasetterat och rymmer många riskfyllda arbetsmoment. Även den generella arbetsmiljön i jordbruket behöver förbättras för att skapa hållbarhet i företagen. Undersökningar av arbetsmiljöförhållanden inom jordbruket pekar bland annat på utmaningar i den allmänna arbetsmiljön, på långa arbetsdagar och stress exempelvis kopplat till externa faktorer såsom kraftigt ökade priser på insatsvaror, vilket kan leda till höjd risk för sjukdomar, olyckor och sämre mental hälsa.

Av uppdraget framgår vidare att bekämpning av arbetsrelaterade dödsolyckor är en prioriterad fråga för regeringen. I arbetsmiljöstrategin för åren 2021–2025 har regeringen en nollvision mot dödsolyckor som innebär en målsättning att ingen ska dö på jobbet och att ingen ska dö till följd av arbete. Satsningar bör vara långsiktiga för att ge bestående effekt. Den tidigare satsningen inom landsbygdsprogrammet, Säkert Bondförnuft (2008–2013) har lyfts fram som framgångsrik och utvärderingar av projektet visade att deltagarnas riskmedvetande och benägenhet att vidta åtgärder på företaget ökade. Projektet hade dock svårt att fortleva när finansieringen upphörde.

1.2 Metod

För att kunna utforma en strategi är det nödvändigt att göra en analys av nuläget, skapa en tydlig målbild och att upprätta en plan för hur målen ska nås. För att måla upp en korrekt bild av nuläget har Jordbruksverket valt att samverka med Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU). SLU fick i uppdrag att beskriva historiska insatser och nuläget för arbetsmiljöarbetet i Sverige, göra en kartläggning över hur andra länder arbetar med frågorna samt att beskriva vad som påverkar arbetsmiljön och vilken roll kunskapshöjande åtgärder har. Eva Göransson och Peter Lundqvist vid institutionen för människa och samhälle på SLU Alnarp genomförde uppdraget. Kapitel 2, 3, 5 och 6 är i huvudsak skrivna av SLU. De har

även diskuterat idéer och varit bollplank till Jordbruksverket under hela processen.

Parallellt med SLU:s arbete har Jordbruksverket tagit del av tidigare rapporter, pratat med organisationer och myndigheter som arbetar inom området samt deltagit vid digitala evenemang. Utifrån den kunskap som inhämtades togs ett intervjuunderlag fram. Tre underkategorier till arbetsmiljö upprättades: olyckor, arbetssjukdomar (ex förslitningsskador och sjukdomar till följd av arbete) och psykosociala aspekter.

Totalt genomfördes 23 intervjuer varav 10 med lantbrukare och 13 med branschaktörer. Lantbrukarna valdes ut genom rekommendationer från lokala tillfrågade LRF kontor. Branschaktörerna identifierades under den genomgång av rapporter och de samtal som Jordbruksverket genomförde. Tre av branschaktörerna kontaktades efter rekommendation under intervjuerna. Intervjuerna var semistrukturerade för att ge utrymme till respondenten att prata om det som han eller hon anser viktigt, samt för att ha möjligheten att ställa relevanta följdfrågor. Därtill var ett fåtal intervjuer anpassade efter en viss organisation som arbetar med ett smalare område inom arbetsmiljö och därmed skulle ha svårt att svara på samtliga frågor.

1.3 Avgränsningar

Uppdraget är inriktat mot att ta fram en strategi för jordbruks- och trädgårdsnäringsen. Därmed inkluderas inte skogs- eller hästnäringen. Rennäringsen omfattas inte av uppdraget, eftersom Sametinget tilldelats motsvarande regeringsuppdrag om arbetsmiljö inom rennäringsen.

Eftersom att insatserna i strategin ska finansieras med medel för, i första hand, kompetensutveckling har intervjuer och analys baserats på möjligheterna inom kompetensutvecklingsåtgärden. Exempel på insatser inom kompetensutveckling är kurser, rådgivning, erfarenhetsträffar, fortbildning av rådgivare, informationsinsatser och demonstrationer. De insatser som föreslås ingå i strategin kommer att presenteras på en övergripande nivå. Detaljer, som exempelvis vilka moment och delar som ska ingå i en föreläsning, kommer därmed inte att specificeras.

Rapporten redogör inte för vilka organisationer som ska genomföra de olika insatserna i strategin. Det är dels för att undvika eventuella framtida inlåsningsor och dels för att de organisationer som kan komma att utgöra en del av strategin ska få möjlighet att ta del av denna rapport innan de tar ställning till om de önskar vara med.

2 Historik och nuläge

I detta avsnitt beskrivs hur branschen har arbetat med att förbättra arbetsmiljön ur ett historiskt perspektiv. Avsnittet innehåller också en beskrivning av nuläget, vilket innefattar övergripande statistik och en presentation av vilka aktörer som arbetar med frågorna idag samt vilka pågående initiativ som finns.

2.1 En tillbakablick

Förebyggande av arbetsrelaterade olycksfall och ohälsa inom jordbruket och trädgårdsnäringen i Sverige har pågått under lång tid. Redan på 1940-talet kom olika skrifter med råd och tips om hur skador skulle undvikas inom jordbruket genom dåvarande Svenska Lantbrukares Olycksfalls-försäkringsbolag (SLO, 1945). När detta försäkringsbolag upphörde skapades en forskningsfond (SLO-fonden) av det kvarvarande kapitalet. Denna fond förvaltas av Kungliga Skogs- och lantbruksakademien (KSLA) och har fokus på jordbrukets arbetsmiljöfrågor och är fortfarande en viktig finansiär av mindre forskningsprojekt av pilot-karaktär. Ett mer systematiskt arbete med olika informationskampanjer bedrevs av Jordbrukets skyddspropaganda med start 1948 (Nilsson, 1978).

Den enskilt viktigaste insatsen gällande skadeprevention i lantbruket var införandet av skyddsågen på traktorer 1959. Enligt Thorson & Springfieldt (1999) dog i genomsnitt 25 personer varje år under vältande traktorer i Sverige, perioden 1957–1960. Trettio år senare hade talet sjunkit till 0,2 dödsfall per år med vältande traktorer. Sverige var ett av de första länderna som gjorde detta skydd obligatoriskt, medan många länder såsom USA fortfarande saknar lagligt krav på skyddsåge på traktorer och försöker få lantbrukarna att eftermontera dessa genom olika ekonomiska erbjudanden (Sorensen et al., 2008).

Ur ett internationellt perspektiv var Sverige ett föregångsland gällande företagshälsovård för lantbrukare som startade 1977. Det blev en stor nationell satsning på företagshälsovård för jordbruket, trädgårdsnäringen och andra sysselsatta inom de gröna näringarna, även sysselsatta inom fiske gavs möjligheter att delta. Företagshälsovården erbjöd såväl teknisk som medicinsk hjälp och stöd i form av skyddsingenjörer, läkare, sjuksköterskor och sjukgymnaster på egna företagshälsovårdscentraler spridda över stora delar av landet (Lantbrukshälsan, 1987). När det statliga stödet upphörde i samband med Sveriges EU-inträde försvann denna form av branshhälsovård, på samma sätt som skedde i t.ex. byggbranschen under 1990-talet. Även det statliga stödet till avbytarverksamheten togs bort i detta sammanhang. Något utbrett intresse för att betala för att tillhöra en generell företagshälsovård utan kunskaper om sektorns arbetsmiljöfrågor fanns därefter inte inom sektorn. I de fall det förekom gällde det vanligtvis större företag med anställd personal. Någon systematisk utvärdering av Lantbrukshälsan (som senare döptes om till Skogs- och lantbrukshälsan) och dess effekt på olycksfall och ohälsa inom sektorn blev

aldrig genomförd. Den branschrelaterade företagshälsovården Lantbrukshälsan var som mest aktiv under 1980-talet (Höglund, 1989). I Finland hade man också företagshälsovård och avbytarverksamhet, men den fick behålla sitt statliga stöd och finns ännu kvar.

Under 1990-talet fanns under en period den statliga Arbetslivsfonden som gav stora möjligheter till subventionerade arbetsmiljöförbättringar i företag. De jordbrukare och trädgårdsföretagare som hade möjlighet att ta del av denna satsning investerade främst i den fysiska arbetsmiljön i form av tekniska hjälpmedel, i betydligt blygsammare omfattning – i relation till övriga näringslivet, satsades på rehabiliteringsinsatser, organisationsutveckling eller kompetensutveckling. Vid en uppföljande studie uppgav lantbrukarna att skaderiskerna hade minskat och trivseln förbättrats på grund av ny utrustning såsom nya maskiner (Lundqvist, 1996a,b).

Satsningen ”Säkert Bondförnuft” var en unik satsning som föregicks av en utredning som leddes av Jordbruksverket och Skogsstyrelsen (Jordbruksverket, 2007). Satsningen finansierades av EU-medel och LRF fick i uppdrag att vara projektägare för denna satsning, medan SLU och dåvarande Jordbrukstekniska institutet, JTI, (numera del av RISE) fick i uppdrag att hantera utbildning av handledare respektive utveckla kommunikations- och informationsmetodik och -material. Utbildning av drygt 150 handledare och med möjlighet att delta i olika gemensamma aktiviteter som gårdsvandringar eller grupphandledning med tre träffar alternativt individuell handledning på gårdsnivå var uppskattat och framgångsrikt, vilket dokumenterats och redovisats i en rad olika publiceringar (Alwall Svennefelt et al., 2013a,b, 2016; Alwall Svennefelt & Lundqvist, 2020; Danielson, 2013). Det framkom bland annat att en stor andel av deltagarna hade vidtagit åtgärder för att förbättra arbetsmiljön och förebygga olycksrisker. Av deltagarna svarade 70 procent att de ansåg att frågorna hade blivit viktigare för dem efter att de deltagit i aktiviteterna. Det visade sig även att de lantbrukare som deltagit i grupphandledningen med tre träffar hade ändrat sina arbetsrutiner och vidtagit mer långsiktiga åtgärder än de som mottog enskild rådgivning på gård. Gårdsbesöken gynnade snabba och mer kortsiktiga åtgärder.

Satsningen var planerad att fortsätta ytterligare en 5-årsperiod, men med kort framförhållning gjordes en omprioritering och projektet avslutades.

Ett annat initiativ är Lantbrukets arbetsmiljökommitté, LAMK som initierades 1982 (Gröna Arbetsgivare LAMK, 2022) som ännu idag fungerar som ett nätverk av de aktörer som har intresse av sektorns arbetsmiljöfrågor. Nätverket består av representanter från myndigheter, organisationer, utbildning och forskning. I början hade man finansiering av dåvarande Arbetsmiljöfonden och det utarbetades såväl forskningsprogram som konkreta arbetsmiljörekommendationer. Trots avsaknaden av extern finansiering har LAMK fortsatt med olika initiativ såsom nationella arbetsmiljökonferenser och arbetsmiljöpriser baserat på årliga fokusområden som djurhantering,

barn och ungdomar. LAMK har även fungerat som en koordinerande aktör av arbetsmiljöfrågorna inom sektorn och bidrog starkt till den nationella satsningen Säkert Bondförnuft (Lundqvist & Alwall Svennefelt, 2012).

Ett annat initiativ är Gröna arbetsgivares och deras satsning på Arbetsmiljöutvecklare – ett koncept där utbildade skyddsingenjörer ger 2-timmars gratis arbetsmiljörådgivning till deras medlemsföretag. Den utvärdering som genomfördes (Alwall Svennefelt & Lundqvist, 2010) visade att rådgivarna upplevde det inledningsvis som svårt att motivera lantbrukarna, men de som väl använde erbjudandet var nöjda med besök och rådgivning. Vidare uppgav nio av tio tillfrågade lantbrukare att man vidtagit arbetsmiljöförbättrande insatser efter besöket. Denna verksamhet fungerar ännu idag som en uppskattad service till dess medlemsföretag.

Andra aktörer som arbetat med jordbrukets arbetsmiljöproblematik är exempelvis Arbetsmiljöverket som genom sin tidigare stora tillsynsinsats på 3 000 jordbruk och Kommunalarbetareförbundets verksamhet med regionala skyddsombud (Lundqvist & Alwall Svennefelt, 2012).

En mindre andel av de handledare som medverkat i satsningen Säkert bondförnuft fortsatte som privata arbetsmiljörådgivare för lantbrukssektorn genom en gemensam plattform ”Säker arbetsmiljö Sverige”.

2.2 Nuläge

Enligt statistik från Arbetsmiljöverket var jordbruk, skogsbruk och fiske den tredje mest drabbade branschen mellan åren 2011 och 2020 gällande dödsolyckor. Endast byggverksamhet och transportbranschen hade fler olyckor med dödligt utfall. De tre vanligaste orsakerna till dödsfallen inom jordbruket var förlorad kontroll över maskin/fordon, ras/fall av föremål som träffar den skadade och på tredjeplats förlorad kontroll över djur. Ungefär två tredjedelar av olyckorna sker på företag utan anställda (Prinzke & Lundqvist, 2017). En studie av Sorensen (2009) pekar på att många lantbrukare utan anställda inte är mottagliga för säkerhetsinformation om den riktas till dem själva, eftersom de upplever att de har god koll över situationen. Lantbrukarna är däremot mer lyhörda om informationen gäller deras barn eller anställda. Studiens konstaterande kan vara en bidragande orsak till att en majoritet av olyckorna sker på företag utan anställda.

Åren 2004 och 2013 anmäldes endast 11 procent av skador inom jordbruket till försäkringskassan (Prinzke & Lundqvist, 2017). Antalet verkliga arbetsolycksfall kan vara betydligt fler än vad statistiken visar. När det kommer till arbetssjukdomar är det tydligt att ergonomiska belastningsorsaker var den vanligaste orsaken mellan åren 2017–2021.

En del av de verksamheter, som nämns i föregående avsnitt, är fortfarande aktiva, inte minst de som har anknytning till Lantbrukets arbetsmiljökommitté.

I dagsläget är LAMK fortfarande ett viktigt nätverk för att diskutera och samordna sektorns arbetsmiljöfrågor och har idag representanter från följande organisationer, myndigheter och företag: LRF, Gröna arbetsgivare, Kommunal, Arbetsmiljöverket, Växa Sverige, RISE, SLU, Maskinleverantörerna, DeLaval International AB och Naturbruksskolornas förening. Deltagandet finansieras av respektive organisation, då LAMK saknar egna resurser. Under senare år har man tillsammans med Prevent, Gröna arbetsgivarna och Kommunal tagit fram ett digitalt informationsmaterial "Är du säker" (Prevent, 2022) och för närvarande är man involverad i satsningen "Samlad kraft för ett säkert och attraktivt lantbruk", som drivs av LRF, med finansiering av Jordbruksverket. Inom denna satsning planeras olika aktiviteter såsom en särskild arbetsmiljövecka vecka 14, 2022 och en kommande 2023 samt webinarier baserat på det tidigare framtagna "Är du säker" materialet samt instruktionsfilmer och informationsmaterial (Johansson, 2021).

Parallellt med detta initiativ finansierar Jordbruksverket, via landsbygdsprogrammet, några andra informationsprojekt; "Säkert lantbruk" (Växa); "Ökad djurvälstånd och säkerhet vid hantering av nötkreatur" (RISE) samt "Säkert Växtskydd" (LRF).

Sigill Kvalitetssystem AB har under senare år utvecklat ett koncept för certifiering av arbetsvillkor vilket beskrivs av dem själva enligt följande: "Med en certifiering mot IP Arbetsvillkor kan du visa dina kunder att företaget tar ansvar för arbetsmiljön och erbjuder goda arbetsvillkor. Reglerna i IP Arbetsvillkor är baserade på det som arbetsmarknaden och lagen kräver gällande arbetsrätt, arbetsmiljö och socialt ansvar. På så sätt är IP Arbetsvillkor också en trygghet vid myndighetskontroll. Certifieringen erbjuder stöd och tydlig handledning för dig som arbetsgivare, oavsett om man har anställd personal eller inte. I dagsläget är det främst företag inom trädgårdsnäringen som arbetar med detta koncept, men det kan lika väl användas inom jordbruket.

Naturbruksskolorna och utbildning vid SLU har länge haft en viktig roll, då de lägger grunden för arbetsmiljökunskaper hos kommande rådgivare, lantbrukare och lantarbetare (Göransson & Lundqvist, 2019). Viss arbetsmiljörådgivning sker även via exempelvis Hushållningssällskapet och Lean Lantbruk.

Det finns även initiativ kopplade till att hantera lantbrukarnas psykosociala hälsa. LRF ger viktigt stöd genom sina regionala Omsorgsgrupper till dem som behöver hjälp, men det förvärrade kostnadsläget har lett till att man nu öppnat en krislinje och även erbjuder psykologstöd. Det finns dock väldigt få studier och lite statistik gällande lantbrukarnas psykiska hälsa. LRF driver även initiativet Bondekompis, som finns över hela landet. En bondekompis är en branschkollega som man kan ringa om man behöver råd och stöttning, är bekymrad över något eller mår dåligt.

3 Faktorer som påverkar arbetsmiljön

Lantbrukare och deras företag påverkas både direkt och indirekt av en rad externa faktorer. Extern påverkan bidrar till att framtidstron inom branschen kan variera från år till år. Trots oro och negativa externa faktorer trivs de allra flesta lantbrukare med bra med sitt yrke.

3.1 Negativ inverkan på arbetsmiljön

I april 2022 råder det ingen tvekan om att dagens företagare inom jordbruks- och trädgårdsnäringen brottas med en mängd faktorer som påverkar deras arbetsmiljö. De kraftigt höjda kostnadsnivåerna för energi, foder, konstgödsel och andra insatsvaror och den rådande oron i världen lägger stor press på lantbrukarna som har stora problem med lönsamheten. För att fånga upp en del av denna oro har LRF öppnat en krislinje dit oroliga företagare kan ringa för att prata med en psykolog för att få stöd (Sveriges Radio, 2022). Lantbrukare med djurproduktion upplever även oro och olika former av stress inför kritik, hot och brottslighet som kan riktas mot deras verksamhet. Det kan vara stölder, skadegörelse, hot från djurrättsaktivister på gården eller via sociala medier (Lundqvist et al., 2022).

Utgångsläget för företagare inom jordbruks- och trädgårdsnäringen är annorlunda än inom många andra branscher. Det är i hög utsträckning familjeföretag och företagaren med familj bor ofta i anslutning till verksamheten, vilket gör att arbete och fritid flätas samman på gott och ont, nära till jobbet, men det kan vara svårt att koppla av från arbetet. Strukturen på företagen varierar otroligt mycket alltifrån stora företag med anställd personal, det lilla familjeföretaget utan anställda, företaget som bedrivs på deltid – kombinerat med annan anställning eller de fall där boendet på en gård är det primära och verksamheter bedrivs som en hobby. Oavsett typ av verksamhet kan man drabbas av arbets-skador, uppleva stress, trötthet eller annan arbetsrelaterad ohälsa (Lundqvist, 2012; Pinzke, 2018). I en tidigare studie från SLU (Pinzke & Lundqvist, 2017) framkom att det var de minsta företagen som hade högst förekomst av arbets-olycksfall i relation till antalet arbetstimmar.

Listan kan göras lång över faktorer som direkt eller indirekt påverkar arbetsmiljön för dessa företag som ofta ligger i landsbygd/glesbygd; tillgång till internet och samhällsservice, avsaknad av sociala kontakter, ensamarbete, långa arbetsdagar, svårt att ordna ledighet, utsatthet för rovdjur och vildsvin, sjukdomar bland djur eller inom växtodlingen och hantering av ny teknik. Verksamheten inom dessa näringar är oftast beroende av väder och årstidernas växlingar, vilket kan vara mycket givande när man följer produktionens utveckling under de olika säsongerna. På samma sätt kan det vara frustrerande och riskfyllt att arbeta när man drabbas av torka, ihållande regn eller kyla som påverkar arbetsförhållanden och möjligheter till rimliga inkomster. Enligt den Landja-undersökning som LRF tog

fram 2021 instämmer 35 procent av lantbrukarna helt eller delvis att det ingår i yrket att utsätta sig för risker.

Verksamheten inom dessa branscher behöver ofta klara av en mängd olika arbetsuppgifter som man inte alltid har utbildning eller kompetens för och inte alltid heller har den bästa utrustningen för. Rollen som arbetsgivare innehåller en mängd utmaningar. Många företagare inom de gröna näringarna saknar utbildning och egen erfarenhet av ledarskap och när man ska anställa säsongsarbetskraft eller hitta lämplig kompetens för tillsvidareanställningar kan det bli komplikationer för såväl företagare som anställda (Lundqvist, 2012). Många företagare inom de gröna näringarna upplever myndigheters inspektioner, krav på administrativa rutiner och rapportering som både stressande och oroande enligt en rapport av Bergström et al. (2020).

3.2 Lantbrukarna trivs med sitt yrke

Det faktum att lantbrukare oroas över olika typer av extern påverkan framgår tydligt i de undersökningar som har gjorts av Landshypotek Bank sedan 2019. Under 2021 var det snabbt stigande priser på insatsvaror som påverkade verksamheterna allra mest. Under 2020 toppade viltskador som listan. Dessförinnan hade föregående års växtodlingssäsong (torkan 2018) störst inverkan på företagen.

Trots oro och extern påverkan uppger 94 procent att de trivs bra eller mycket bra med att vara lantbrukare, enligt Lantbruksbarometern som är framtagen av Ludvig & co tillsammans med Swedbank och Sparbankerna. Undersökningen från 2022 visar även att 2 av 3 lantbrukare skulle rekommendera en ung person att bli lantbrukare eller att jobba inom de gröna näringarna. Uppgifterna får även stöd från LRF:s Landja-undersökning från 2021, där 9 av 10 tillfrågade angav att de är ganska nöjda eller mycket nöjda med livet som de lever.

Några faktorer som påverkar arbetsmiljön positivt är friheten med att bedriva eget företag, känslan av att skapa nytta (producera mat och miljönytta), arbeta utomhus, arbeta med djur och att arbetet för många även är ett stort intresse.

4 Samhällsekonomisk analys

Detta kapitel syftar till att bedöma och beräkna effekter för samhället som helhet av arbetsolyckor och arbetssjukdomar inom jord- och skogsbruk. Kapitlet ger först en översikt över de data som finns tillgängliga om arbetsolyckor och arbetssjukdomar i dessa branscher. Därefter ges en kort introduktion till vad som bör ingå i en beräkning av samhällsekonomiska kostnader för olyckor och sjukdomar. Slutligen görs ett försök till beräkning av samhällsekonomiska kostnader, så långt möjligt med de data som finns tillgängliga. Någon ny insamling av data kring arbetsolyckor och arbetsorsakade sjukdomar inom jord- och skogsbruk har inte rymts inom ramen för föreliggande rapport. Rapporten utgår i stället från befintlig statistik och från tidigare publicerade studier.

4.1 Bristfällig statistik om problemets omfattning

För dödsfall i arbetsolyckor är den officiella statistiken förhållandevis tillförlitlig. Enligt Arbetsmiljöverkets statistik inträffade i genomsnitt 6,4 dödsfall i arbetsolyckor varje år under perioden 2017–2021. Denna siffra inkluderar förutom jord- och skogsbruk även dödsolyckor inom fiskesektorn.

Färsk statistik om arbetsolyckor och arbetssjukdomar i övrigt finns tillgänglig via två källor. Dels via de anmälningar av arbetsolyckor och arbetssjukdomar som enligt lag ska göras till Försäkringskassan. Dels genom undersökningen ”Arbetsorsakade besvär”, som SCB genomför som en telefonenkät på uppdrag av Arbetsmiljöverket. Dessa båda undersökningar är dock behäftade med svagheter. Problemet med anmälningarna till Försäkringskassan är att en stor del av fallen inte anmäls och därmed inte kommer med i statistiken (Arbetsmiljöverket & SCB, 2021). När det gäller undersökningen Arbetsorsakade besvär är svagheten att den omfattar för få fall inom jord- och skogsbruk för att det ska vara möjligt att dra slutsatser på hög detaljnivå.

Tabell 1 redovisar antal arbetsolyckor och arbetssjukdomar inom jord- och skogsbruk som har anmälts till Försäkringskassan. I genomsnitt under en 5-årsperiod har det anmälts 334 arbetsolyckor och 39 arbetsorsakade sjukdomar per år. I synnerhet för arbetsskador är detta missvisande siffror. Enligt undersökningen Arbetsorsakade besvär anmäls inte mer än hälften av de inträffade arbetsolyckorna och 6 procent av arbetssjukdomarna i landet till Försäkringskassan, sett som ett snitt över alla sektorer i samhället. Inom jord- och skogsbruk är anmälningsgraden med största sannolikhet ännu lägre, eftersom antalet småföretag och ensamföretagare är stort inom jord- och skogsbruk. Den låga anmälningsgraden inom jord- och skogsbruk framgår också av två enkätundersökningar som genomfördes 2004 och 2013 (Pinzke & Lundqvist 2017). Undersökningarna visade att inte mer än 11 procent av de som skadats av olyckor inom jord- och skogsbruk rapporterades in till Försäkringskassan.

Tabell 1. Antal arbetsolyckor och arbetssjukdomar anmälda till Försäkringskassan, uppdelat på förväntad frånvarotid från arbetet. Genomsnitt per år under perioden 2017–2021 för jord- och skogsbruk. Källa: Arbetsmiljöverkets statistikdatabas.

Trolig frånvarotid	Antal arbetsolyckor	Antal arbetssjukdomar (inklusive psykisk ohälsa)
Ingen frånvaro		8
1–3 dagar	66	81
4–14 dagar	109	11
Längre frånvaro	160	19
Totalt	334	39

Enligt enkätundersökningen Arbetsorsakade besvär hade 34 procent av de svarande inom jord- och skogsbruk haft besvär av arbetsolycka och/eller arbetssjukdom under 2020. Av dessa personer var det tre gånger fler som hade haft besvär av arbetssjukdom än dem som hade haft besvär av arbetsolycka. Tre gånger fler fall av arbetssjukdom än fall av arbetsolyckor är rakt motsatt förhållande mot det som framkommer i anmälningarna till Försäkringskassan. I anmälningarna till Försäkringskassan är antalet inrapporterade olyckor i stället nästan 9 gånger högre än antalet inrapporterade arbetssjukdomar. Denna skillnad mellan undersökningarna illustrerar hur liten andel av arbetssjukdomarna som anmäls till Försäkringskassan. Antalet fall av arbetssjukdomar anmälda till försäkringskassan är således ett gravt missvisande mått på förekomst av arbetssjukdomar inom jord- och skogsbruk.

Något som försvårar en mätning av antalet fall av arbetssjukdomar är att den direkta orsaken kan vara svår att fastställa. Dels utvecklas de ofta under lång tid. Dels kan de bero på en kombination av orsaker inom arbete och orsaker utanför arbetet. Sistnämnda gäller inte minst psykisk ohälsa, där orsaken i många fall kan vara en kombination av situationen på arbetet och den privata situationen.

4.2 Vilka följder får arbetsskadorna?

De samhällsekonomiska kostnadernas storlek påverkas förutom av antalet inträffade olycks- och sjukdomsfall också av vilka och hur omfattande följderna blir. Dataunderlaget är emellertid begränsat när det gäller hur allvarliga följderna blir för de personer och företag som drabbas samt vilka kostnader som uppstår för samhället i övrigt.

Frånvaro från arbetet ger upphov till direkta konsekvenser i de drabbade företagen men längden på frånvaron kan också ge en indikation om hur allvarliga skador som de drabbade personerna har fått. Tabell 1 visar frånvarotid från arbetet för de fall som har anmälts till Försäkringskassan. I denna statistik anges frånvaro som är längre än 14 dagar som en klumpsumma. Det går därför inte att dra närmare slutsatser om frånvarons längd för dem med frånvaro längre än 14 dagar. Som nyss nämnts är siffrorna för arbetssjukdomar heller

inte pålitliga i denna undersökning. Enligt något äldre siffror från 2004 (Pinzke & Lundqvist 2011) var den genomsnittliga frånvarotiden 14 dagar för dem som drabbats av en arbetsolycka och för dem som avstod från arbete minst en dag på grund av arbetsolycka var den genomsnittliga frånvaron 32 dagar.

Undersökningen Arbetsorsakade besvär ger också vissa indikationer om följderna: Av dem som under 2020 haft besvär av arbetsolycka och/eller arbetsjukdom hade 27 procent sjukfrånvaro på grund av besvären och 62 procent hade varit i kontakt med vårdpersonal. Dessa siffror antyder att följderna i många fall är lindriga.

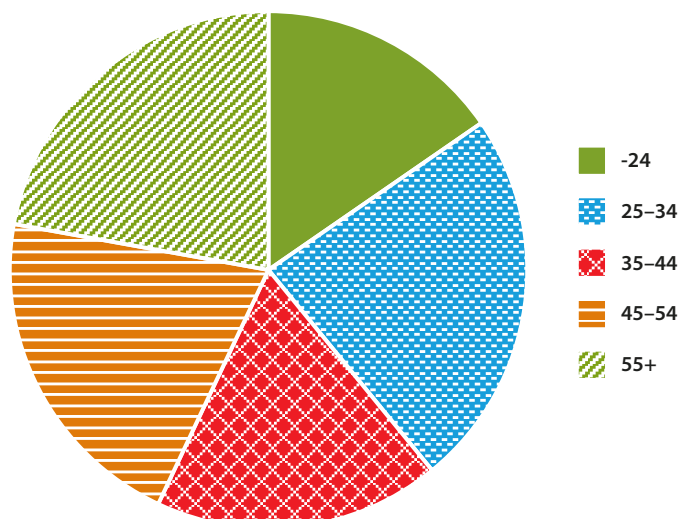
Följande typer av besvär är allra vanligast inom jord- och skogsbruk enligt undersökningen Arbetsorsakade besvär (41 till 86 procent av dem med minst ett besvär har angivit att de har drabbats av något av dessa besvär):

- fysisk smärta eller värk
- besvär med nacke, axel, arm
- trötthet
- ryggbesvär
- besvär med fingrar, hand eller handled
- besvär med höft, bäcken, ben, knä, fötter eller tår

Andra ofta förekommande besvär är depression/utmattning, sömnstörningar, ångest, astma/allergi/hudbesvär, problem med ögon/syn/hörsel samt problem med minne/koncentration. Sistnämnda uppräkningsvisar att symptom på psykisk ohälsa är förhållandevis vanliga, även om fysiska besvär är det som dominerar.

De vanligaste åtgärderna på arbetsplatsen enligt samma undersökning var avlastning (24 procent av dem med besvär), nya arbetsverktyg (11 procent) och stöttning av chefen (9 procent).

Åldern på de som drabbas har stor betydelse för de samhällsekonomiska kostnaderna, i de fall där den drabbade personen långsiktigt mister hela eller en stor del av sin arbetsförmåga. Figur 1 visar att olyckorna är förhållandevis jämnt fördelade mellan olika åldersgrupper. För arbetssjukdomar är det för få fall som rapporteras för att statistiken ska kunna ses som tillförlitlig.

Figur 1. Åldersfördelning på de drabbade för arbetsolyckor anmälda till Försäkringskassan, genomsnitt för perioden 2017–2021. Källa SCB:s statistikdatabas

4.3 Ovanligt med samhällsekonomiska analyser av arbetsskador

Samhällsekonomiska analyser har de senaste årtiondena blivit allt vanligare inom sjukvården och för att beräkna kostnader för olika typer av olyckor. När det gäller trafikolyckor finns en lång tradition att beakta samhällsekonomiska kostnader vid prioritering mellan olika väginvesteringar. Trafikverket har omfattande styrdokument som säkerställer att dessa analyser görs på ett enhetligt sätt. Inom den svenska sjukvården arbetar man numera allt mer med samhällsekonomiska analyser för att välja vilka behandlingar som ska prioriteras. Hälsoekonomi är därtill ett väletablerat forskningsområde inom nationalekonomi, där man bland annat analyserar och bedömer kostnader och effekter av åtgärder inom hälso- och sjukvården. Ytterligare ett exempel på samhällsekonomiska analyser är att Myndigheten för samhällsskydd och beredskap har tagit fram en serie rapporter där man beräknat samhällsekonomiska kostnader för olika typer av olyckor.

Specifikt för arbetsolyckor och arbetsjukdomar har det däremot bara gjorts några få samhällsekonomiska beräkningar av kostnader. De beräkningar som har gjorts har därtill varit starkt förenklade. Förutom Jordbruksverkets rapport om arbetsolyckor från 2007 är ett annat exempel en beräkning av produktionsbortfall på grund av arbetsbetingad ohälsa som gjordes i samband med en statlig offentlig utredning inom arbetsmiljöområdet (Malmquist 2001). Även internationellt förefaller det finnas få studier av samhällsekonomiska kostnader för arbetsskador (Arbetsmiljöverket 2010).

4.4 Vad ska ingå i den samhällsekonomiska analysen?

I en beräkning av samhällsekonomiska kostnader försöker man så långt möjligt sätta kronor och ören på de effekter eller skillnader som finns, detta för att kunna väga samman olika typer av effekter till ett gemensamt monetärt mått. Om alla effekter mäts med ett gemensamt mått kan de summeras ihop till en enda siffra. Detta gör det enklare att bedöma var i samhället eventuella åtgärder från samhällets sida ger mest nytta för pengarna.

Om man ska beräkna samhällsekonomiska kostnader för olyckor och sjukdomar är följande typer av kostnader relevanta:

- Direkta kostnader
 - Kostnader för räddningstjänst, polis och ambulans i samband med en olycka
 - Egendomsskador i samband med en olycka
 - Sjukvård
 - Vård i hemmet
 - Läkemedel
 - Hjälpmedel
 - Rehabilitering
 - Transporter i samband med vård och rehabilitering
 - Administrationskostnader (försäkringsadministration, socialförsäkringsadministration och inom rättsväsendet)
- Humanvärde (värde av psykiskt och fysiskt lidande samt dödsfall)
- Produktionsbortfall på grund av att den skadade eller avlidne inte kan arbeta eller får nedsatt arbetsförmåga (inklusive bortfall av oavlönat arbete i hemmet)

Ovanstående lista innehåller kostnadsposter som i varierande grad brukar förekomma och dessutom är motiverade att ha med i denna typ av analyser. Ofta inkluderas inte alla ovanstående kostnadsposter i en samhällsekonomisk kostnadsberäkning, antingen beroende på att de är svåra eller kostsamma att få fram information om eller på grund av att de är mindre relevanta för den analys som görs.

Sådant som inte ska tas med i en beräkning av samhällsekonomiska kostnader är sjukpenning, förtidspension, försäkringsersättning och liknande. Dessa utbetalningar är endast en omfördelning av pengar mellan olika aktörer i samhället, inte någon kostnad för samhället som helhet.

4.4.1 Humanvärdet

En kostnadspost som är särskilt svår att beräkna är förlust av humanvärde, eftersom det inte finns något marknadspris på ett förlorat liv, ett handikapp eller

en sämre livskvalitet i övrigt. Flera metoder har dock utvecklats inom national-ekonomin för att monetärt uppskatta värdet av liv och hälsa. Dessa bygger antingen på tekniker där man ställer frågor till personer eller på att man undersöker hur mycket folk av egen fri vilja lägger på sådant som kan bidra till att minska risken för dödsolyckor, skador eller ohälsa.

Flertalet av de svenska studier som monetärt har värderat ett förlorat liv eller försämrad livskvalitet avser trafikolyckor (MSB 2012; Svensson & Hultkrantz 2015). På andra områden är det sparsamt med värderingsstudier, inklusive vad gäller arbetsolyckor och arbetssjukdomar. En bakomliggande orsak till bristen på studier på andra områden är att samhällsekonomiska analyser inom sjukvården i de flesta fall inte använder en monetär värdering av liv eller livskvalitet. Att man inom sjukvården inte använder en explicit monetär värdering beror delvis på att man även vill väga in etiska principer kring människovärde, behov och solidaritet. Indirekt gör man, genom sina val, ändå en outtalad monetär värdering och det har blivit vanligare med jämförelser av värderingar inom sjukvårdsområdet med värderingar inom trafikområdet (Hultkrantz 2020; Persson & Olofsson 2018).

Monetära värderingar av liv och livskvalitet går inte utan vidare att överföra från ett område till ett annat. Följaktligen är det inte självklart att värderingar från trafikområdet kan tillämpas på arbetsskador. Även inom trafikområdet finns skillnader i värdering, där exempelvis Trafikverket värderar ett inbesparat liv för singelolyckor inom gång- och cykeltrafik till ungefär hälften av det värde som tillämpas för övrig vägtrafik (Trafikverket 2020). Det finns flera orsaker till att värderingar skiljer sig och inte är direkt överförbara mellan områden (IHE 2016a; IHE 2016b; IHE 2019):

- Det har i undersökningar visat sig att människors betalningsvilja för riskreduktion inte ökar i proportion till riskreduktionen
- Graden av kontroll, frivillighet och obehag i en skadesituation har visat sig ha betydelse för vilket värde människor sätter på risken för en skada (exempelvis påverkas människors betalningsvilja för att slippa dö av de omständigheter man riskerar att dö under)
- Människor har olika preferenser för riskreduktion i olika åldrar

4.4.2 Produktionsbortfall

Produktionsbortfall i arbetet beräknas vanligen baserat på framtida inkomstbortfall plus sociala avgifter för de drabbade. I grunden är detta ett teoretiskt välmotiverat sätt att mäta värdet av det som inte produceras i samhället på grund av att någon drabbas av nedsatt eller utebliven arbetsförmåga. Det som försvårar den praktiska beräkningen är att det inte finns någon konsensus om huruvida man ska ta hänsyn till att den skadade eller avlidne eventuellt kan ersättas av en annan person som inte redan har ett jobb. I den mån den skadade kan ersättas av någon som inte redan utför ett arbete uppstår nämligen inget

produktionsbortfall i samhället. Det förefaller också finnas skillnader mellan studier rörande hur produktionsbortfall för avlidna beaktas. Utöver den kostnad för produktionsbortfall som mäts via inkomstbortfall finns det även ytterligare kostnader i företagen när en person måste ersättas, för att exempelvis rekrytera och skola in nya medarbetare, som kanske inte når motsvarande produktivitet förrän efter en viss tid. (Se t.ex. Räddningsverket 2008 och MSB 2019)

Sjuknärvaro, där den sjuke eller skadade arbetar trots nedsatt arbetsförmåga, är något som är mycket svårt att mäta och därför ingår det som regel inte i den samhällsekonomiska kostnadsberäkningen.

Bortfall av obetalt arbete i hemmet, som någon annan måste ta över, är en del av det produktionsbortfall som kan uppstå i samhället när någon förlorar eller får nedsatt arbetsförmåga. I många studier inkluderas det inte medan andra studier inkluderar det.

Viss dubbelräkning kan uppstå om den samhällsekonomiska kostnadsberäkningen både innehåller kostnader för förlorat humanvärde och produktionsbortfall. Denna situation kan uppstå om en del av den minskade livskvaliteten för den enskilde hänger samman med minskat konsumtionsutrymme på grund av lägre inkomst. I Sverige är dock huvudprincipen att den drabbade i hög utsträckning ska kompenseras för inkomstbortfall vid en arbetsskada, varför de personer som svarar på betalningsvillighetsstudier för att skatta förlorat humanvärde förmodligen inte räknar in ett särskilt stort inkomstbortfall.

4.5 Hur mycket kostar arbetsolyckor och arbetsjukdomar inom jord- och skogsbruket?

Tillgänglig data om arbetsolyckor och arbetssjukdomar inom jord- och skogsbruket tillåter inte någon fullständig eller mer precis beräkning av de samhällsekonomiska kostnaderna. Vi får därför nöja oss med räkneexempel som kan ge en ungefärlig storleksordning på några av kostnadsposterna.

4.5.1 Dödsolyckor

För dödsolyckor är den dominerande kostnadsposten värdet av förlorade liv (humanvärdet). Specifikt för arbetsolyckor och arbetssjukdomar saknas studier av hur människor värderar risken att förlora livet. Rapporten utgår därför från värderingar från andra områden. Enligt den studie som ligger till grund för Trafikverkets samhällsekonomiska beräkningar är ett inbesparat liv värt i storleksordningen 40 miljoner kronor (IHE 2016b). Andra analyser av betalningsvilja förefaller oftast ge resultat som hamnar mellan 10 och 70 miljoner kronor per inbesparat människoliv. Som nämnts ovan går det dock inte utan vidare att överföra siffror på betalningsvilja mellan olika typer av olyckor. Värdet av ett inbesparat liv för arbetsolyckor inom jord och skog torde ändå handla om något

eller några 10-tals miljoner kronor, med tanke på svenska värderingsstudier som gjorts inom olika områden.

Med 6,4 arbetsrelaterade dödsfall per år (enligt ovan) och ett värde på något eller några 10-tals miljoner per sparat liv torde den samhällsekonomiska kostnaden för dödsolyckor i jord- och skogsbruk uppgå till ungefär 100 till 300 miljoner kronor per år.

4.5.2 Arbetsolyckor utan dödsfall

När det gäller olyckor utan dödsfall är det bara för transportsektorn som det finns kostnadsberäkningar som täcker in alla typer av kostnader. Dessa beräkningar används därför som en grund för att få en uppfattning om vilka kostnadsposter som kan väntas vara av störst för arbetsolyckor inom jord- och skogsbruk.

För olyckor utan dödsfall är förlorad livskvalitet den allra största kostnads-posten, enligt de analyser som ligger till grund för Trafikverkets beräkningar av olyckskostnader (IHE 2016b). Enligt dessa beräkningar är värdet av minskad livskvalitet ungefär 11 miljoner kronor för en allvarligt skadad person och 4 miljoner kronor för en lindrigt skadad person. Med allvarlig skada menas här en person som fått en skada som ger minst en procents medicinsk invaliditet.

Övriga olyckskostnader inom vägtrafikområdet uppgår enligt nyss nämnda analyser till cirka 950 000 kronor för en allvarlig skada och 40 000 kronor för en icke-allvarlig skada. Bland dessa övriga olyckskostnader är det produktionsbortfall som är den största posten; cirka 750 000 kronor för en allvarlig skada och 20 000 för en lindrig skada. Även beräkningar från MSB (2011) på samtliga olyckstyper i samhället tyder på att produktionsbortfall är den största kostnads-posten bland kostnader utöver förlorad livskvalitet. Näst efter kostnader för förlorad livskvalitet och produktionsbortfall kommer vårdkostnader av olika slag.

För arbetsolyckor inom jord- och skogsbruk saknas tillräckligt dataunderlag för att kunna beräkna hur stora de samhällsekonomiska kostnaderna är totalt sett. Som redovisats ovan finns viss information om frånvaro från arbetet men i övrigt saknas i stort sett dataunderlag om hur stora konsekvenser skadorna får för individen, företagen och samhället i övrigt. Visserligen finns det information om vilka typer av symptom som uppstår men inte om vilka konsekvenser de ger.

När det gäller produktionsbortfall går det att göra en grov överslagsberäkning, som ett räkneexempel baserat på den begränsade information som finns om antal skadade och frånvaro: Låt oss anta att 500 personer är drabbade av ett icke-dödligt arbetsolycksfall per år. Låt oss också anta att i snitt 15 arbetsdagar går förlorade per person per olyckstillfälle (livet ut), den genomsnittliga inkomsten är 30 000 kronor per månad, sociala avgifter tillkommer med 40 procent och att det går 17,5 arbetsdagar per månad. Produktionsbortfallet kan då uppskattas till 18 miljoner kronor ($500 \times 15 \times 30\,000 \times 1,4/17,5 = 18$ miljoner).

Per inträffat fall kan underlaget från trafikområdet ge viss vägledning om hur mycket ett arbetsolycksfall kostar. Framst gäller detta förlust av livskvalitet som förmodligen ger upphov till kostnader i miljonklassen för de mer allvarliga arbetsolyckorna.

4.5.3 Arbetsjukdomar

Med största sannolikt är förlorad livskvalitet och produktionsbortfall de största kostnadsposterna även för arbetsjukdomar.

För arbetsjukdomar saknas tillförlitlig data om både antalet fall och hur stora konsekvenser som uppstår för individen, företagen och samhället i övrigt. Därför är det inte möjligt att sätta några siffror på de samhällsekonomiska kostnader som arbetsjukdomarna ger upphov till.

4.6 Slutsatser om den samhällsekonomiska analysen

De största samhällsekonomiska kostnaderna uppstår på grund av förlorade liv, förlorad livskvalitet och produktionsbortfall. Olika former av vårdrelaterade kostnader uppstår också. Övriga kostnadsposter är sannolikt mindre betydelsefulla för totalkostnaden.

För att kunna göra en heltäckande och mer precis beräkning av de samhällsekonomiska kostnader som uppstår behövs bättre dataunderlag om antalet inträffade fall och hur stora konsekvenserna blir i olika avseenden.

5 Arbetsmiljöarbete i andra länder

Följande avsnitt redovisar olika arbetsmiljöinsatser inom Norden. Avsnittet tar även upp olika typer av nätverk och organisationer som är möjliga att engagera sig inom. Länkar till insatserna finns i referenslistan. Fler arbetsmiljöinsatser från andra delar av Europa, Nordamerika, Oceanien och Asien är beskrivna i bilaga 1.

5.1 Norden

Danmark

SEGES Innovation P/S är en privat, oberoende forsknings- och utvecklingsorganisation inom lantbrukssektorn med totalt 530 anställda. Arbetsmiljö är ett av deras fackområde och sorterar under ”Ledning och ekonomi”. Fackområdet har fyra medarbetare; en arbetsmiljöchef, två arbetsmiljökonsulenter samt en specialkonsulent.

De arbetar med att skapa en bättre säkerhetskultur inom lantbruket, genom information om lagstiftning och risker. De utvecklar också metoder och tar fram hjälpmedel till den enskilde lantbrukaren till hjälp för deras arbetsmiljöarbete och förebyggande av olyckor. I detta arbete samarbetar man med både lokala rådgivare, verksamheter och myndigheter. Årligen utdelar de Lantbrukets Arbetsmiljöpris. Vidare håller de kurser inom arbetsmiljö och säkerhet, ger rådgivning och kan bistå i kontakt med myndigheter och utför arbetsplatsanalyser/säkerhetsgenomgångar på gården.

Under år 2022 ger SEGES bland annat en arbetsmiljöutbildning (lagkrav för arbetsmiljörepresentanter att ha genomgått) för den gröna sektorn, vid tre tillfällen varav en på engelska för utländsk arbetskraft. Man har också utarbetat material till lantbruksskolorna i form av filmer som finns tillgängliga på webbsidan.

År 2020 – 2022 genomför SEGES projektet *”Förebyggande av olyckor vid hantering av nötkreatur...”* tillsammans med Århus universitet, arbetsmedicin och Arbejdsmiljø-forskningsfonden.

”Mental sundhed i landbruget”, ett samarbetsprojekt, startade år 2021 och ska leda till mer kunskap om stressfaktorer hos lantbrukare (djupintervjuer), hur man kan hantera och förebygga dessa. Det ska också bidra till en kurs för socialrådgivare, så att de blir bättre rustade till att upptäcka stressymptom hos lantbrukare. Tillsammans med andra lantbruksrådgivare, ska man också komma i kontakt med lantbrukare som uppvisar symptom på stress och verka för att med olika insatser förhindra ett mer allvarligt förlopp. I förlängningen ska det leda till färre/undvikande av sjukskrivningar på grund av stress. Vidare

kommer en upplysningskampanj att genomföras på en rad olika digitala plattformar, med information om stress och var man kan söka hjälp från både branschorgan och offentlig verksamhet.

Ett nytt samarbete mellan BAU Jord til Bord (se förklaring nedan), GLS-a (arbetsgivarna), 3F (fackförening), Landbrug & Fødevarer (branschorganisation) och SEGES startade upp i slutet av 2021 för att försöka minska antalet olyckor inom den gröna branschen (lantbruk, trädgård, maskinstationer, skogsbransch). Samarbetet har namnet ”*Fra vision til sikkerhed – saet mål og forfølg*”. Genom att skapa minst 1000 kontakter i den gröna branschen under 2022 och göra minst 50 arbetsplatsbesök med en arbetsmiljökonsulent från SEGES som går igenom den årliga arbetsmiljöavstämningen tillsammans med ledning och arbetsmiljörepresentanter, ska man verka för att branschen ska jobba med utveckling av goda arbetsplatser. Fokus ska vara att få alla parter att tillsammans på respektive arbetsplats, arbeta för en säkrare arbetsmiljö och för att uppnå en god arbetsplats, samt hur man utvecklar sitt sätt att arbeta med detta på. Det är alltså ett projekt med både arbetsgivare och anställda som parter. De första 50 företag som anmäler sig kommer att få gratis konsultation.

BAU Jord till bord är ett branscharbetsmiljöområde och består av medlemmar från fackförbund, arbetsgivare, slakteri- och mejeriorganisationer, branschorganisationer, livsmedelsförbund, trädgårdsorganisationer företags – och ledarorganisationer. Organisationens uppgift är att informera och vägleda om arbetsmiljö inom sitt område, kartlägga särskilda arbetsmiljöproblem, ge förslag till Arbetsmiljörådet om nya forskningsprojekt samt ge utbildning (Arbetsmiljörådet består av representanter från arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer). Rådets 20 ledamöter utses av arbetsministern för en tid av fyra år. Arbetsmiljörådet ger råd till arbetsministern i aktuella arbetsmiljöpolitiska frågor om möjliga förbättringar inom arbetsmiljöområdet på danska arbetsplatser).

Arbejdsmedicin i Herning driver interventionsprojekt *Sikre Landbrug* (2019–22), för att öka säkerheten och förhindra olyckor på lantbruk. I projektet ska man utveckla ett verktyg för att systematiskt identifiera riskområden och testa detta. I aktiviteterna ingår workshops med forskare och intervjuer med lantbrukare samt studiebesök. Interventionen är multifacetterad och behandlar både struktur på arbetsmiljöarbete, fysisk arbetsmiljö, säkerhetstänkande/säkerhetskultur och ledarskap. Man arbetar med checklistor och beräkning av säkerhetsindex (SL-index), för att ringa in problemområden och därefter utveckla en handlingsplan för ökad säkerhet på gården. Under testperioden på sex månader som sedan följer, görs månatliga avstämningar av olyckor/tillbud, samt enkät till alla anställda om säkerhetskultur/stress/tempo/skador etc. Interventionen utvärderas både före och efter testperioden.

Tabell 2. Arbetsmiljöaktörer i Danmark med fokus på lantbruket

Land	Organisation/ myndighet	Typ av aktivitet/service	Länk- nummer i referens- lista	Kommentar
Danmark	SEGES	Arbetsmiljöutbildning (även på engelska), år 2022	1	Krav för arbetsmiljö-representanter
Danmark	SEGES, Århus universitet och arbetsmedicin, Arbejdsmiljø-forskningsfonden	Forskningsprojekt "Förebyggande av olyckor vid hantering av nötkreatur...", 2020–2022	2	
Danmark	SEGES m.fl.	Samarbetsprojekt "Mental sundhed i landbruget", år 2021 –	3	Mål att minska/undvika sjuk-skrivningar orsakade av stress. Sprida kunskap om lantbrukares stress och symptom och en kurs för social-rådgivare.
Danmark	SEGES, bransch-organisationer, arbetsgivar- och fackliga organisationer	Samarbetsprojekt; arbets-platsbesök, årlig arbetsmil-jöutvärdering (arbetsgivare och arbetstagare) "Fra vision til sikkerhed – saet mål og forfølg", år 2021 -	4	Mål att minska antalet olyckor (lantbruk, trädgård, maskin-stationer, skog)
Danmark	Staten. Rådgivning från SEGES och Dansk Lant-bruks-rådgivning	Ekonomisk hjälp samt råd-givning för utprovning/ installation av ergonomiska hjälpmedel (fodervagn, patthorn högtrycksvätt, exoskelett, tvättrobot etc.), t.o.m. år 2023	5	
Danmark	Arbejdsmedicin, Herning (SEGES)	Sikre Landbrug, 2019–2022, 6 mån intervention, säkerhetsindex, säkerhets-kultur, olyckor	6	
Danmark	SEGES	Nudging; lätt att göra rätt, 2019	7, 8	
USA, Belgien, Danmark Irland	Northeast Center OHS	Nudging	9	

Norge

"Trygg bonde (*safe farmer*)" är ett projekt som syftar till att etablera nätverk för lantbrukare (Bondens nettverk) i alla kommuner i Innlandet. Projektet är ett samarbete mellan Norsk Landbruksrådgiving i Innlandet, psykolog Trond Lökling samt Arbetsmiljömedicin på St Olavs sjukhus i Trondheim och är ett följdprojekt av en tidigare genomförd pilotstudie. Pilotstudiens syfte var att öka kunskapen om lantbrukares mentala hälsa och vilka faktorer som påverkade denna, identifiera effektiva åtgärder för att bidra till bättre mental hälsa och ge rekommendationer. Ett resultat till följd är "Trygg bonde", som innebär att försöka etablera "lantbrukarnas nätverk" i varje kommun i Innlandet. En lista på olika personer/organisationer/aktörer ska finnas på kommunens hemsida,

till vilka en lantbrukare kan vända sig för hjälp och stöd i en psykiskt utsatt situation. Projektets mål är också att det ska utvecklas ny kunskap till stöd och hjälp för lantbrukares mentala hälsa.

Norsk Lantbruksrådgivning, som är en statlig rådgivningstjänst, erbjuder avtal om HMS-rådgivning (hälsa, arbetsmiljö- och säkerhet). Det innehåller rådgivning med gårdsbesök vart tredje år, hjälp med att utarbeta en Handlingsplan och annan dokumentation, hälsoundersökning vart tredje år, telefonrådgivning, kurser m.m.

Norge har ett kvalitetsäkringssystem för lantbruket och dess produkter, KSL Matmerk. Här finns alla lagkrav, föreskrifter och krav för näringen samlat, för att säkerställa trygga och säkra produkter (deltagande är ett krav för produktionsstöd). Även Arbetsmiljö är inkluderat (HMS) med t.ex. kartläggningsverktyg för arbetsmiljö, kurser, arbetsgivaransvar, riskanalyser, checklistor etc. För att göra det enkelt att jobba med arbetsmiljön i vardagen, har det tagits fram en applikation att ha med sig i mobiltelefonen, "KSL Trygg". Här kan man t.ex. föra in resultat av skyddsronder, dokumentera med bilder, skriva in avvikelser och följa upp åtgärder och på olika sätt dokumentera sitt arbetsmiljöarbete. Appen direktkommunicerar med KSL-systemet så att dina uppgifter förs in i kvalitetsäkringssystemet direkt.

Nasjonalt fagkompetanssenter for lantbrukshelse beläget i Trondheim, St Olavs sjukhus, Arbetsmedicinska avdelningen, är ett femårigt projekt som finansieras av staten 2017–2022. Målet är att bidra till ökad nationell forskning och utredning rörande lantbrukares hälsa och att verka som ett nav för aktiviteter rörande detta med kunskapsförmedling på olika sätt (exempelvis seminarier och konferenser). Arbete pågår för att få till en permanent finansiering av centret.

Tabell 3. Arbetsmiljöaktörer i Norge med fokus på lantbruket

Land	Organisation/ myndighet	Typ av aktivitet/service	Länknummer i referenslista	Kommentar
Norge	UiT Arktiske universitet Tromsø	Universitetskurs Hälsa, miljö och säkerhet i lantbruket, 10 p	10	
Norge	Norsk Landbruks-råd- givning, psyk. Trond Lökling, Arbetsmiljö- medicin St Olavs sjuk- hus Trondheim	Projekt "Trygg bonde", nätverksbyggande för stöd främst mentalt	11	Utveckla nätverk i varje kommun till stöttning för lant- brukares mentala hälsa.
Norge	Norsk Landbruks- rådgivning (statlig)	Arbetsmiljörådgivning (HMS), ingår i hälso- undersökning 3 år	12	Tjänst som man betalar för
Norge	KSL Matmerk	APP för uppföljning av går- dens arbetsmiljö-arbete (KSL Kvalitetsäkrings- system, ingår arbetsmiljö- krav)	13	
Norge	Nasjonalt fagkompetanssenter for lantbrukshelse	Projekt 2017 – 2022, nationell forskning, nav, kunskaps-förmedling om lantbrukares hälsa	14	

Finland

Mela (LPA på svenska) handhar sociala försäkringar för lantbruk i Finland. År 2017 startade de ett projekt ”*Ta hand om bonden*”, som finansieras av den finska staten. Bakgrunden var den ökande mentala stress som lantbrukarna upplevde till följd av strukturomvandling, bristande lönsamhet och extrema väderförhållande. Funktionen är att hjälpa lantbrukare att få kontroll över sin situation med hjälp av fri konsultation från Melas personal i projektet (11 heltidsrådgivare), samt eventuell vidare experthjälp till ett värde av 500 Euro till exempelvis terapi, arbetshandledning eller annan tjänst för att orka arbeta vidare. Man arbetar också med ett bredare nätverk med många olika aktörer och organisationer knutna till lantbrukssektorn, för att identifiera tidiga signaler på mental ohälsa och assistera i tid innan problemen blivit överväldigande. Mela agerar som nätverkskoordinator och utbildar övriga via regionala möten och seminarier. Utvärdering har visat goda resultat där 75 procent tyckte att hjälpen de fick från de regionala rådgivarna var tillräcklig hjälp i deras situation. De som fått mer professionell hjälp via värdekupongerna uppvisade en signifikant förbättrad arbetsförmåga.

Mela driver också en kampanj, visionen ”*Noll olyckor i lantbruket*”, som är en del av ISSA:s (International Social Security Association) internationella ”*Vision Zero*” arbetsolycksfallskampanj. Man arbetar exempelvis med goda exempel från olika gårdar och forskningsrön, videofilmer, tävling ”*En Säker Gård*” med priser varje månad, videotävling bland yrkeshögskolestudenter med tema lantbrukets arbets säkerhet, spel och pyssel för barnsäkerhet, rådgivning, publikationer, virtuell upplevelse av gårdens farliga situationer med VR-glasögon (på olika mässor m.m.).

Mela har många olika tjänster inom arbetsmiljöområdet för lantbrukare avgiftsfria: Må Bra-dagar, mental kraftträning – hitta sina styrkor, Välbefinnandets ABC (två dagar), arbetshälsorådgivning, arbets säkerhetsrådgivning, gårdsbesök hos nyblivna lantbruksföretagare (om försäkring, trygghet, arbetshälsa), föreläsningar och workshops.

Kommunerna i Finland har skyldighet att ordna företagshälsovård för lantbrukare och även här är Mela involverat. Det kan vara både i privat och offentlig regi. Företagshälsovården för lantbrukarna är kraftigt subventionerad och används av ca 30 procent av lantbrukarna i Finland.

Luke, Natural Resources Institute Finland, är ett forskningsinstitut inom naturresursområdet med flera forskare inom lantbrukets arbetsmiljö.

Tabell 4. Arbetsmiljöaktörer i Finland med fokus på lantbruket

Land	Organisation/ myndighet	Typ av aktivitet/ service	Länknummer i referenslista	Kommentar
Finland	Mela = social- försäkringar m.m.	"Ta hand om bonden", Psykosocialt stöd med gratis rådgivning, nätverk, 2017–2021	15, 16	Anordnar även kurser, Må-bra-dagar och liknande insatser
Finland	Mela	"Noll olyckor i lantbruket", rådgivare, filmer, tävlingar, tecknade serier, spel	17	Ingår i en internatio- nell satsning (se mer under Organisationer: ISSA.
Finland	Mela	Diverse aktiviteter, råd- givning, tävlingar etc.	18	
Finland	Luke	Forskning om arbetsmiljön inom lantbruket	19	Var koordinator för EU-projektet/ nätverket "Sacurima", se Organisationer

5.2 Internationella organisationer och nätverk

Det finns en lång rad internationella organisationer och nätverk som arbetar mer eller mindre med lantbrukets arbetsmiljöfrågor, se tabell 4. Flertalet av dessa arrangerar konferenser med olika intervall, oftast 1–3 år mellan större sammankomster.

Ett fåtal av organisationerna har Nordiskt/Europeiskt fokus som det informella nätverk som arrangerat en Nordisk arbetsmiljökonferens vartannat år och det Europeiska nätverket "Sacurima" (finansierat av EU) som hade ett fokus på säkerhetskultur inom lantbruket under perioden 2017–21 (Leppälä et al., 2021; Jakob et al., 2021). Vissa länder i Europa har ett separat socialförsäkringssystem för lantbrukssektorn och de samarbetar inom ENASP.

Den Europeiska arbetsmiljöbyrån i Bilbao (EU-OSHA) producerar även information för lantbruket och samverkar företrädesvis med arbetsmiljömyndigheterna i Europa. De har publicerat en värdefull översikt av aktuella och framtida utmaningar för lantbrukets arbetsmiljö (Jones et al., 2020) som konstaterade att lantbrukare i Europa riskerar att fortsatt utsättas för stress och psykosociala risker på grund av:

- Klimatförändringar - osäkerhet och oförutsägbarhet
- Ekonomisk och finansiell press
- Växande krav gällande regler och administration
- Ökande krav från konsumenter och samhälle på livsmedelsproduktionen
- Ökad negativ kritik mot lantbruk och minskad attraktivitet
- Nya folkhälsoproblem och sjukdomar som uppstår hos djur/växter

- Hot och våld från militanta miljö- och djurrättsaktivister
- Kriminalitet på landsbygden.

Övriga organisationer är i huvudsak internationella eller utomeuropeiska men ger värdefulla kontakter och kunskaper om lantbrukets arbetsmiljöfrågor med delvis olika perspektiv. ASABE (American Society of Agricultural and Biological Engineers) har en separat sektion för lantbrukets arbetsmiljöfrågor (Ergonomic, Safety, and Health Division), främst med inriktning mot teknisk/ biologiska frågeställningar och man har bl.a. drivit frågor kring olika standards. Organisationen har sin bas i Nordamerika, men arrangerar varje år en stor internationell konferens. CIGR (International Commission of Agricultural and Biosystems Engineering) är en internationell motsvarighet till ASABE som även arrangerar konferenser där det är speciella sessioner med fokus på arbetsmiljöfrågor.

ISASH (International Society of Agricultural Safety and Health) är den mest mångsidiga internationella organisationen som fokuserar på lantbrukets arbetsmiljöfrågor. De har sin bas i Nordamerika, men attraherar allt fler medlemmar från olika delar av världen och hade en svensk president 2018/19. Under pandemin arrangerades den årliga tredagars-konferensen on-line och hade många internationella deltagare. Det pågår även diskussioner om att eventuellt bilda en Europeisk avdelning.

ISSA är en stor internationell organisation med en egen sektion för lantbruket med fokus på skadeprevention (International Section of the ISSA on Prevention in Agriculture) med nära koppling till organisationen ENASP. De har under senare år tagit fram en nollvision för skador i lantbruket och i sin senaste årsrapport beskrivit hur man i olika länder arbetat med Covid-19 prevention i olika länder (Länknummer 20, 21 i referenslistan).

ICOH (International Commission on Occupational Health) är en stor internationell arbetsmiljöorganisation med medicinsk profilering, de har även en lantbrukssektion, främst inriktad mot hälsorisker med kemiska bekämpningsmedel, organiskt damm osv. (Scientific Committee Rural Health: Agriculture, Pesticides and Organic Dusts). IARM (International Association of Rural Health and Medicine) är en mindre organisation med fokus på landsbygden och lantbrukets medicinska och hälsorelaterade frågor.

IEA (International Ergonomics Association) är en stor internationell organisation har huvudfokus på ergonomiska arbetsmiljöaspekter och som även har en lantbrukssektion (Technical Committee Agriculture).

IAWA (International Association on Work in Agriculture) är en internationell organisation med intresse för alla aspekter av arbete inom lantbruket, där arbetsmiljöfrågorna finns med som temaområde vid deras konferenser.

ASHCA (Agricultural Safety & Health Council of America) är en relativt ung (15 år) organisation, huvudsakligen aktiv i USA/Nordamerika som har ett fokus på de stora lantbruksföretagen och lantbruksorganisationerna och hur de ska hantera arbetsmiljöutmaningarna inom sektorn, inte minst som arbetsgivare.

Bland de aktörerna som driver arbetsmiljöfrågor på ett övergripande plan inom alla sektorer förekommer det även viktiga initiativ med fokus på de gröna näringarna. WHO (World Health Organization) är mest aktiv gällande hälsorelaterade frågor, t ex matkvalité och nutrition (WHO, 2015) och ILO (International Labour Organization) har bl.a. tagit fram en omfattande ”code of practice” gällande arbetsmiljöfrågor inom lantbruket (ILO, 2011).

Tabell 5. Internationella organisationer och nätverk som arbetar med lantbrukets arbetsmiljöfrågor

Förkortning	Namn	Plats	Länknummer i referenslista	Verksamhet
ASABE	American Society of Agricultural and Biological Engineers, (Ergonomic, Safety, and Health Division)	Nordamerika och Internationellt	22	En sektion inom ASABE med fokus på tekniska aspekter av lantbrukets arbetsmiljö.
ASHCA	Agricultural Safety & Health Council of America	Nordamerika	23	En relativt ny organisation i Nordamerika som har tyngdpunkten arbetsmiljöfrågor kopplat till stora lantbruksföretag och större lantbruksorganisationer
CIGR	International Commission of Agricultural and Biosystems Engineering	Internationellt	24	En internationell organisation med fokus på lantbruksteknik. Deras konferenser kan inkludera olika aspekter av lantbrukets arbetsmiljöfrågor
ENASP	European Network of Agricultural Social Protection Systems	Europa	25, 26	Ett nätverk för organisationer i Europa som arbetar med social- försäkringsmässiga aspekter av lantbrukets arbetsmiljö (Finland, Tyskland, Polen, Grekland, Frankrike & Österrike)
EU-OSHA	European Agency for Safety and Health at Work	Europa	27	Europeiska arbetsmiljöbyrån – arbetsmiljöfrågor inom alla branscher – även lantbruket
IARM	International Association of Rural Health and Medicine	Internationellt	28	En internationell organisation med fokus på hälsa och medicinska arbetsmiljöaspekter inom lantbruk & landsbygd
IAWA	International Association on Work in Agriculture	Internationellt	29	Internationellt nätverk för alla aspekter av arbete inom lantbruket
ICOH	International Commission on Occupational Health, (Scientific Committee Rural Health: Agriculture, Pesticides and Organic Dusts)	Internationellt	30	En sektion inom ICOH med fokus på medicinska hälsorisker kopplat till bekämpningsmedel, damm och gaser inom lantbruket

Förkortning	Namn	Plats	Länknummer i referenslista	Verksamhet
IEA	International Ergonomics Association, (Technical Committee Agriculture)	Internationellt	31	En sektion inom IEA med huvudfokus på ergonomiska arbetsmiljöaspekter inom lantbruket, men som även inkluderar andra frågeställningar.
ILO	International Labour Organization	Internationellt	32	Internationell organisation med fokus på arbetsvillkor inom alla branscher
ISASH	International Society of Agricultural Safety and Health (tidigare: The National Institute for Farm Safety)	Internationellt	33	En internationell organisation (med tyngdpunkt på Nordamerika) för personer som arbetar med lantbrukets arbetsmiljöfrågor ur olika perspektiv
ISSA	International Section of the ISSA on Prevention in Agriculture	Internationellt	34	En sektion inom ISSA med fokus på lantbrukets arbetsmiljöfrågor, främst förebyggande av arbetsskador
NORDIC MEETING (NMA-OHS)	Nordic Meeting on Agricultural Occupational Health and Safety	Norden		Informellt nätverk som arrangerat en gemensam konferens vart annat år sedan år 2000
SACURIMA	Safety Culture and Risk Management in Agriculture, (COST/EU)	Europa	35	EU-finansierat nätverk om säkerhetskultur inom lantbruket mellan drygt 30 länder under perioden 2017–2021
WHO	World Health Organization	Internationellt	36	Världshälsoorganisationen har ett globalt perspektiv på hälsofrågor inom alla sektorer

5.2.1 Internationella arbetsmiljötidskrifter för lantbrukssektorn

Den forskning som bedrivs gällande lantbrukets arbetsmiljöfrågor publiceras i en rad olika tidskrifter, men det finns ett antal som specialiserat sig på detta område, dessa är några av de mest spridda:

- Journal of Agromedicine (Länknummer 37 i referenslistan).
- Journal of Agricultural Safety and Health (Länknummer 38 i referenslistan).
- Annals of Agricultural and Environmental Medicine (Länknummer 39 i referenslistan).

6 Kunskapshöjande åtgärders roll i ett framgångsrikt arbetsmiljöarbete

Strategin kommer att genomföras med medel för, i första hand kompetensutveckling. Därför lyfts kunskapshöjande åtgärders roll i detta avsnitt. Även utveckling av teknik och digitalisering kan bidra till ett framgångsrikt arbetsmiljöarbete. Den typen av projekt är dock inte i fokus för strategin och denna utredning.

6.1 Kunskapshöjande åtgärder enligt forskningen

Inom traditionellt arbetsmiljöarbete har främst insatser för att förebygga arbetsrelaterade olycksfall studerats och utvärderats. Enligt Haddon (1980) finns det tre huvudprinciper för framgångsrikt arbetsmiljöarbete som benämns 3E, dvs. *Enforcement* (lagstiftning/inspektion), *Engineering* (teknik/miljö) samt *Education* (utbildning/träning). Hur framgångsrika dessa och andra strategier varit för att förebygga arbetsskador inom lantbruket har studerats i flera kunskaps-sammanställningar (Rautiainen et al., 2008, Lundqvist, 2012). Lundqvist (2012) konstaterar i överensstämmelse med tidigare studier, att det inte finns någon patentlösning, dvs. ingen enskild intervention som löser sektorns skadeproblematik. En kombination av flera insatser i ett handlingsprogram förefaller ha bästa möjligheten till framgång. Införandet av skyddsbågen på traktorer i Sverige under slutet av 1950-talet framhålls ofta som det bästa exemplet på förebyggande av arbetsrelaterade dödsolyckor i lantbruket (Springfeldt, 1996). I detta fall var det dock inte bara en teknisk lösning, utan den förstärktes via lagstiftning med krav att använda skyddsbåge på traktorer i en flerstegsmodell och information/utbildning om dess fördelar.

Ekonomiska incitament är en annan strategi som brukar användas för att stimulera till arbetsmiljöinsatser bland lantbrukare. I Sverige fanns det under 1990-talet Arbetslivsfonden som gav ekonomiskt bidrag till arbetsmiljöinvesteringar. I en uppföljning konstaterades att jordbruket och trädgårdsnäringsen tillhörde de branscher som varit mest framgångsrika vad gällde dessa stöd och att de själva upplevde att investeringarna förbättrat deras arbetsmiljö (Lundqvist 1996a,b). Rautiainen et al. (2008) konstaterade i en kunskapsöversikt att ekonomiska stimulanser gav på kort sikt färre arbetsskador, denna effekt försvann dock över en längre tidsperiod.

När det gäller utvärderingen av kunskapshöjande åtgärder kunde Rautiainen et al. (2008) inte finna några vetenskapliga belegg för att det fanns några direkta samband med en minskning av antalet arbetsskador. Ett stort problem vad gällde dessa studier av kunskapshöjande åtgärder var att de som regel inte varit föremål för några egentliga utvärderingar av dess effekter. Mängder av utbildnings- och informationsinsatser genomförs i olika delar av världen, ofta under kort tidsperiod, för att förbättra arbetsmiljön inom lantbruket, men dess nytta och effekt på sikt följs inte upp efter att satsningen/kampanjen avslutats.

6.2 Erfarenheter från Sverige

Inom den svenska satsningen ”Säkert Bondförnuft” fanns det planer på att ha en löpande process-utvärdering och att satsningen skulle löpa över totalt 10 år (5+5 år). Detta blev dessvärre inte möjligt att göra och insatsen begränsades till 5 år, men de uppföljningar som skedde i efterhand via SLU visade att medverkande lantbrukare varit nöjda med satsningen, att den nått ut väl till målgruppen och att man vidtagit många arbetsmiljöförbättrande insatser (Alwall Svennefelt et al., 2016). Det konstaterades vidare att antalet arbetsskador som rapporterats inte minskat när man tagit hänsyn till minskat antal arbetstimmar inom sektorn (Pinzke et al., 2018). Det är dock ett välkänt fenomen att benägenheten att rapportera arbetsskador ökar när det pågår olika interventionsinsatser och flera studier har visat att lantbrukare rapporterar arbetsskador i låg omfattning (Pinzke & Lundqvist, 2011, 2017), vilket gör det svårt att dra slutsatser kring effekten av insatsen på antalet verkliga arbetsskador. Vad gäller antalet arbetsrelaterade dödsolyckor kunde det konstateras att det blev en lägre nivå under den 5-årsperiod som satsningen pågick, men att när satsningen upphörde ökade dödsolyckorna igen till samma nivå som före denna satsning (Lundqvist, 2021).

Behoven och insatserna gällande den mentala/psykosociala hälsan för målgruppen är lite studerat, speciellt i Sverige och behöver särskild uppmärksamhet i en kommande satsning.

Enligt den undersökning som SLU har gjort, kan kunskapshöjande åtgärder vara en viktig strategi för ett framgångsrikt arbetsmiljöarbete. Om möjligt behöver insatser kombineras med andra åtgärder och stimulanser. Vidare är det viktigt att nå ut väl till målgruppen, vilket talar för vikten av en bred förankring med olika aktörer och användning av olika former av kommunikation. Långsiktighet, uthållighet och uppföljningar/ utvärderingar, om möjligt även en process-utvärdering är viktigt för att veta om satsningen gav det önskvärda resultatet.

Slutligen konstaterar SLU i sin undersökning att lantbrukare behöver långsiktig kontinuerlig tillgång till arbetsmiljö- & hälsorådgivning i lämplig form om jordbruket och trädgårdsnäringen ska kunna få en hållbar utveckling – även ur ett socialt perspektiv.

7 Intervjuer

Totalt har Jordbruksverket genomfört 23 intervjuer med både aktörer inom branschen och med lantbrukare. Samtliga intervjuer varade cirka en timma vardera och genomfördes via Skype. Nedan redovisas en sammanställning av intervjuerna.

7.1 Intervjuer med branschaktörer

Beskrivning av respondenterna

Tretton intervjuer genomfördes med totalt elva olika organisationer inom branschen. Aktörerna kommer från verksamheter inom veterinärvård, myndighet, lantbruksskola, rådgivning, forskning, arbetsgivar- och branschorganisationer. Flertalet av aktörerna har arbetat direkt med arbetsmiljöfrågor inom lantbruket. Ett fåtal har berört frågorna men inte aktivt jobbat med dem. Två av respondenterna uppger att de har egen erfarenhet av olycksfall på gård.

Attityder i branschen

Flera av respondenterna lyfte att det finns en attityd inom branschen om att man som lantbrukare får räkna med att utsätta sig för risker och skador eftersom det hör till yrket. En respondent menade att det är normaliserat att ha blåmärken hela tiden. En annan av de intervjuade ansåg att det finns en stor skillnad mellan killar och tjejer, där framförallt unga killar betar sig som att de är odödliga och inte tar sin hälsa i anspråk. Respondenten upplevde att det, bland unga killar, är status att jobba så länge som möjligt, gärna uppemot 20 timmar per dygn.

Å andra sidan menade en majoritet av respondenterna att man sett en positiv förändring i attityderna kring arbetsmiljö. Fem av de intervjuade framhöll att det är en generationsfråga där yngre uppfattas som mer angelägna om sitt välmående och att må bra under ett helt arbetsliv. En av respondenterna menade att ungdomar är införstådda med att vissa perioder innebär långa dagar, men att det samtidigt är många som tycker att det ska vara möjligt att inte arbeta mer än sina åtta timmar.

”Hälften väljer lantbruk för det är givet med uppväxt etc. Den andra delen, de som faktiskt väljer branschen, där spelar arbetsmiljön större roll. Man vill jobba på ett ställe där man gör nytta, är uppskattad och det är trivsamt.

Det kommer nog bli viktigare framöver.”

Vidare framkom att respondenterna ser en positiv förändring i attityderna är kopplat till att lantbruksföretagen har blivit större. Av intervjuerna framgick tre

huvudsakliga anledningar till detta. Dels kan det handla om att arbetstagarna ställer högre krav, men också att man som arbetsgivare måste förhålla sig till lagar och regler. En tredje faktor som lyftes fram var känslan av att ansvara för någon annan. Respondenterna menade att det är lättare att göra avkall på sin egen arbetsmiljö än på en anställds. Samtidigt lyftes det att det finns arbetsgivare som inte tar sitt ansvar för personalen. Anledningar som nämndes var att de inte bryr sig, inte förstår vad en attraktiv arbetsplats är eller har bristande kunskaper om lagar och regler. En av respondenterna gav även exempel på fall där arbetstagare struntar i att använda exempelvis skyddsutrustning, men att arbetsgivaren i de fallen tagit sitt ansvar och försökt att skapa en säker arbetsplats.

Lågt prioriterade frågor

Åtta av de 13 respondenterna uppgav att arbetsmiljöfrågor är lågt prioriterade bland lantbruksföretagen. Brist på tid är den anledning som lyfts fram tydligast. En ytterligare anledning är att man som lantbrukare inte ser vad man har att tjäna på att förbättra arbetsmiljön. En av respondenterna har upplevt att det finns ett intresse för frågorna. När lantbrukarna sedan har erbjudits kompetensutveckling i frågorna har det dock inte prioriterats. Tre av respondenterna upplevde att det först är när någon allvarlig inträffar som man faktiskt börjar tänka på frågorna.

”Vi märker ju att det inte är prioriterat, men vi ser ju att det behövs”

Sju av respondenterna uttryckte, på olika sätt, att det finns brister i kompetens och engagemang hos andra aktörer såsom myndigheter, universitet, bransch- och rådgivningsorganisationer. Bland annat lyftes svårigheten att rekrytera rådgivare med rätt kompetens. En av respondenterna har försökt att rekrytera en sådan person, men hittade ingen att anställa. Respondenten uppgav att kunskapskombinationen lantbruk och arbetsmiljö knappt finns. En annan respondent upplevde detsamma när det gäller fackets skyddsombud och Arbetsmiljöverkets inspektörer. Dessa kan mycket om arbetsmiljö, men få har praktisk lantbrukskunskap och erfarenhet av näringen. Det framkom även att en stor andel av de personer som är duktiga på både arbetsmiljö och lantbruk närmar sig pensionsålder och att det har varit svårt att få in unga personer som vill arbeta med frågorna. En aspekt som lyftes fram var den ekonomiska svårigheten för rådgivningsorganisationer att fortbilda sin personal. En av respondenterna menade att en naturlig väg att gå vore att rekrytera arbetsmiljöingenjörer. En problematik som lyftes är att få arbetsmiljöingenjörer utbildas och att de lockas till att arbeta inom större industrier, och att det inom de gröna näringarna inte finns en given arbetsgivare för dessa personer.

Avsaknaden av engagemang från finansiärer och forskning underströks av en respondent. Respondenten lyfte bland annat fram att SLU inte kommer att tillsätta fler professorer i ämnet utan frågorna prioriteras ner och ska implemen-

teras i andra ämnen. De projekt som Jordbruksverket finansierar handlar ofta om att sprida information. Respondenten framhåller att det behöver finnas ny forskning för att kunna sprida information och att det är otillräckligt att ge ut information som baseras på gammal forskning. Två andra respondenter uppgav att projektfinansiering är kortsiktigt och ser en risk i att man kommer behöva uppfinna hjulet på nytt när projekten avslutas.

”Det har nästan varit lite genant att komma från Sverige när det är nordiska sammanträdande kring frågan. De (andra länderna) har varit mer samordnade och arbetsmiljö har varit ett självklart rådgivningsämne. Där ligger vi efter i Sverige.”

Behov – Vad vi bör jobba med

Olyckor

Majoriteten av respondenterna såg behov av att arbeta med arbetsmiljöfrågor som kan bidra till att minska antalet olyckor. Det är framförallt hanteringen av djur och maskiner som lyfts fram, men även fall från hög höjd nämndes. Tre av respondenterna ansåg att barn på lantbruk är ett viktigt område att belysa. En av respondenterna uttryckte att branschen behöver bli mer professionell och att barn inte ska göra saker på egen hand förrän de är 15–16 år.

Stress leder till olyckor

Sju av respondenterna omnämnde stress som en bidragande orsak till att olyckor sker. Det kan handla om att man tar genvägar, exempelvis genom att inte säkra en vagn som riskerar att börja rulla. Ett annat exempel som lyftes fram var att man går in till en tjur fastän man vet att man inte borde. En av respondenterna nämnde att vid många olyckor har personen haft på känn att man inte borde genomföra en viss uppgift, men gör det ändå på grund av stress.

”Jag berättar för många jag jobbar med att jag behöver återhämta mig, för jag vet att jag tar dåliga beslut om jag är stressad, inte är i form eller liknande.”

En majoritet av respondenterna betonade behovet av att arbeta med systematik och ledarskap. Det kan handla om planering, tid, arbetsbelastning samt organisatorisk och social arbetsmiljö. Fem av respondenterna kopplade ihop arbetsmiljö med Lean Lantbruk. Fördelar som lyftes fram med Lean-konceptet är att man skapar ordning och reda som leder till sparad tid samt att man blir säkrare på vad man gör och undviker att göra fel saker. En av respondenterna, som har följt upp de företag som utbildade sig inom Lean Lantbruk, vittnade om att frågorna kring den psykosociala miljön har fått ett uppsving. Uppsvinget har skett till följd av sättet de arbetar, leder och strukturerar sitt arbete, vilket gör att medarbetarna har börjat kommunicera bättre.

Psykosociala aspekter

Att det finns problem med den psykosociala hälsan framkommer tydligt i elva av intervjuerna. Respondenterna nämnde ett antal orsaker som påverkar den psykiska ohälsan inom lantbruket:

- Ensamarbete
- Långvarig stress
- Problem med lönsamhet
- Kriser (Såsom torkan 2018, kriget i Ukraina och kraftigt stigande foderpriser)
- Djurrättsaktivism, hot och intrång på gården
- Negativ medial uppmärksamhet (Djurskyddsärenden, farlig verksamhet, nedläggningar av lantbruksföretag)
- Negativ samhällsdebatt om jordbruket
- Sociala medier (Inlägg tenderar att antingen visa det som är jättebra eller lyfta sådant som är dåligt och klaga högt)
- Hög administrativ belastning
- Privata orsaker inom familjen

Ur intervjuerna framkom att det finns få pågående initiativ för att förbättra den psykosociala hälsan inom lantbruket. Två av respondenterna driver två separata pågående arbetsmiljöprojekt. Dock ingår inte frågor om psykosociala aspekter i någon av dessa projekt. Flera av respondenterna ansåg att LRF:s arbete med bondekompisar och omsorgsgrupper är viktigt. En av respondenterna, med god insikt i djurskyddsärenden, vittnade om att gårdar med problem har blivit åtgärdade på kort tid när bondekompisar har blivit inkopplade. En problematik som lyftes fram av två respondenter är att veterinärer och myndigheter inte får kontakta bondekompisar på eget bevåg. Däremot kan de uppmana lantbrukaren att själv ta kontakt.

Respondenterna menade att det ofta är psykosociala aspekter som är de bakomliggande orsakerna till att djuromsorgen försämras. Två av respondenterna lyfte att det vore bra om tjänstemän som är ute på gårdarna kunde bli bättre på att fånga upp signaler om psykosocial ohälsa tidigt och då kunna agera. Det kan vara rådgivare, veterinärer och länsstyrelsernas personal. En av personerna ansåg att det behövs utbildning i ämnet för den typen av personal. Samma respondent lyfte även fram att grannar ofta har på känn att något är på gång, men att det är svårt att veta hur man ska hjälpa till.

En av respondenterna tyckte att lantbrukarkåren generellt har blivit bättre på att prata om känslor och välmående efter torkan 2018 då många var hårt pressade. Å andra sidan lyfte en respondent att det vore synd om det bara finns beredskap just vid kriser. Två andra personer ansåg att det finns mer att jobba på kring frågan och att psykisk ohälsa behöver lyftas mer och normaliseras. Flera av respondenterna betonade att frågorna kring psykosocial hälsa är lika viktiga som frågor kring hur vi undviker olyckor.

”Kriserna har gjort att vi blivit duktigare på att prata men det finns alltid de som lider i det dolda.”

Arbetsjukdomar

Av intervjuerna framgick tydligt att det framförallt är olyckor och psykosocial hälsa som lyfts fram som viktiga områden att arbeta med. Åtta av respondenterna nämnde områden som kan leda till arbetsjukdomar. Av dessa nämnde sex personer ergonomi och tunga lyft som angelägna områden där det är lätt att fuska. En person tror att det har hänt mycket inom området de senaste 30–40 åren, men tror ändå att det är en risk att många agerar först när man väl får ont, och då är det för sent. Förekomsten av damm nämns av tre respondenter. Här lyftes kunskaper om val av strö och kopplingen till friska djur som metoder för att minska riskerna av att andas in damm. En av respondenterna nämnde att grisföretagare har kommit långt i arbetet, men att det är möjligt att bli ännu bättre. Vidare nämndes höga bullernivåer och kemikaliehantering. Det sistnämnda har kommit långt tack vare initiativet ”Säkert Växtskydd” som drivs av LRF i samarbete med Arbetsmiljöverket, Jordbruksverket, Kemikalieinspektionen, Lantmännen, Naturvårdsverket och Svenskt Växtskydd, enligt en av respondenterna.

Arbetsmiljöns inverkan på personal utanför företaget

Tre av respondenterna arbetar med lantbruksdjur och stallbyggnader i form av rådgivning och veterinärvård. En av respondenterna framhöll att frågor kring arbetsmiljö är viktiga även för rådgivare och veterinärer eftersom att dessa delar arbetsmiljön direkt med lantbrukarna. Respondenten angav att det finns problem med basala saker vid besök på vissa gårdar. Det kan handla om möjlighet till handtvätt, godtagbar temperatur och belysning samt möjligheten att sätta fast djuren vid behandling. Respondenten lyfte fram att länsstyrelsens personal som arbetar med förprovningar och byggrådgivare behöver kunskap om arbetsmiljö. En annan respondent anser också att arbetsmiljöfrågor är viktiga för byggrådgivare men menar också att dessa alltid har det med sig i bakhuvudet. Som veterinär och byggrådgivare kan man dela med sig av kunskap, men man kan inte tvinga någon. Respondenterna anser att det är viktigt med säkerhet kring djur. Det framkom att det finns en viss osäkerhet i hur man på bästa sätt hanterar djur hos de som arbetar som avbytare.

Utveckling av redskap och digitala lösningar

I mån av tid, och beroende på karaktären av respondentens verksamhet, ställdes frågan om respondenten anser att det behövs utveckling av nya redskap eller digitala lösningar som kan minska risken för olyckor och skador. Åtta av de tretton respondenterna fick frågan. Av dessa svarade sju personer att de ser

ett sådant behov. Kameror för övervakning, system för att undgå dubbel- och trippelregistrering, sensorer, robotar och redskap för tunga lyft var några av de exempel som lyftes fram. Två av respondenterna framhöll att det är viktigt att utveckla rätt saker som är enkla och naturliga att använda. Vidare lyfte två andra personer fram företag som tar fram produkter till lantbruksföretag, såsom stallinredning, som viktiga målgrupper när det kommer till utveckling. Det är viktigt att dessa företag har kunskap om arbetsmiljö så att frågorna beaktas vid produktutvecklingen. Respondenten som svarade nej på frågan ansåg däremot att administrativ börda och krångel borde minimeras för att den psykiska arbetsmiljön ska bli bättre.

Förslag på insatser och hur vi bör arbeta

Respondenterna nämnde många olika förslag på konkreta insatser som skulle kunna ingå i strategin. Majoriteten lyfte fram vikten av att arbeta på olika sätt för att nå lantbrukarna. Detta eftersom att målgruppen är bred och diversifierad samt för att företagen har kommit olika långt i sina arbeten med arbetsmiljö. En av respondenterna, som är delaktig i ett pågående projekt, har märkt att det har varit uppskattat att ta avgränsade delar av målgruppen och bjuda in till aktiviteter.

Flera av respondenterna sa att insatserna behöver kopplas till annat än bara arbetsmiljö. Det är framförallt kopplingen till ekonomi och lönsamhet, ledarskap och Lean som lyftes fram. Genom att göra kopplingen till exempelvis ekonomi kan man attrahera fler att delta i insatserna och det blir tydligare vad man som företagare faktiskt har att tjäna på ett aktivt arbetsmiljöarbete. Samtidigt lyfte en av respondenterna vikten av att lyfta frågan enskilt. Gör man detta så sänder man signalen att det är en viktig fråga. Annars riskerar den att skymmas av andra aspekter som prioriteras högre.

Sex av respondenterna var tydliga med att en satsning kräver långsiktighet. Dels för att det tar tid för att driva igenom förändringar samt att frågorna behöver belysas upprepade gånger för lantbrukarna. Att enbart gå en skydds rond på gården eller träffas och prata arbetsmiljö tre gånger kommer inte att bidra till långsiktig förändring. Man behöver ständigt påminnas om frågorna över tid. Därtill tar det tid att bygga upp kunskap och ett gott rykte kring ett koncept.

Kompetensutvecklingsåtgärder

Kurser och erfa-grupper

Åtta av respondenterna angav att gemensamma fysiska träffar i någon form vore både bra och uppskattat. Det kan exempelvis handla om gårdsvandringar, studiebesök inom t.ex. vården samt kurser inriktade på specifika ämnen. Det framkom i flera intervjuer att träffarna bör genomföras regionalt då man som lantbrukare sällan har tid och möjlighet att åka iväg för att gå på kurs. En

respondent framhöll också att frågor som rör farliga moment, såsom hantering av djur och maskiner, ska hanteras under fysiska träffar. En digital träff kan inte ersätta en fysisk när det kommer till dessa frågor.

Fyra av personerna lyfte specifikt fram erfarenhetsträffar mellan lantbrukare (erfa-grupper) som ett välfungerande och omtyckt koncept. Det framkom att lantbrukare gillar erfa-grupper just för att man lyssnar på varandra och att man kan skapa en bra mix av allvar och att ha kul. Ett förslag som framkom under intervjuerna är att man inom erfa-gruppen besöker olika gårdar och på så vis hjälper varandra.

Det fanns även en stor enighet bland respondenterna om att det är bra att använda sig av digitala möten eftersom att den digitala mognaden ökat kraftigt under pandemin. En av respondenterna påpekade dock att det finns en risk att man som deltagare lyssnar, men inte skrider till handling efter digitala möten.

Rådgivning

Majoriteten av respondenterna anser att rådgivning skulle kunna vara en del av den mix av insatser som behövs för att nå ut till en stor del av målgruppen. En av personerna menade att rådgivning är det som ger allra bäst effekt. En kurs kan fungera som en introduktion, men om man vill komma ett steg längre så behövs enskild rådgivning. Respondenterna har däremot olika tankar om hur rådgivningen skulle kunna erbjudas.

Sju personer tycker att arbetsmiljöfrågorna kan integreras i annan rådgivning. Ett exempel, som en av respondenterna nämner, är att fler veterinärer i större grad skulle våga säga till om de ser säkerhetsrisker. För byggrådgivare är det redan en naturlig del av rådgivningen i samband med att lantbrukaren ska bygga nytt eller bygga om. Fördelar som nämns, med att integrera frågan i rådgivning, är att den ständigt hålls vid liv, att man kan nå ut till många fler som inte hade valt att betala för separat arbetsmiljörådgivning samt att fler rådgivningsorganisationer kan involveras och öka sina kunskaper. Två av respondenterna påpekade dock att rådgivarna kan ha en grundläggande kunskap och kunna coacha lantbrukaren. Är man inte specialist ska man inte ge för djupa råd utan hellre veta var man ska kunna slussa vidare lantbrukaren.

Två av respondenterna tycker inte att arbetsmiljöfrågorna ska integreras i annan rådgivning. Dels för att det är för stora krav att ställa på rådgivarna och för att det riskerar att bli en "mellanmjölksversion". Man behöver värna om rådgivarnas specialistkunskaper och separera exempelvis växtodlingsfrågor från arbetsmiljö då det är två helt olika typer av samtal. En annan respondent var inne på att det kan gå att integrera om det är rätt ämnesområde, såsom Lean. Det är troligtvis svårt att integrera i produktionsrådgivning.

Ytterligare en respondent menade att det kan behövas både integrerad rådgivning och specifik arbetsmiljörådgivning. Det får däremot inte bli alldeles för

specifikt så att det alltid måste vara en specialist som kommer ut, utan detta är frågor som man ska kunna klara av i sitt företag.

Tre personer lyfte fram betalningsvilja för arbetsmiljörådgivning. De menar att det framförallt är större företag med flera anställda som kan vara benägna att betala för en sådan tjänst. De små företagen, där de flesta olyckor sker, har inte samma betalningsförmåga. En fjärde respondent tycker att det vore tilltalande om pengarna i strategin användes till kostnadsfri rådgivning och uppföljning.

Informationsinsatser

Respondenterna nämnde många olika förslag på informationsinsatser som kan ingå i strategin. En generell synpunkt är att olika målgrupper tar till sig information från olika ställen. Exempelvis ger två respondenter uttryck för att det vore bra om det fanns en specifik arbetsmiljö-app. En tredje respondent tror inte på den idén bortsett från när det kommer till unga. En respondent har i ett tidigare arbete delat ut en folder vid gårdsbesök. Vissa kunder efterfrågar fortfarande foldern. I en annan intervju tror respondenten att broschyrer och annat pappersmaterial kommer att hamna i sopkorgen.

Två personer sa att informationen som finns idag är mycket spretig och svår att hitta. Det finns inte en naturlig väg in utan det finns information lite här och var. En av respondenterna framhåller vikten av att informationen ska vara lättillgänglig. Så som det är idag kommer bara de som redan är frälsta att ta sig tiden att leta reda på fakta och läsa.

Flera av respondenterna hade tankar kring att lyfta fram verkliga exempel. Det framkom under intervjuerna att respondenterna vill ha både skrämmande och goda exempel. Enligt en av dem så är det en fin balansgång. Man vill se skrämmande exempel för att bli berörd och förstå att det kan hända en själv. Samtidigt får det inte bli för mycket av det dåliga för då slutar man att ta till sig det.

”Jag tror män har svårare att prata om stressen. Vi behöver goda exempel av män som pratar om mental ohälsa i näringen, som säger att det är ok att känna oro, att det är ok att ha känslor.”

Andra förslag på informationsinsatser som nämnde är nyhetsbrev, skriftliga instruktioner om ex lagkrav och skyddsutrustning, digitala träffar och informationstillfällen, mässor, rikta insatserna mot specifika grupper, besöka branschdagar, besöka gymnasieskolor, nätverk, arbetsmiljövecka, arbetsmiljökonferens, quiz och filmer som sprids i social media.

Fortbildningsinsatser

Sex av respondenterna nämnde att det finns behov av att öka kunskapen hos de som ska föra ut budskapet till lantbrukare. Ur intervjuerna framkom det att det har varit ett generellt kunskapsstapp i frågorna, vilket även omfattar Arbetsmiljöverkets personal. Respondenten tycker att det är en tråkig utveckling då lant-

brukets utmaningar är så speciella. En annan respondent påpekade att frågorna inte tas upp i olika utbildningar, såsom i agronomprogrammet. Att utbilda branschen borde vara steg 1 i strategin, menar samma respondent.

”Det måste bli trovärdigt. Det man står och ska föra ut, man vill känna att man själv förstår det och för den som tar emot det måste det verka som att personen vet vad den pratar om. Annars blir det lite tandlöst.”

Enligt en av respondenterna ligger en del av problematiken hos rådgivningsföretagen. På grund av deras struktur och ekonomiska sats har de inte möjlighet att fortbilda sin personal inom arbetsmiljö. Respondenten nämnde att denne endast känner till två duktiga arbetsmiljörådgivare i hela Sverige. Bristen på arbetsmiljörådgivare bekräftades av en annan respondent som berättade att en organisation, ganska nyligen, försökt att rekrytera en sådan rådgivare men inte lyckats då de inte hittat någon person med rätt kompetens. Samma person vittnade om att man inom organisationen har byggt upp kunskapen på egen hand genom egen inläsning och webbaserade kurser. Respondenten framhöll att det vore bra om det fanns specifika rådgivarutbildningar i ämnet. En annan respondent sa att man bygger upp kompetensen genom att prata med kollegor men att det borde finnas andra vägar att gå. Exempelvis genom att titta mer på forskningen, men det tar lång tid att sälla bland befintlig forskning.

En av respondenterna angav att en naturlig väg borde vara att identifiera personer som studerar till arbetsmiljöingenjörer och har ett särintresse för de gröna näringarna. Personen uppskattar att det kanske finns en eller två studerande varje år som skulle vilja arbeta inom de gröna näringarna. Dock är det brist på arbetsmiljöingenjörer i Sverige, vilket gör att industrin enkelt ”dammsuger upp” alla som finns genom att erbjuda hög lön och locka med annat. En annan problematik är att det inte finns någon given arbetsgivare för dessa personer inom de gröna näringarna. En lösning, enligt respondenten, skulle kunna vara att stötta redan utbildade agronomer, byggrådgivare eller liknande för att fortbilda sig. Idag är det möjligt att läsa arbetsmiljöingenjör på distans.

Övriga förslag

Majoriteten av respondenterna svarade ja på frågan om de tror att det behövs utveckling av nya redskap eller digitala lösningar som kan bidra till bättre arbetsmiljö. Exempel som nämndes var bättre övervakningssystem, digitala system för enklare registrering hos myndigheter, skyddsutrustning samt redskap för tunga lyft. Två av respondenterna tryckte på att det som utvecklas behöver vara användarvänligt och naturligt att tillämpa.

Respondenterna nämnde fler förslag på insatser och upplägg i strategin. Förslagen listas nedan.

- Stötta LRF:s satsning Bondekompis genom att hitta fler personer som är villiga att ställa upp som stöd och se till att det finns resurser för praktisk hjälp vid akuta lägen. Det behövs även resurser till Länsstyrelserna samt möjlighet att stärka nätverken mellan länsstyrelser och bondekompisar.
- Hjälpa lantbrukare med rekrytering och tillstånd.
- Premiera deltagare med en certifiering i stil med "Säker gård". Dock är det viktigt att administrationen inte ökar.
- Ha fler arbetsmiljökontroller på gårdarna (framförallt om man har anställda).
- Fler morötter/belöningar, exempelvis en premie på försäkringen om försäkringsbolaget kommer ut och gör en godkänd bedömning.
- Ta efter andra branscher mer. Ett exempel är restaurangbranschen. När man ansöker om jobb står det alltid om företaget har kollektivavtal. Lantbruket borde arbeta likadant.
- Kontinuerlig fortbildning utan att det blir tvång men på gränsen till obligatoriskt.
- Hitta lokala ambassadörer som kan vara drivande i frågorna och samla lantbrukare från bygden för att träffas och diskutera arbetsmiljö gemensamt.

Målgrupp

Två av respondenterna angav att målgruppen för strategin bör vara yngre personer som har många år kvar inom branschen eller är på väg in. Bägge respondenterna uppgav att det inte kommer att gå att övertyga de äldre. Ytterligare två respondenter anser att ungdomar vore bra att rikta sig mot. Dels beskrivs de som drivna och entreprenöriella, men också mottagliga och angelägna. De lägger stor vikt vid att tänka på arbetsmiljön och att man ska hålla ett helt arbetsliv.

Fyra respondenter angav ägare och driftsledare som primär målgrupp. Dessa personer är viktiga att nå på grund av att de har ett mycket stort ansvar samt att det är hos dessa personer som viljan och förändringsförmågan måste finnas. Även om de anställda kan mycket så kommer inget att hända om inte ägaren vill driva igenom förändringar. En av respondenterna tycker att det också vore bra om arbetstagarna involveras så att de förstår sin roll.

Flera av de övriga respondenterna anser att både ägare, driftsledare och övriga anställda bör ingå i målgruppen. Ingen ska exkluderas. Två av personerna belyser svårigheten att nå enmansföretag. Enligt en av respondenterna är detta en viktig målgrupp eftersom två tredjedelar av de som omkommer just är enskilda företagare. När de inte har anställda är det mer begränsat av vad de berörs av enligt arbetsmiljölagstiftningen, så det gäller att hitta en bra ingång som de berörs av och intresserar sig för, exempelvis maskiner. En annan respondent gav uttryck för att om man inte arbetar med uppsökande verksamhet av

mindre företag så kommer det att vara större bolag som redan är frälsta som tar del av satsningen.

”Det är en utmaning med lantbruket eftersom det är så differentierat. Det är en spridd grupp att nå, det är en del av svårigheten. Det är lätt att man når samma personer varje gång och att de inte är de som behöver det mest. Hur hittar man de som är svårast att nå, som inte söker information själva?”

Betalningsvilja

Fyra av respondenterna har egna erfarenheter som vittnar om att betalningsviljan för rådgivningsinsatser är låg bland lantbrukarna. Bland annat nämndes den tidigare satsningen Säkert Bondförnuft. Rådgivningen inom satsningen uppskattades mycket av lantbrukarna, men efter att projektet avslutades fanns ingen betalningsvilja för tjänsten.

Fyra personer uttryckte tydligt att gratis kurser och rådgivning signalerar att det inte är värt något. Risken när något är gratis är dels att man inte dyker upp, men också att man som deltagare inte engagerar sig som man skulle ha gjort om man betalade. En av personerna ser också en långsiktig risk i att erbjuda gratis insatser. Om den statliga finansieringen upphör, kommer ingen att vilja utbilda sig om man har vant sig vid att det ska vara gratis.

Majoriteten av respondenterna anser att vissa delar av insatserna bör vara subventionerade, men att deltagarna ska betala en mindre summa. Vissa delar, såsom filmer och annan information på webben skulle kunna erbjudas gratis, men att kurser och rådgivning kostar. Ur en intervju framkom även att en kostnad signalerar att utbildningen håller en viss kvalitet och förväntan hos deltagaren kan öka. Flera av respondenterna uttryckte att det behöver vara tydligt för lantbrukarna att de investerar tid och pengar i något bra som kommer att kunna ge något tillbaka till företaget.

Ett incitament, som nämndes under intervjuerna, till att subventionera insatserna är den varierande betalningsviljan. En av respondenterna tror att bara de redan frälsta kommer att delta om man måste betala fullpris. En annan person uttryckte att hen funderar över om det skulle gå att erbjuda enmansbolagen kostnadsfria insatser och att större bolag betalar. Alternativt om man bygger upp en grundkurs som är kostnadsfri och därefter kan man bygga på med betaltjänster.

En respondent förespråkade gratis rådgivning och ansåg att det vore en bra service från statens sida. Personen anser att om insatserna ska kosta så ska det bara vara en symbolisk summa för att det ska kännas tillgängligt för många. En fördel som lyfts fram med gratis insatser är att fler företag som är kopplade till lantbruket, såsom transportbolag, skulle kunna ta del av insatserna.

Avsändare

Respondenterna gav många olika förslag på vem eller vilka som skulle kunna stå som avsändare. Förslag som nämndes är RISE, LRF, Hushållningssällskapet, Växa Sverige, Lovanggruppen, Arbetsmiljöverket, branschorganisationer, Arla, slakterier och firmor som säljer exempelvis stallinredning. Åsikterna kring lämplig avsändare var inte entydiga och det fanns de som menade att länsstyrelserna och Jordbruksverket skulle vara lämpliga, medan ett par av de intervjuade var av motsatt uppfattning på grund av lågt förtroende för myndigheterna. Flera av personer som intervjuats uttryckte att det behöver finnas en bred uppslutning av olika aktörer inom branschen. Budskapet ska inte komma från en enskild aktör eftersom att det finns olika åsikter om vilken organisation som är trovärdig eller inte.

Flera respondenter tycker att det borde finnas en organisation som är huvudman och samordnar satsningen. Det skulle skapa enhetlighet i insatserna. Flera av de intervjuade organisationerna tror att de kan ha en roll i strategin, som att hålla kurser, hjälpa till med att ta fram och sprida informationsmaterial eller liknande. En respondent uttryckte oro för att en enda organisation går in och äger satsningen. Om satsningen efter en tid läggs ner kan det bli struligt med rättigheter till material och varumärke. Det finns en risk att det går ut över lantbrukarna om de inte är medlemmar i eller kunder till den organisation som äger rättigheterna.

”Det är en så liten bransch så det är viktigt att samverka. I den bästa av världar med effektiv samordnad rådgivning där inte alla håller på med olika koncept.”

Tre av respondenterna lyfte fram Greppa Näringen som en förebild. En av personerna beskriver att Greppa har ett högt förtroende i branschen och ett väl inarbetat koncept som inte ifrågasätts. Ytterligare två respondenter uttryckte att man behöver skapa tydliga koncept (för rådgivning, kurser eller erfa-grupper) som kan användas av olika rådgivningsorganisationer. På så vis sprids samma information och rådgivare kan ta stöd och hjälp av varandra.

7.2 Intervjuer med lantbrukare

Beskrivning av respondenterna

I utredningen har tio lantbrukare intervjuats i syfte att bidra till en bättre förståelse av hur lantbrukarna ser på arbetsmiljö i sin vardag och vilka typer av åtgärder man ser behov av. Lantbrukare av olika kön, ålder, geografisk hemvist och produktionsinriktning har intervjuats.

Tabell 6. Produktionsinriktning och antal anställda hos de intervjuade lantbrukarna

Inriktning	Anställda
Mjolkproduktion	5 anställda
Mjolkproduktion	6–7 anställda
Slaktsvin och växtodling	2,5 anställda
Mjolk- och nötköttsproduktion	8 anställda
Smågrisproduktion och växtodling	3 anställda
Nötköttsproduktion och spannmål	3 anställda
Mjolkproduktion, tackor, växtodling och skog	Inga. Familjeföretag.
Kyckling och dikor	Inga. Familjeföretag.
Smågris, växtodling och skog	3 anställda
Dikor, ungnöt och växtodling	1 anställd

Flera av lantbrukarna som intervjuades har anställda som inte har svenska som modersmål. Dessa personer kommer huvudsakligen från europeiska länder som Polen, Rumänien och Ukraina. Det framkommer i intervjuerna att flera av de anställda har arbetat för samma företag i 10–15 år.

Flera av lantbrukarna har själva varit med om olika typer av arbetsrelaterade olyckor som har orsakat stora livsförändringar. Några få av dem har inneburit dödsfall. Alla som har varit med om en olycka vittnar om att händelsen har medfört förändringar på gården. Förändringarna har varit allt från inköp av säkerhetsutrustning, införande av nya rutiner och gemensamma fikaraster med alla anställda för att diskutera viktiga säkerhetsaspekter.

Attityder i branschen

En fråga som ställdes till lantbrukarna var hur de upplever attityden till arbetsmiljöfrågor inom branschen. Flera av de intervjuade upplever att attityden till säkerhet har förändrats, men också att det kan finnas en skillnad mellan äldre och yngre lantbrukare. Lantbrukarna uppgav däremot styrkor och svagheter hos både den äldre och yngre generationen. En person vittnade om att det oftast är de anställda som är under 25 år som inte vill vara lediga trots att de har arbetat 10 dagar i streck. En liknande situation beskrivs av en annan lantbrukare där unga anställda gärna jobbar till klockan 01.00 och för att sedan börja igen vid 07.00. En annan person anser att yngre personer är mer måna om sin mentala hälsa än äldre som snarare ser det som en svaghet.

En annan faktor som har inverkan på företagets arbete med arbetsmiljö är om det är ett mindre eller större företag. En uppfattning som flera av de intervjuade uttryckte var att arbetsmiljöfrågor har blivit viktigare i takt med att lantbruksföretagen växer och att allt fler har egna anställda, som man har ett arbetsgivaransvar för.

”Det har varit mer nonchalant tidigare, nu tänker man mer på säkerheten. Tidigare kanske man var en–två i ett familjeföretag. Nu när man har anställda har man ett större ansvar”.

Flera av respondenterna är också av uppfattningen att de mindre företagen, som inte har anställda och där man jobbar ensam i stor utsträckning, är de som är svårast att nå ut till med information om arbetsmiljö. Anledningar som lyftes är att ensamföretagare har svårare att avsätta tid för att ta del av exempelvis kurser, att man arbetar långa dagar och inte ser sig som ansvarig för sin egen arbetsmiljö i samma utsträckning som den som har ett ansvar för andra. Flera poängterade att denna målgrupp är särskilt viktig att arbeta med och var av uppfattningen att det är ensamföretagen som löper störst risk att råka ut för en olycka, som följd av en hög stressnivå och mindre systematik i arbetsmiljöarbetet.

En annan attityd som är under förändring, enligt två av respondenterna, är barn kopplat till lantbruk. Lantbrukarna känner till flera unga pappor som tar föräldraledigt, vilket inte upplevdes som lika vanligt tidigare. Dock är det flera som upplever att barn fortfarande utför arbetsuppgifter på gården som de inte borde göra.

”Det är en attityd som håller på att ändra sig. Många lantbrukare har exempelvis pappaledigt och är mer delaktiga i barnen”

Två av lantbrukarna är tydliga med att barn inte ska framföra tunga fordon. En av dessa personer har reagerat starkt på sina bekantas beteende som tillåter att barnen kör själva trots att ett barn i närområdet omkom i en traktorolycka för ett par år sedan. Respondenten anser att de agerar som om de har glömt olyckan.

”Det finns inga andra arbetsplatser där en tioåring friterar pommes kl. 23.”

Trots att flera av lantbrukarna anser att attityderna har förändrats till det bättre är det flera av respondenterna som ser att det fortfarande finns mycket att arbeta med. En person uttryckte ilska över att det fortfarande finns de som tycker att det hör till yrket att det ska göra lite ont och man ska skada sig. Den attityden kan påverka rekryteringen av unga. En annan respondent vittnar om kollegor som arbetar sju dagar i veckan utan någon semester. Trots att de är stressade och nästan slutkörda ber de inte om hjälp. Respondenten tror att anledningen kan vara ekonomisk stress, men också att de vill visa att de klarar allt på egen hand. En tredje person kan känna sig förvånad när man får se hur lite säkerhetstänk det finns på vissa gårdar. Respondenten tror att det systematiska helhetstänket inte finns och att en del missar uppenbara risker som exempelvis öppna brunnar.

Behov – Vad bör vi jobba med

Kultur

Fem av lantbrukarna lyfte på olika sätt fram att man behöver ha en kultur på företaget där man pratar om arbetsmiljö. Som anställd ska man känna att man vågar säga till om något känns fel eller inte fungerar. Det kan handla om tillsynes onödiga irritationsmoment, men om man blir riktigt irriterad på något så kan det leda till onödiga risktaganden. Som anställd ska man också våga säga till en kollega som man ser utsätter sig för en onödig risk, och därför behöver man ha högt i tak. En av lantbrukarna berättade att man på gården kan skämta för att påminna varandra om viktiga saker, exempelvis ”ska du höra lika dåligt som chefen eller” för att uppmana någon att vara rädd om hörseln. En annan av respondenterna tycker att det är viktigt att prata om riskerna som finns, vilket man ofta gör utan att man reflekterar över det. Dock är det ofta man pratar om en risk i samband med att ”det var nära att något hände”.

”Vi har månadsmöte med personalen. En gång om året går vi igenom arbetsmiljöparmen för att veta vad vi ska tänka på och hållas uppdaterade. Tror ofta att det prioriteras bort på en gård. Tror inte heller man har med det från tidigare generationer, man har inte arbetat med det systematiskt.”

Företagsledning

Flera av respondenterna drog kopplingar mellan företagsledning och arbetsmiljö. Är det ett välfungerande företag med bra ledarskap så är det större sannolikhet att man har en god arbetsmiljö. Två av lantbrukarna drog paralleller till Lean lantbruk. En av personerna uppgav att man har slutat att arbeta med Lean på gården efter att de mest hängivna medarbetarna slutade. Respondenten uttryckte att det var negativt att arbetet upphörde. Den andra personen sa att hen använder sig av Lean idag och uppgav att det är en stor trygghet och att i stort sett vem som helst skulle kunna ta över arbetsuppgifterna på gården över dagen eftersom att alla rutiner är tydligt dokumenterade.

Flera av lantbrukarna anser att man ofta behöver ha samtal med medarbetarna om dessa frågor. De uttryckte att det också är viktigt att prata med praktikanter som troligtvis inte tar till sig lika mycket genom att läsa ur en bok. En av lantbrukarna lyfte fram att man verkligen behöver avsätta tid för att arbeta med frågorna och ha tydliga rutiner. Likaså behövs även tid för att prata med medarbetarna. När man väl avsätter tid kommer man att märka att det inte behöver vara så komplicerat att genomföra förbättringar, enligt lantbrukaren.

”Jag springer ofta med fingret uppe och ser till att man inte gör något dumt. Vi pratar om sunt förnuft i princip dagligen. Vi har inte haft några olyckor så mer än att någon klämt ett finger. Vi har möte varje måndag och fredag (vid skiftbyte) och då pratar vi om allt arbete.”

En av lantbrukarna uttryckte att hen inte tror att alla arbetsgivare har koll på sina skyldigheter. Om arbetsgivaren har följt alla lagkrav så blir hen själv räddad om exempelvis en anställd får järnflis i ögat trots att den har skrivit under på att använda skyddsglasögon.

Stress och ensamarbete

Tre av lantbrukarna angav att stress och trötthet är vanliga orsaker till att man råkar ut för en olycka. Vid hög stress är det vanligt att man hoppar över vissa moment. Exempelvis, börjar det regna kanske man inte surrar ett lass ordentligt eftersom att det tar en kvart. Det kan också gälla maskiner som inte servas fastän att det finns ett behov. Både på tidsmässig stress och ekonomisk stress kan orsaka att man blir slarvig.

Fem andra lantbrukare tog upp ensamarbete som en anledning både till att det sker olyckor och till att man mår psykiskt dåligt. Dels så kan det vara enklare att slarva när man är ensam och dessutom utför arbetsuppgifter själv trots att man borde vara två. Ett exempel kan vara vid hantering av djur såsom tjurar. En av lantbrukarna upplever att ensamarbetare ofta blir hemmablinda eftersom man inte blir påmind av några kollegor. Dessutom kan man ha en negativ inställning till arbetsmiljöfrågor eftersom att frågorna kan associeras med regler och pålagor. Dessa personer behöver träffa andra, genom exempelvis erfa-grupper, för att få inspiration utifrån och bli bättre på att se sitt företag som en arbetsplats och inte bara en livsstil. En annan person lyfte fram att det behöver ske en attitydförändring då det fortfarande finns många som lär unga att man ska jobba minst 15 timmar per dag.

Arbetssjukdomar

Fyra av lantbrukarna nämnde att det är viktigt att ha kunskap och information om hur och när man ska använda rätt skyddsutrustning och bra skor. Det kan handla om att skydda sig själv från damm, höga ljud och felbelastning. En av lantbrukarna tror dock att det är lätt att fuska. Inom exempelvis kycklingbranschen gör man många lyft och bär mycket. Lantbrukaren menar att även om det finns hjälpmedel är det lätt att tänka att det går fortare att lyfta själv. Två av respondenterna upplever att man ofta tänker på utrustning och ergonomi när man står inför en investering. En av personerna anser att man nog generellt borde bli bättre på att tänka på sådant mer systematiskt så att man inte hanterat ett problem när det väl börjar kännas otryggt och obekvämt.

En lantbrukare uttryckte att branschen har gjort mycket bra genom att teknik och kunskap har byggt bort många skador och sjukdomar som ofta förekom förr. Å andra sidan uttryckte samma person att det är tuffare att vara lantbrukare idag då det är fler som ska ha koll på vad man gör och ha åsikter. Därför tycker respondenten att den psykosociala biten har seglat upp som viktigast för arbetsmiljön.

Lönsamheten är en stor orsak till bristande arbetsmiljö på många gårdar, enligt två av lantbrukarna. De uppgav att många lantbrukare tyvärr inte har råd att byta ut redskap som skulle göra arbetet mer säkert.

Psykosocial hälsa och omvärldens inverkan

Samtliga lantbrukare som intervjuas hade mycket att säga om psykosocial ohälsa inom branschen. De lyfte fram många orsaker, både på individnivå och på samhällsnivå, till att man mår dåligt.

Faktorer som bidrar till psykosocial ohälsa enligt lantbrukarna:

- Djurrättsaktivism
- Man blir utmålad som miljöbov trots att man gör miljönytta
- Debatten svänger kraftigt (det är fullt att äta kött fram tills att ett idylliskt tv-program säger något annat, innan var kyckling mest miljövänligt men idag är det nötkött, etc.)
- Debatter i social media
- Dålig eller ingen respekt från allmänhet
- En massa tyckare i storstäder som inte har erfarenhet av lantbruk
- Otydlighet från politikerna, vad vill de med svenskt lantbruk?
- Gammalmodig bild av lantbruket (Många tror att man går runt med en grep hela dagarna när man i själva verket är konstant uppkopplad)
- Handeln står inte på lantbrukarnas sida
- Dålig lönsamhet och dålig beredskap
- Kriser (torkan 2018, foderkostnader 2022, pandemin)
- Stölder och olaga intrång
- Ensamhet
- Utbrändhet, lite eller ingen ledighet
- Oro för sina djur
- Djurskyddsärenden, rädsla för nitiska kontrollanter
- Dokumentationskrav
- Myndighetskontroller
- Förhållandet mellan familjen och jobb
- Familjesituationer såsom skilsmässa och sjukdom

”Vi utnämner årets nötköttsproducent varje år. Vissa vill inte bli utnämnda för då kommer djurrättsaktivisterna. Tror inte ens tobakbolagen blir så uthängda som vi.”

En av lantbrukarna påpekade dock att branschen och de själva inte alltid bidrar till att göra den allmänna debatten bättre. Lantbrukaren menar att det är många branschkollegor som gnäller och uttrycker att väldigt mycket inom branschen är dåligt. Respondenten ser gärna att fler lantbrukare visar fram mentaliteten ”yes, nu går det riktigt bra för svenskt lantbruk”.

Lantbrukarna nämnde flera förslag på hur vi kan bli bättre på att arbeta för att fler ska må bra och känns stolthet över sitt yrke. Bland annat framkom att man tycker att LRF:s initiativ ”Bondekompis” är bra men att det bygger på att man själv inser att man behöver hjälp och därefter vågar att lyfta på telefonen. En lantbrukare ställer sig undrande till om man vet var man kan vända sig om man inte är LRF-medlem. En annan person nämnde att det är bra med samtalsstöd, men att terapeuter och andra inom vården saknar förståelse för lantbrukarens vardag.

Även LRF:s omsorgsgrupper omnämndes som positiva, men dock något anonyma, och att det är först när det har gått dåligt som de kopplas in. Ett par av respondenterna tycker att samverkan mellan länsstyrelserna och omsorgsgrupperna är bra. En av lantbrukarna uttryckte att hen dock skulle vilja se mer samverkan mellan omsorgsgrupperna och länsstyrelsernas kontrollanter. Ofta är det en tragedi bakom ett djurskyddsärende och då kan det vara bra att ha med sig en bondekompis som stöd. Ett par av personerna som intervjuades är eller har varit involverade i Bondekompis och/eller omsorgsgrupperna. De hade flera berättelser från verkligheten om personer som mår så dåligt att de inte går att kontakta samt om sms sent på kvällen som indikerar att en person är på väg att begå självmord.

”Det finns ett stigma i samhället att inte prata om det (psykisk ohälsa) och kanske ännu lite mer i lantbruket. Här ska man jobba 15 timmar, inte duscha och inte tjäna pengar.”

Förslag på insatser – Hur bör vi arbeta

På frågan om vilka typer av insatser och aktiviteter som behövs varierade svaren, men genomgående var att man upplever att det behövs en bredd av aktiviteter som kan passa olika typer av individer och företag. Flera av lantbrukarna nämnde också att man ständigt behöver påminnas om frågorna. Dels är det lätt att bli hemmablind men också att man prioriterar annat först. En lantbrukare tyckte att Säkert Bondförnuft var bra men att det bara blev ett projekt. Om alla ska nås behöver hela branschen ha en gemensam ansats och se till att arbetsmiljöfrågorna integreras i andra insatser såsom rådgivning så att det inte blir en isolerad fråga.

Flera var också av uppfattningen att lokala träffar, såsom erfa-grupper och gårdsvandringar, kan attrahera ensamföretagare eftersom de då ges möjlighet att få träffa andra och ta del av andras erfarenheter. En av de intervjuade, som har flera anställda, anger dock att han i dagsläget känner sig överöst av

erbjudanden om gratis kurser och att fler kurser inte är rätt väg att gå för att skapa förändring.

”Vi har ett farligt yrke, det finns farliga moment vi arbetar med, men att ha god arbetsmiljö innebär inte att vi tar bort de momenten utan att det finns kunskap om hur man ska hantera det. T.ex. hur man fäller träd, hanterar djur eller meckar med fordon.”

Att tydligt visa kopplingen till ökad lönsamhet, mer effektivitet, trevligare vardag och liknande lyfts av ett par lantbrukare. Det är viktigt att se vad man kan få ut för positiva effekter för företaget samt att man lyfter fram verkliga exempel. Två lantbrukare var tydliga med att det måste byggas på frivillighet. Det är inte önskvärt att det kommer ut kontrollanter som säger att nu ska du göra så eller så.

Psykosociala aspekter

Majoriteten av de intervjuade lantbrukarna uppgav att det är viktigt att arbeta mer med den psykiska ohälsan inom lantbruket. Flera anser att det är ett växande problem som kommer att bli allt viktigare att hantera. LRF:s omsorgsgrupper och Bondekompisar lyftes fram som väldigt bra initiativ. Några personer lyfte dock fram att initiativen inte är kända av alla och att de kopplas in försent.

En lantbrukare efterlyste utbildning i hur man ska hantera personer som inte mår bra. Det kan gott vara en webbaserad kurs som når ut till många samtidigt. Då kan man också skapa större nätverk för att ta hjälp av varandra. En annan lantbrukare påpekade att det är viktigt att vi (branschen) inte tar på oss för stora kläder och tar sjukvårdens roll. Aktörer inom branschen kan stötta varandra, men dessa kommer inte kunna bli psykologer.

Majoriteten av lantbrukarna sa att hela branschen behöver bli bättre på att prata om psykisk ohälsa. Här kan det finnas attitydproblem som vi behöver arbeta bort. Det kan vara att man som lantbrukare känner att man inte har tid för att må dåligt eller att man inte vill ta hjälp eftersom att man vill göra allting själv. De som vill prata om sina erfarenheter behöver få synas i olika forum för att normalisera problemen. På så vis kan andra ta hjälp av lösningar som någon redan har hittat.

”Det är viktigt att vi når bönder, vi är ett säreget släkte som ska klara allt själva, och det finns säkert en motvilja mot att söka hjälp i det mentala eftersom det finns stolthet, prestige etc. Alla behöver inte träda fram publikt men de som är villiga att göra det måste få utrymmer att lämna sin historia. Och de som vill prata med någon ska kunna göra det utan att få skämskudde.”

En av lantbrukarna lyfte fram anordnade träffar som viktigt, speciellt vid kriser såsom torkan 2018. Det är först när man träffar andra och börjar prata som man förstår att man inte är den enda som har det tufft och då kan man enklare stötta

varandra. Att träffas hjälper också de som arbetar ensamma som annars inte har någon att bolla med. En annan lantbrukare upplever att ensamföretagarna ofta kommer till träffar just för att socialisera. Samma person angav också att lönsamheten är otroligt viktigt eftersom att det först är då man når lönsamhet som man har råd att anställa någon.

Flera av lantbrukarna påpekade att hela branschen behöver hjälpas åt för att uppdatera bilden av svenskt lantbruk. En av respondenterna lyfte fram att samverkan mellan länsstyrelser och lantbrukare är ett bra sätt att öka förståelse inom branschen. I vissa län fungerar det väldigt bra men det finns ledare inom myndigheterna som har uttryckt att de arbetar för ”den andra sidan”. Om hela branschen skapar en mer positiv bild så kommer fler att må bättre och olyckorna minskar.

En annan person nämnde nära kontakt med polismyndigheten som en åtgärd för att förbättra. Om man exempelvis har en stöldliga eller djurrättsaktivister på sin gård ska man inte behöva stå i telefonkö och eventuellt komma fram till en person som förstår problemet. Med tydligt upprättade kontakter är det enklare att direkt nå rätt personer inom myndigheten som är väl insatta i problematiken. Det är viktigt att man som lantbrukare inte känner sig maktlös, för då finns risk att man tar saken i egna händer.

Kompetensutvecklingsåtgärder

Kurser och erfa-grupper

Flera av lantbrukarna tycker att det är bra med fysiska träffar i grupp med andra lantbrukare. Det kan vara erfa-grupper, gårdsvandringar, maskinvisningar eller liknande. Det är genom fysiska träffar som vi kan nå ensamföretagarna. En lantbrukare framhåller att det inte får vara för långt att åka.

Erfa-grupper lyftes också fram som positivt för att kunna prata om frågorna i stor grupp. Man skulle kunna ha större föreläsningar på förhand som sedan diskuteras i mindre grupper. Två av lantbrukarna tycker att det är viktigt att integrera frågorna med andra relevanta ämnen. Exempelvis hur man pratar och coachar medarbetare, hur det leder till en bättre vardag och att visa på vilka skillnader arbetet har gjort hos andra lantbrukare. En person lyfte fram att risken med appar och digitala möten är att det inte blir något snack efteråt. Därför är det bra att träffas.

Rådgivning

Två av lantbrukarna tog upp Greppa Näringens rådgivning som en bra satsning som fungerar väl. Respondenterna tror att det vore bra om arbetsmiljö integrerades i Greppas rådgivning. Om ämnet är för isolerat så kommer man bara att nyttja rådgivningen efter att det har skett en olycka.

Tre andra personer är inne på att integrera frågorna i annan rådgivning. En av dem köper relativt många timmar av både djur- och växtodlingsrådgivning, men kan inte minnas en enda gång som rådgivaren nämnt något arbetsmiljörelaterat. En annan person tror att det är enklare att nå de som behöver det mest om man integrerar frågorna i annan rådgivning. Det är många som inte vill ha ut för många olika personer på sin gård.

”Rådgivningen är alltid så smal, bara ekonomi eller djur, alla behöver ha arbetsmiljön med sig mer i sin rådgivning. Rådgivningen får inte vara så smal, rådgivaren behöver vara coachande, inte bara tänka kilo mjölk. Rådgivaren måste förflytta företagaren i mötet.”

Informationsinsatser

Varifrån lantbrukarna hämtar kunskap om arbetsmiljö varierar. Det kan vara genom livserfarenhet, Arbetsmiljöverket, Gröna arbetsgivare och miljöhusesyner². Ett par av gårdarna har varit praktikvärdar och fått med sig mycket bra information från naturbruksgymnasiet inför värdskapet.

Det finns väldigt mycket information om arbetsmiljö generellt sett och många är vana vid att googla för att hitta vad man behöver. Flera lantbrukare framhåller att det är viktigt att informationen är lättillgänglig, annars försvinner den i massan. Det får inte heller vara för tung läsning med mycket text.

Två av de intervjuade tycker att det skulle kunna finnas en app men att den då borde gå via en redan känd aktör, såsom Hushållningssällskapet. Dock tror respondenterna att det är många som inte kommer att söka efter informationen själva, varför det är nödvändigt att jobba med uppsökande verksamhet.

Vilken typ av information som lantbrukarna vill ha varierar. Olika gårdar har behov av olika kunskaper. En lantbrukare vittnade om att man på gården har fått lära sig den hårda vägen att man kan bli sjuk av att hantera plast på fel sätt. Det finns nog flera ”tysta” saker som man inte vet att man kan bli sjuk av. Även information om hur farligt damm faktiskt är, vilken kvalitet munskydd bör ha, hörsel, mögel, gifter och maskiner behövs. Barn på gård, planering, samt lagar och regler är andra exempel.

Förslag på informationsinsatser:

- Info-kvällar inför skörd med Greppa Näringen
- Fältvandringar
- Maskinvisningar
- Branschdagar, ex ha arbetsmiljö som tema en dag
- Digitala utbildningar och föreläsningar
- Filmer

² Miljöhusesyner är ett verktyg för företag på landsbygden som gör det enklare att hålla koll författningar och lagstiftning som styr verksamheten. Miljöhusesyner är framtagna av LRF i samarbete med Jordbruksverket.

- Material på flera språk
- Gårdsvandringar ”hemma hos”
- Skrämselpropaganda och goda exempel
- Fysiska pärmar med information och blanketter
- Löpande påminnelser, ex via sms eller app. Kort text med hänvisning för vidare läsning
- Sociala medier och annan branschmedia
- Podd
- Reklamfilm
- Upprepa kurser vid olika tillfällen (gör att man kan skicka anställda i omgångar)
- Goda exempel på praktiska lösningar
- Skyddsronder

Målgrupp

Respondenterna angav att det inte finns en tydlig målgrupp. Det var däremot flera som lyfte fram att det är viktigt att analysera vilka grupper det finns och bemöta dem på olika sätt. Exempelvis är det stor skillnad mellan de som driver gården som en livsstil inom familjen och de som satsar större och ser det mer som ett företag. En person framhåller att man ska vara försiktig med att dela in i ”unga och gamla”. Det finns även unga som har ett gammalmodigt tänk och vice versa.

Två av lantbrukarna tycker att vi ska satsa på unga och att det är viktigt att börja redan på skolorna. De påpekade att enbart informationskampanjer inte kommer att fungera, utan man behöver nå unga som utbildas. En annan person tycker att det är lika viktigt att anställda kan ta del av kurser som arbetsledaren. Även om det är företagsledaren som får information riskerar den att stanna där.

Betalningsvilja

Sex av lantbrukarna uttryckte, på olika sätt, att det kommer att vara svårt att ta betalt för insatser inom arbetsmiljö. Framförallt när det kommer till de mindre företagen. Det vore bra om det är gratis, eller en låg kostnad, om man vill nå de mindre företagen. Det är bra om det finns någon slags morot/belöning också, exempelvis ett intyg, rabatt på skyddsutrustning eller gratis förbandslåda.

Flera lantbrukare menade att de som har anställda kan komma att vilja betala då de känner ett annat ansvar. De påpekade att det ändå behöver vara tydligt vad man faktiskt får ut av att betala för en kurs eller för rådgivning. Två lantbrukare sa att de gärna betalar för hjälp med regler och dokumentation.

Två lantbrukare var inne på att det finns så många kurser som man får gå helt gratis och att man har blivit van vid att inte betala något alls. En av personerna uttryckte att det känns som att man ibland går för anordnarens skull. En annan

respondent tycker att det finns både för- och nackdelar med gratisrådgivning men lyfter också fram att denna typ av rådgivning inte borde vara något som man nyttjar varje år.

Avsändare

På frågan om vem som borde vara avsändare för strategin och dess innehåll gav lantbrukarna flera olika svar. Exempel som nämns är Hushållningssällskapet, Gröna arbetsgivare, Arla, LRF, Växa, veterinären, mjölkbilens och olika branschorganisationer. Det är viktigt att det är aktörer som har förtroende i branschen. Att en myndighetsperson kommer ut till en gård är inte att föredra eftersom att det kan kännas som en kontroll. Ett par av respondenterna tycker att myndigheter som Jordbruksverket, Länsstyrelserna och Arbetsmiljöverket bör vara med på ett hörn. En lantbrukare uttrycker att "det inte vore fel" om Jordbruksverket stod som avsändare. En annan tror att många har negativa känslor till Jordbruksverket och Länsstyrelsen.

"Sen har vi ju Arbetsmiljöverket. Jag har bara haft en kontroll från dem under min tid och det är inte som att jag vill ha fler kontroller, men när han kom ut lärde jag mig enormt mycket."

Hälften av lantbrukarna sa att flera aktörer behöver samarbeta om man ska lyckas. Dels kan man behöva olika avsändare till olika målgrupper, exempelvis om man har djurgård eller inte. Dessutom behöver hela branschen gemensamt bli bättre på arbetsmiljö om vi ska kunna lyfta lantbruket och inte bara fastna i produktionsfrågor. Ett ytterligare argument är att frågorna är alldeles för viktiga för att en enda organisation ska syssla med dem. Det finns ingen organisation som alla har förtroende för, och då riskerar vissa att trilla mellan stolarna.

En av lantbrukarna tror inte att det är vem som står som avsändare som är avgörande, utan hur man marknadsför insatserna. Det behöver vara tillräckligt intressant för att man ska vilja gå, oavsett vem som håller i det.

8 Analys och rekommenderade insatser

Baserat på genomförda intervjuer och litteraturstudien bedömer Jordbruksverket att det finnas behov av en bredd av olika insatser som kan komplettera och förstärka varandra. Därtill behöver strategin vara långsiktig för att kunna få djupgående och bestående effekter på arbetsmiljöproblematiken.

8.1 En bredd av aktiviteter och insatser rekommenderas

Med utgångspunkt i den heterogena grupp som lantbruksföretag utgör, från små enmansföretag till stora gårdar med flera anställda, kan konstateras att det inte finns en lösning för arbetsmiljöproblematiken som passar alla. Insatserna behöver anpassas efter den målgrupp som är i fokus, både vad gäller aktiviteternas utformning och innehåll. En sådan ansats stöds av resultatet från intervjuerna och den bredd av initiativ och insatser som uppvisas vid en internationell utblick. Det finns ingen utmärkande insats som i sig minskar problematiken utan snarare krävs en palett av aktiviteter som i sin helhet kan påverka utvecklingen i positiv riktning. Utifrån ett sådant antagande rekommenderas att strategin baseras på ett antal olika insatser enligt nedan.

En mycket grov indelning av målgruppen kan göras i mindre företag, ofta enmansföretag där incitamenten för att ta del av kompetensutveckling inom arbetsmiljö bedöms som låg och större företag, med anställd personal. Därtill kan företagen delas in i olika grupper beroende på om det är en djur- eller växtodlingsgård, vilket påverkar vilka utmaningar man har kring arbetsmiljö.

8.2 Erfarenhetsutbyte och träffar på lokal nivå

Enligt Prinzke & Lundqvist (2017) sker de flesta arbetsplatsolyckor på de mindre företagen. Ensamarbete i kombination med stress kan utgöra en ökad risk för olyckor. Av intervjuerna framkommer samtidigt en farhåga att det kan vara problematiskt att nå ut med olika insatser till de små enmansföretagen – det är svårare att få tid till att delta i kurser och kompetensutvecklande aktiviteter när man är ensam med arbetet och det finns en risk att man inte prioriterar sin egen arbetsmiljö i samma utsträckning som de anställdas. De aktiviteter som genomförs behöver vara attraktiva och relevanta för den enskilde lantbrukaren. Flera av de intervjuade tror att lokala träffar för erfarenhetsutbyte kan locka de mindre företagen. Det sociala utbytet med andra i liknande situation kan vara av stor vikt för de som i regel arbetar ensamma. Det är angeläget att tröskeln för att delta inte är för hög, varför denna typ av aktivitet bör hållas lokalt

med relativt kort resväg för de deltagande. Det kan bli aktuellt med uppsökande verksamhet för att övertyga de lantbrukare som sällan deltar på event att vara med på erfarenhetsträffar.

Erfarenhetsträffarna kan förslagsvis arrangeras med tre träffar som utgångspunkt. Ett koncept för erfarenhetsträffarna behöver utvecklas, vad gäller metodik och innehåll, för att säkra kvaliteten. Områden som säker hantering av djur och maskiner bör ingå i konceptet likväl som psykosociala aspekter och stresshantering. Konceptet ska möjliggöra att deltagarna kan utgå från sin egen gård, men kunna hämta inspiration från andra deltagare. Deltagarna ska få med sig verktyg för att kunna genomföra förändringar på den egna gården. Det kan exempelvis handla om att man upprättar en enkel handlingsplan under träffarna.

Av intervjuerna framkommer att deltagarna vill ha en tydlig koppling till ekonomi eller liknande som visar vad man har att vinna på att aktivt arbeta med arbetsmiljön på gården, utöver att minska skador och sjukdomar. Genom att belysa ekonomi och effektivitetsvinster blir träffarna mer attraktiva för de som inte är intresserad av frågorna. Det behöver därför finnas en tydlig koppling till hur arbete med arbetsmiljö kan stärka företaget på fler sätt. En möjlighet är att ha inslag av hur man arbetar med Lean, för att visa på hur ett strukturerat Lean-arbete både kan öka företagets effektivitet och bidra till en bättre arbetsmiljö.

Utöver de föreslagna tre träffarna som utgångspunkt bör upplägget kunna utökas till maximalt sex träffar. Detta för att ge deltagarna möjlighet att fördjupa sig inom specifika ämnen. Exempel på ämnen är att vara arbetsgivare (både med avseende på regler och trivsel), barn och unga på gård, fördjupning om psykosociala aspekter (bli bättre på att hjälpa andra), ergonomi och arbetsjukdomar. En grupp bör bestå av mellan 4–8 deltagare. Alla företag ska vara välkomna, oberoende av storlek och produktionsinriktning. Om det finns tillräckligt med deltagare på en geografisk plats är det att föredra om deltagarna fördelas till mer homogena grupper. Fördelningen görs utifrån storlek, förutsättningar och produktionsinriktning.

Strukturerade, mindre grupper för erfarenhetsutbyten kan kompletteras med lokala träffar där temat arbetsmiljö med fördel lyfts tillsammans med något annat ämnesområde, som attraherar deltagare. Det kan handla om gårdsvandringar för att titta på ny teknik, maskinvisningar eller liknande. Här kan upplägget vara friare, utifrån de lokala förutsättningarna och vad som bedöms vara angeläget och intressant för målgruppen.

8.3 Fortbilda rådgivare

De som arrangerar träffarna behöver ha genomgått en grundläggande utbildning inom arbetsmiljö och inom konceptet. Uppskattningsvis bör åtminstone 50 handledare utbildas för genomförande på lokal nivå. Det är angeläget att de lokala arrangemangen håller en hög och jämn kvalitet, oberoende av var i landet de genomförs och oberoende av handledare.

Ett av de första stegen i genomförandet av strategin blir således framtagande av koncept för utbildning av handledare och erfarenhetsträffar. En viktig aspekt är att, i liten skala, testa konceptet för erfarenhetsträffarna hos lantbrukare. På så vis kan konceptet vässas för att passa målgruppen och utbildningen till handledarna blir mer träffsäker.

Utöver fortbildning av rådgivare som kan genomföra erfarenhetsträffarna, föreslås att övergripande kurser erbjuds till andra personer som kommer i kontakt med lantbrukarna. Detta eftersom att subventionerad rådgivning på gård inte föreslås ingå i strategin. Däremot framkommer det från intervjuerna att flera skulle vilja att frågorna är integrerade i annan rådgivning. Därför bör rådgivare erbjudas att gå övergripande kurser om arbetsmiljö. På så vis kan frågorna få större spridning och bli mer integrerade. Därutöver föreslås övergripande kurser i psykosocial ohälsa erbjudas till intresserade som kommer i kontakt med lantbrukare på gården. Utöver rådgivare kan det gälla mjölkbilsschaufförer och veterinärer. Förhoppningen är att fler ska bli bättre på att se signalerna på att någon inte mår psykiskt bra samt veta hur, och våga agera. Dessa kurser kan med fördel hållas digitalt för att nå ut till många.

Det är viktigt att tillvarata de kompetenser och erfarenheter som finns idag. Exempelvis är ett antal av de handledare som arbetade med Säkert Bondförnuft engagerade i organisationen Saker Arbetsmiljö. Likaså är det viktigt att skapa en geografiskt god spridning av de rådgivare som utbildas. Det ska inte spela någon roll var i landet man bor utan det ska finnas möjlighet att delta i aktiviteterna.

8.4 Kurser och utbildning riktade till målgruppen större lantbruks- och trädgårdsföretag

Denna del av målgruppen bedöms ha andra incitament att ta del av kompetensutveckling inom arbetsmiljö, framförallt utifrån ansvaret som arbetsgivare. Arbetsmiljöproblematik med sjukskrivning av personal som följd har en direkt påverkan på företagets ekonomi och verksamhet. Därtill behöver arbetsgivaren uppfylla arbetsmiljöregelverkets krav. För denna målgrupp bedöms kurser, både digitala och fysiska, vara en framkomlig väg. Kurserna bör omfatta arbetsgivarens ansvar och skyldigheter, men även hur man som företagsledare systematiskt kan arbeta med arbetsmiljön, konflikthantering och vilka verktyg som finns att tillgå för att förebygga stress och ohälsa hos de anställda.

Utifrån ovanstående behöver ett antal kursmoduler utvecklas, som omfattar de mest angelägna områdena för målgruppen.

8.5 Kostnader för deltagarna

I arbetet har diskuterats huruvida en avgift bör betalas av deltagarna och rekommendationen är att en så kallad ”no show-avgift” tas ut, det vill säga att

deltagarna får betala en lägre avgift om de inte dyker upp till det event som de har anmält sig till. Detta bedöms kunna utgöra ett incitament för att faktiskt delta i den träff man anmält sig till. Det är tydligt att kostnaden behöver vara låg eller obefintlig om man vill att mindre aktörer ska ta del av aktiviteterna. Det är däremot viktigt att signalera att aktiviteten har ett värde och att man får betala en summa om man anmäler sig men inte deltar.

Eventuella digitala kurser, som sträcker sig över flera tillfällen och erbjuder specialiserad kunskap för större företag, bör bekostas till viss del av deltagaren.

8.6 Kommunikations- och kampanjarbete för ökad medvetenhet

Riktade kurser och erfarenhetsträffar behöver kompletteras med ett kontinuerligt kommunikationsarbete inom arbetsmiljöfrågor. Utvärdering av satsningen Säkert bondförnuft pekar på att projektet initialt medförde en minskning av antalet olyckor, men att effekten därefter avtagit ("Säkert bondförnuft" ur ett lantbrukarperspektiv, Alwall Svennefelt et.al.). Detta, tillsammans med resultat av genomförda intervjuer, pekar på vikten av att ständigt och i olika forum upplysa om vikten av förebyggande arbetsmiljöarbete. Återkommande representation vid mässor, kommunikation via sociala medier och branschpress behövs för att successivt öka medvetenheten inom branschen.

De intervjuades åsikter går isär när det gäller vilken typ av angreppssätt som är mest lämpligt. En del betonar vikten av att lyfta fram goda exempel och att belysa de positiva aspekterna med arbetsmiljöarbete, medan andra menar att man behöver synliggöra exempel på fall där arbetsmiljöarbetet brustit, med olyckor och bestående funktionshinder som följd. Flera nämner även vikten av att lyfta fram personer som vågar tala om psykisk ohälsa och vägen ur det. Det troliga är att både så kallad "skrämselpropaganda" och "morötter" behöver synliggöras aktivt i kommunikationen.

LRF har med stöd från landsbygdsprogrammet arrangerat en arbetsmiljövecka under 2022, där man har fokuserat på att kommunicera ut budskap om säker arbetsmiljö under en intensiv vecka. Bland annat erbjöds digitala morgonseminarier med olika teman. LRF är beviljade medel att genomföra ännu en arbetsmiljövecka under 2023. Ett dylikt årligt arrangemang, där frågorna under en veckas tid får ett särskilt fokus genom exempelvis öppna föreläsningar och intensifierat kommunikationsarbete bedöms som ett ändamålsenligt komplement till övriga insatser. Liknande initiativ har funnits i Kanada och USA under fler år.

För att öka genomslagskraften för strategin bedöms att det finns ett behov av bygga ett varumärke. Genom att koppla samtliga insatser till ett konkret varumärke ökar möjligheterna för medvetandegörande inom branschen. Ett kort och slagkraftigt namn tillsammans med en logotyp förenklar kommunikationen. Varumärket bör borga för en hög och jämn kvalitet på de aktiviteter som ge-

nomförs. Valet av namn bör inte innehålla ordet ”säker” eller ”säkerhet”. Detta eftersom att ordet ofta förknippas med just olyckor. De psykosociala frågorna ska lyftas fram lika naturligt och ofta som säkerhetsfrågorna. Därför bör namnet spegla arbetsmiljö i stort.

8.7 Skapa en webbplats för samlad information

Idag finns information om arbetsmiljö spridd på en rad olika hemsidor och hos olika aktörer. Av intervjuerna framkommer att många inte vet var de ska leta om de söker efter information om arbetsmiljö. Vissa känner till att det finns information på Prevent.se, medan det för andra är okänt. Det finns således ett behov av att samla information på en utpekad webbplats, i likhet med hemsidor som för Säkert växtskydd, Greppa näringen m.fl. Webbplatsen bör ha samma namn som varumärket, för en entydig kommunikation och utöver att samla allmän information i form av filmer, tillgängliggjord forskning, goda exempel m.m., informera om de aktiviteter som finns att ta del av.

8.8 Samordnande aktör

Under utredningen har en diskussion förts om vilken eller vilka aktörer som bör vara avsändare för en satsning inom arbetsmiljö. För att säkerställa att strategin får högt förtroende och därmed genomslagskraft bör den involvera flera av de större och tongivande aktörer som verkar inom branschen. Oavsett vilka parter som involveras behöver det finnas en samordnande aktör för strategin.

8.8.1 Projektledare och arbetsgrupp

Till den samordnande aktören knyts en projektledare med en arbetsgrupp, som utgör kärnan i verksamheten. Uppgifter för arbetsgruppen blir att driva strategin framåt genom att initiera och koordinera de olika aktiviteter som strategin omfattar, upphandla utförare av aktiviteter, fånga upp näringsens behov och aktivt arbeta med kommunikation om strategin. Därtill blir väsentliga uppgifter för arbetsgruppen att samverka med relevanta myndigheter, i synnerhet SLU, Arbetsmiljöverket och Myndigheten för arbetsmiljökunskap, samt med övriga aktörer inom branschen. Hur samverkan ska formaliseras och i vilken mån myndigheterna blir delaktiga i strategins genomförande behöver utvecklas i strategins inledande fas.

Kompetens och förmågor som bör finnas inom projektgruppen är:

- Kompetens inom kommunikation
- Kompetens inom arbetsmiljö
- Kompetens inom jordbruk och trädgård

- Kompetens inom omvärldsbevakning
- Förmåga att skapa strukturer för samverkan
- Förmåga att entusiasmera

8.8.2 Styrgrupp för strategin

En styrgrupp bestående av representanter från akademi och näringsliv behöver tillsättas för att stödja verksamheten och fatta beslut om strategisk inriktning och resursfördelning. Styrgruppen bidrar till att skapa rätt förutsättningar för verksamheten och att övergripande säkerställa att rätt prioriteringar görs utifrån verksamhetens behov.

8.8.3 Referensgrupp för strategin

Därtill bör en referensgrupp tillsättas bestående av företrädare för målgruppen och specialister. Referensgruppen ger stöd till projektledare och arbetsgrupp genom att bidra med kunskap och kompetens inom arbetsmiljö. Referensgruppen fungerar som rådgivare och kan ge idéer, förslag och synpunkter som bidrar till att nå målen med strategin. En möjlighet är att referensgruppen utgörs av det befintliga nätverket Lantbrukets arbetsmiljökommitté (LAMK). LAMK består idag av representanter från myndigheter, organisationer, utbildning och forskning.

8.8.4 Den samordnande aktörens hemvist

Ett förslag som diskuterats är att Jordbruksverket får i uppdrag att utgöra den samordnande aktör som ytterst håller samman strategin, i likhet med den roll som Jordbruksverket har inom Greppa näringen. Skälen för Jordbruksverket som samordnande aktör är att myndigheten är budgetägande för de åtgärder inom den strategiska planen som ska finansiera genomförande av strategin. Jordbruksverket är en oberoende aktör och kan bidra till att det material som produceras inom strategin är långsiktigt tillgängligt. Utredningen föreslår därför att Jordbruksverket bör utgöra den samordnande aktörens hemvist.

Projektledaren föreslås knytas till Jordbruksverket, medan den arbetsgrupp som knyts till strategin med fördel kan utgöras av personal från relevanta aktörer inom näringen. Detta bedöms kunna främja delaktighet inom jordbruks- och trädgårdsnäringen och i förlängningen öka strategins genomslagskraft.

8.9 Flexibilitet och utvärdering

Det ska finnas flexibilitet att förändra aktiviteterna inom strategin. Flexibilitet är viktigt för att kunna anpassa och justera olika upplägg för att skapa mest möjlig nytta. Det är först när deltagarna gör förändringar på gårdsnivå som aktiviteterna har nyttiggjorts. För att veta när detta sker, och vad som påverkar dem att skapa förändring, behöver strategin följas och utvärderas från start. Genom delredovisningar av utvärderingen är det möjligt att upptäcka brister och kunna åtgärda dessa i tid. En utvärdering är också en förutsättning för att ta ställning till om strategin ska få vidare finansiering efter fem år. Utformningen av utvärderingen bör göras i samråd mellan Jordbruksverkets utvärderingssektariat och myndigheten för arbetsmiljökunskap (MYNAK).

8.9.1 Övriga rekommendationer och medskick

Det finns mycket material och kunskap att inhämta från andra länder. För att effektivisera arbetet bör arbetsgruppen undersöka vilka möjligheter som finns att använda andra organisationers material och översätta till svenska. I tillägg bör man engagera sig i internationella nätverk för att få utbyte och hämta in ny kunskap och information.

De nordiska länderna bör om möjligt stärka samarbetet kring lantbrukets arbetsmiljöfrågor, det är likartade förutsättningar, problem och utmaningar, samtidigt som resurserna och antalet aktörer i varje land är begränsade. Genom ett informellt nätverk finns det goda kontakter och vartannat år arrangeras vanligtvis en gemensam konferens i något av de nordiska länderna. Bristande ekonomiska resurser har dock ökat svårigheterna att uppehålla och utveckla ett livskraftigt och hållbart samarbete.

Vad gäller de internationella organisationerna är de viktiga för att knyta och uppehålla kontakter, inhämta nya kunskaper och idéer för att utveckla arbetsmiljön inom svenskt lantbruk samt för att dela med sig av erfarenheter och utmaningar med andra. Ur ett generellt svenskt perspektiv är ISASH (International Society of Agricultural Safety and Health) och ISSA (International Section of the ISSA on Prevention in Agriculture) särskilt intressanta då de ger möjligheter till allsidiga perspektiv på lantbrukets arbetsmiljöfrågor. Det kan samtidigt konstateras att det finns många internationella organisationer och nätverk för lantbrukets arbetsmiljöfrågor, vilket kan splittra engagemanget och minska möjligheterna att få en stark röst för dessa frågor. Alla som är involverade i strategin bör kontinuerligt undersöka behovet av att initiera utvecklingsprojekt. Det framkommer från intervjuerna att fler personer tror att det behövs mer utveckling i form av teknik och andra verktyg. Lantbrukare har en tendens av att vara uppfinningsrika och komma på praktiska lösningar. Alla involverade bör sträva efter att identifiera dessa lösningar för att möjliggöra att de sprids till fler.

Syftet med strategin är att skapa beteendeförändring som leder till färre olyckor, sjukdomar och bättre psykisk hälsa. För att ändra beteende behövs både motivation kunskap och möjligheter. Aktiviteterna kan förse deltagarna med motivation och kunskap. Möjligheterna behöver deltagarna skapa själva. För att ge lantbrukarna en extra knuff hade det varit positivt om deltagarna kunde ansöka om ett mindre investeringsstöd för att åtgärda något på gården och därmed skapa en tryggare arbetsmiljö. Ett sådant investeringsstöd hade troligen varit mycket uppskattat men möjligheten behöver utredas ytterligare. En möjlig väg att gå är att försöka få sponsorer som erbjuder kraftiga rabatter på exempelvis säkerhetsutrustning eller en premie på försäkringen till de som har deltagit i en erfarenhetsgrupp.

Till skillnad från Säkert Bondförnuft föreslås inte enskild rådgivning att ingå i strategin. Däremot kan möjligheten att kontakta rådgivare förmedlas genom olika informationsinsatser. Anledningarna att enskild rådgivning inte bör subventioneras är dels för att det är en kostnadskrävande insats som framförallt tros nå de större gårdarna, utvärderingen från Säkert Bondförnuft visade att rådgivningen gav kortsiktiga effekter samt att den rådgivning som finns att tillgå idag upplevs inte vara efterfrågad. Om det skulle visa sig att efterfrågan ökar bör ansvariga diskutera möjligheten att, inom strategin, utveckla ett rådgivningskoncept och coacha rådgivare.

Utöver att bygga en hemsida för satsningen bör tanken på att utveckla en app värderas över tid. En fördel med en app är att det går att skicka push notiser till de som önskar att motta dessa. Med push notiser kan man snabbt och enkelt uppmärksamma mottagarna och påminna dem om att exempelvis aldrig gå in ensam till en ko som nyligen kalvat. En app behöver, liksom en hemsida, underhållas för att vara aktuellt. Det medför ökade kostnader och administration.

Det finns väldigt lite kunskap om den psykosociala hälsan inom svenskt lantbruk. Några studier har inte genomförts utöver studien "Kritik, kriminalitet och hot mot svensk djurproduktion" (2022) som var fokuserad på djurrättsaktivism. För att öka kunskapen och därmed kunna förebygga och hjälpa personer på rätt sätt bör en studie inom området initieras. Finansieringen för studien bör i första hand komma från annan finansär än Jordbruksverket eftersom att forskning inte är stödberättigat. Om en sådan studie inte kan finansieras av annan part kan den ingå i strategin, dock som en mindre kartläggning.

9 Strategin

För att uppnå regerings mål om att ingen ska omkomma på jobbet eller dö till följd av arbete är det nödvändigt att nå enmansföretagen eftersom majoriteten av alla olyckor sker hos dessa företag. Fler rådgivare behöver fortbildas inom ämnet för att säkerställa att kompetensen inom landet behålls och stärks. Därtill behöver attityderna kring psykisk ohälsa förändras. Genom att erbjuda erfa-grupper och kurser samt genom att sprida information i olika kanaler är förväntningen att frågorna ska prioriteras högre inom branschen framöver.

9.1 Strategins målsättningar

Den långsiktiga målsättningen är att ingen ska omkomma på jobbet eller dö till följd av sitt arbete inom jordbruks- eller trädgårdsnäringen. Genom att arbeta med kompetensutvecklingsinsatser kan kunskapen och medvetenheten om ämnet öka. I tillägg till kunskap behövs även motivation och möjligheter för att ändra ett beteende. Motivation och möjlighet till förändring kan variera för både en hel målgrupp och för olika individer. När i tiden en företagare är öppen för förändring kommer att bero på flera olika faktorer. Därför är det viktigt att satsningar, där ett förändrat beteende behöver uppnås, får pågå under längre tid. Insatserna ska bidra till långsiktiga effekter snarare än att utgöras av kortsiktiga snabba åtgärder. För att närma sig det långsiktiga målet om att ingen ska omkomma på jobbet bör strategin fortgå även efter den planerade perioden 2023–2027.

Målsättningarna inom strategin, under perioden 2023–2027 är att:

- Minst 1000 individer har deltagit i en erfa-grupp
- 75 procent av målgruppen har fått kännedom om strategin år 2027
- Minst 50 handledare har utbildats
- Attityderna kring psykosocial hälsa har förändrats genom att ämnet blir mer normaliserat och mindre tabubelagt
- Färre olyckor har skett på gårdsnivå
- Frekvensen av inrapporteringar vid olyckor har ökat

9.2 Strategins primära målgrupp

Strategins primära målgrupp är företag inom jordbruks- och trädgårdsnäringarna där minst en person uppnår en halvtidstjänst. Insatserna riktar sig till både anställda och företagsledare, men med betoning på ledarna.

En annan viktig målgrupp för strategin är rådgivare som kan sprida kunskapen till primärproducenterna. Denna målgrupp är även viktig för att säkerställa att kompetensen behålls och stärks.

9.3 Strategins innehåll

Nedan listas förslag på innehåll i strategin. Förslagen ska utgöra en utgångspunkt i strategin och det är dessa som arbetsgruppen ska arbeta efter. Det är viktigt att innehållet kan justeras löpande om nya behov uppstår eller om den utvärdering som ska genomföras visar på behov av revidering.

- Erfarenhetsträffar i mindre grupper bör utgöra grunden för de aktiviteter som erbjuds inom strategin. Det bör vara mellan tre till sex träffar som följer ett och samma koncept, oberoende var i landet träffarna utförs. Träffarna ska ledas av en utbildad och kompetent handledare. Träffarna ska vara kostnadsfria men med en "no-show-avgift", det vill säga att de som anmält sig men inte dyker upp eller lämnar återbud får betala en mindre avgift.
- Initialt behöver ungefär 50 handledare utbildas för att leda erfarenhetsträffarna. Beroende på efterfrågan kan det bli aktuellt att utbilda fler. Det är viktigt att bygga upp kunskap kring frågorna bland rådgivare. Den kompetens som redan finns i landet ska tillvaratas.
- Ett varumärke bör byggas upp som enkelt kan kännas igen inom branschen. Exempel på liknande varumärken är Greppa Näringen, Säkert Bondförnuft och Säkert växtskydd.
- Kortare digitala kurser och informationstillfällen med olika teman bör erbjudas under de år som strategin löper. Teman kan vara exempelvis brand, barn på gård, hantering av djur, regler kring att anställa, växthusodling, m.m. Kurser som sträcker sig över flera tillfällen bör bekostas av deltagaren.
- Den arbetsmiljövecka som har initierats i LRF:s projekt "Samlad kraft för ett säkert och attraktivt lantbruk" bör fortsätta att genomföras årligen efter att LRF:s projekt avslutas.
- En hemsida bör skapas där all information finns samlad. Det ska vara enkelt för användarna att hitta den information de behöver.
- Information och material som redan finns tillgängligt, både i Sverige och i andra länder, bör återanvändas i den utsträckning som ägarna är villiga att dela med sig.
- Information och kunskap ska spridas kontinuerligt via social media, branschtidningar, vid mässor, vid branschmöte etc. Samtliga organisationer som är involverade i arbetet bör hjälpas åt för att sprida informationen.
- Aktiviteterna i strategin ska inte inkräkta på sådant som redan görs av andra aktörer på marknaden och som fungerar bra.
- Aktiviteterna behöver tydligt kopplas till ekonomi. Deltagarna behöver upplysas om hur god arbetsmiljö påverkar företagets ekonomi.
- Att förebygga olyckor och arbetssjukdomar bör ta lika stor plats som de psykosociala frågorna i de aktiviteter som genomförs.
- För att skapa genomslagskraft bör det finnas en bred uppslutning av aktörer inom branschen som står bakom strategin och arbetar aktivt med den. Det bör således vara en brett sammansatt grupp av aktörer som är avsändare för budskapet.

- Jordbruksverket bör vara den samordnande aktören eftersom att det är en neutral part som verkar i alla produktionsgrenar inom svenskt jordbruk. Det säkerställer också att den information som tas fram inom projektet inte stannar hos en privat aktör efter ett eventuellt projektavslut.
- Det bör även finnas en arbetsgrupp, en referensgrupp och en styrgrupp som består av framförallt externa aktörer som sluter upp bakom strategin.
- Arbetsgruppen bör arbeta kontinuerligt med att inhämta ny kunskap och forskning.
- En mätning av nuläge och attityder om psykosocial ohälsa behöver genomföras. Mätningen ska användas både som kunskapsunderlag och för att möjliggöra en uppföljning av strategins insatser.
- En löpande utvärdering bör tillsättas vid starten av arbetet. Utvärderingen kan bidra till att mäta effekter och på så vis belysa vad som kan behöva justeras.
- Strategin ska pågå i minst fem år. Ett mer långsiktigt perspektiv vore att föredra eftersom att det tar lång tid att förändra beteenden. Därför bör involverade se över alternativ för strategins överlevnad om den statliga finansieringen upphör.

9.4 Tidplan

I tabellen nedan redovisas en översiktlig tidsplan i ett gantt-schema. Inledningsfasen planeras att påbörjas hösten 2022 genom att tillsätta en samordnare för strategin. En stor del av 2023 förväntas användas till förarbete och etablering. Vissa informationsinsatser bör kunna kommuniceras under senare delen av 2023. Erfa-grupper och kurser planeras att erbjudas först under våren 2024 eftersom att det förväntas ta minst ett år att ta fram ett fungerande koncept, fortbilda handledare och etablera ett varumärke. Det är viktigt att utvärderingen upprättas i ett tidigt skede för att utvärderarna ska få en tydlig bild av arbetet från start samt för att säkerställa att nödvändig data och andra underlag kommer att samlas in.

Tabell 7. Tidplan presenterat i gantt-schema. Bokstaven G står för att genomföra och anges för de tidsperioder som respektive aktivitet planeras att genomföras.

	Vår 2023	Höst 2023	Vår 2024	Höst 2024	Vår 2025	Höst 2025	Vår 2026	Höst 2026	Vår 2027	Höst 2027
Samla aktörer i branschen för bred upp- slutning bakom strategin	G	G	G	G	-	-	-	-	-	-
Ta fram koncept för erfa-grupper	G	G	-	-	-	-	-	-	-	-
Fortbilda handledare		G	G	-	-	-	-	-	-	-
Etablera arbets- refe- rens- och styrgrupp	G	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Genomföra erfa-träffar	-	-	G	G	G	G	G	G	G	G
Kurser och informa- tionsträffar	-	-	G	G	G	G	G	G	G	G
Informationsinsatser och webbplats	-	G	G	G	G	G	G	G	G	G
Hämta och tillgäng- liggöra kunskap	G	G	G	G	G	G	G	G	G	G
Uppföljning och utvärdering	G	G	G	G	G	G	G	G	G	G
Arbetsmiljöverksamhet	-	-	G	-	G	-	G	-	G	-

9.5 Uppskattad finansiering

Insatserna i strategin uppskattas kosta 50 miljoner kronor under perioden 2023–2027. Insatserna inom strategin ska i första hand finansieras med medel från kompetensutvecklingsåtgärden. I tabell 8 presenteras en potentiell fördelning av medlen. Fördelningen behöver vara flexibel för att insatserna ska kunna justeras efter utvärderingens resultat och de behov som uppstår under tiden som strategin löper. Genomförandet av erfa-grupperna ska prioriteras. Det kan innebära att fördelningen behöver ändras för att göra mindre av exempelvis vissa informationsinsatser.

Tabell 8. Preliminär budgetfördelning för strategin

Aktivitet	Uppskattad kostnad
Framtagande av koncept för erfa-grupper	1 500 000 kr
Framtagande av koncept för utbildning av handledare	500 000 kr
Genomförande av handledarutbildning	2 000 000
Genomförande av erfa-grupper	15 000 000
Genomförande av kurser och informationsträffar	8 000 000
Inhämtning och tillgängliggörande av forskning och kunskap	5 000 000
Webbplats och varumärke	1 500 000
Kommunikationsarbete (mässor, informationsspridning, deltagande vid event, tryckt material)	10 000 000
Arbetsmiljöverksamhet	3 000 000
Referensgrupp och styrgrupp	500 000
Utvärdering	3 000 000
Total kostnad	50 000 000 kr

Referenser

Alwall Svennefelt, C. & Lundqvist P. 2010. Utvärdering av projektet ”Regionala arbetsmiljöutvecklare 2007-09”. LTJ-rapport 2010:10. Sveriges lantbruksuniversitet. Alnarp. <https://pub.epsilon.slu.se/4651/>

Alwall Svennefelt, C. & Lundqvist, P. 2011. Barn och ungdomars säkra arbete (BUSA) - råd för medverkan i arbetet på häst-, gris- & mjölkgården. Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU). LTJ-rapport 2011:10. Alnarp. https://pub.epsilon.slu.se/8027/1/alwall_svennefelt_et_al_110404.pdf

Alwall Svennefelt, C., Lundqvist, P., Svennefelt, W., Sunde Persson, K. & Pinzke, S. 2013a. Förebyggande av arbetsskador inom lantbruket. ”Säkert Bondförnuft” ur ett lantbrukarperspektiv. Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU), LTJ-rapport 2013:1, Alnarp
https://pub.epsilon.slu.se/9389/7/alwall_svennerfelt_et_al_130122_1.pdf

Alwall Svennefelt, C., Svennefelt, W. & Lundqvist, P. 2013b. Förebyggande av arbetsskador inom lantbruket. Utbildning av handledare inom ”Säkert Bondförnuft”. Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU), LTJ-rapport 2013:3. Alnarp.
https://pub.epsilon.slu.se/9390/7/alwall_svennerfelt_et_al_130122_2.pdf

Alwall Svennefelt, C., Lundqvist, P., Pinzke, S. & Svennefelt, W. 2016. Lantbrukarperspektiv på ”Säkert Bondförnuft” - uppföljning av en nationell satsning för att förebygga personskador i lantbruket. SLU LTV rapport 2016:5. Alnarp. https://pub.epsilon.slu.se/14361/2/alwall_svennefelt_et_al_170524.pdf

Alwall Svennefelt C. & Lundqvist P. 2020. Safe Farmer Common Sense’ – A National Five-Year Education-Based Program for Prevention of Occupational Injuries in Swedish Agriculture-Background, Process, and Evaluation. J Agromedicine. 2020; 25(2): 221–230. <https://doi:10.1080/1059924X.2019.1659203>

Arbetsmiljöverket (2022) Webbplats, Arbetsskade- och arbetsmiljöstatistik <https://www.av.se/arbetsmiljoarbete-och-inspektioner/arbetsmiljostatistik-officiell-arbetsskadestatistik/>

Arbetsmiljöverket, SCB (2021) Arbetsorsakade besvär 2020 <https://www.av.se/globalassets/filer/statistik/arbetsorsakade-besvar-2020/rapport-arbetsorsakade-besvar-2020.pdf?hl=arbetsorsakade%20besvar%C3%A4r%202021>

Bergström Nilsson, S., Lans Strömblad, H. & Lunner Kolstrup, C. 2020. Byråkratin i lantbruket belastar och kostar. Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi, Sveriges lantbruksuniversitet. LTV-rapport 2020:7. Alnarp <https://pub.epsilon.slu.se/17534/>

Birk Domino, H.& Holdorff Christansen. T. 2022. Why we work with behavioural changes in agriculture. SEGES, Danish Agriculture & Food Council F.m.b.A. 8200 Aarhus.

- Centers for Agriculture Safety and Health. 2018. 2016-2021 Projects and Contact Information January 3, 2018. <https://www.cdc.gov/niosh/oep/pdfs/2016-2017pdfs/Centers-for-Agriculture-Safety-and-Health-Projects.pdf>
- Danielson, E. (Ed). 2013. Säkert Bondförnuft. Slutrapport för Projektet 2009–2013. Lantbrukarnas riksförbund (LRF). Stockholm.
- Gröna Arbetsgivare (2022) Webbplats. <https://www.grona.org/lamk>
- Göransson, E. & Lundqvist, P. 2019. Arbetsmiljöutbildning på Naturbruks-gymnasium med inriktning lantbruk. Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi, Sveriges lantbruksuniversitet. SLU LTV Rapport 2019: 9. Alnarp. https://pub.epsilon.slu.se/16427/7/goransson_e_lundquist_p_191108.pdf
- Haddon, W. 1980. Options for the prevention of motor vehicle crash injury. Keynote address, "Israel Journal of Medical Sciences" 1980, No. 16 (HS-029 007).
- Herstein J., Schwedheim M., Lowe A., Duysen, E., Ramos A., Grimm B., Brett-Major D., Kratochvil C., Lawler J. & Lowe J. 2021. Poultry Grower Facility. Covid-19 Playbook. University of Nebraska. Medical Center. <https://www.unmc.edu/healthsecurity/documents/Poultry-Growers-Facility-Playbook-Final.pdf>
- Hultkrantz, L. 2020. Värdering av ett statistiskt liv och covid-19. Ekonomisk debatt, nr 8 2020 årgång 48.
- Höglund, S. 1989. Occupational Health Service for Farmers in Sweden. Journal of Occupational Medicine, 31 (9)767-770.
- IHE. 2016a. Personskadestnader och livskvalitetsförlust till följd av vägtrafikolyckor och fotgängarolyckor singel, Fullständig rapport. IHE Rapport 2016:5, Institutet för hälso- och sjukvårdsekonomi, Lund.
- IHE. 2016b. Betalningsviljan för att minska risken för icke-dödliga och dödliga skador i samband med vägtrafikolyckor – En studie med kedje-ansats. IHE Rapport 2016:7, Institutet för hälso- och sjukvårdsekonomi, Lund.
- IHE. 2016b. Konsekvenser av cykelolyckor – Personskadestnader och livskvalitetsförlust jämfört med fotgängarolyckor och andra vägtrafikolyckor. IHE Rapport 2019:4, Institutet för hälso- och sjukvårdsekonomi, Lund.
- ILO. 2011. Safety and health in agriculture. ILO Code of practice. International Labour Office – Geneva. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---sector/documents/normativeinstrument/wcms_161135.pdf
- Jakob, M., Santa, D, Holte, KA., Sikkeland, IJ,, Hilt, B. & Lundqvist, P. 2021. Occupational health and safety in agriculture – a brief report on organization, legislation and support in selected European countries. Ann Agric Environ Med. 2021;28(3):452–457. <https://doi.org/10.26444/aaem/140197>

- Jones, A. Jakob, M. & McNamara, J. 2020. Review of the future of agriculture and occupational safety and health (OSH). Foresight on new and emerging risks in OSH, European Agency for Safety and Health at Work. European Risk Observatory. Report, Bilbao, Spain, 2020, <https://doi.org/10.2802/769257>
- Jordbruksverket. 2007. Motverka olycksfall i lantbruket. Rapport 2007:8. Jönköping. http://www2.jordbruksverket.se/webdav/files/SJV/trycksaker/Pdf/rapporter/rao7_8.pdf
- Landja Marknadsanalys (2021) Säkerhet och Olycksrisker, Sveriges Lantbruk våren 2021, en undersökning bland lantbrukare (På uppdrag av LRF)
- Landshypotek Bank (2022) Webbplats. <https://www.landshypotek.se/om-landshypotek/press-nyheter/pressmeddelanden/2022/resultat-av-ny-undersokning-det-har-var-det-som-paverkade-lantbrukarna-mest-forra-aret/>
- Lantbruksbarometern (2022) Ludvig & Co, Swedbank & Sparbankerna <https://internetbank.swedbank.se/ConditionsEarchive/download?bankid=1111&id=WEBDOC-PRODE113069319>
- Lantbrukshälsan 1987. Lantbrukshälsan 10 år. Stencil Stockholm.
- Leppälä, J., Griffin, P., McNamara J. 2021. Safety Culture and Risk Management in Agriculture: Sacurima Cost Action CA16123. Highlights and Conclusions, "Natural resources and bioeconomy studies" 2021, No. 63, Natural Resources Institute Finland, Helsinki, 2021, <https://jukuri.luke.fi/handle/10024/547926>
- Lundqvist, P. 1996a. Arbetslivsutveckling inom lantbruk och trädgårdsnäring. Uppföljning av Arbetslivsfondens och företagens satsningar. Sveriges lantbruksuniversitet. Institutionen för jordbrukets biosystem och teknologi, Specialmeddelande 223. Lund.
- Lundqvist, P., 1996b. Evaluation of the improvements in working conditions on farms funded by the Swedish Working Life Fund. Journal of Agricultural Safety and Health, 2 (4), 191–196.
- Lundqvist, P. 2012. Ökad säkerhet inom jordbruket – interventioner och andra strategier. Kunskapsöversikt. Arbetsmiljöverket. Rapport 2012:15. Stockholm. <https://www.av.se/globalassets/filer/publikationer/kunskapssammanstallningar/okad-sakerhet-inom-jordbruket-interventioner-och-andra-strategier-kunskapssammanstallningar-rap-2012-15.pdf>
- Lundqvist, P. 2021. Opportunities to reduce fatal injuries in Swedish agriculture using a prevention program. Journal Insurance in Agriculture – Materials and Studies. 2(76)/2021, p. 91–103, <https://doi.org/10.48058/urms/76.2021.3>
- Lundqvist, P. & Alwall Svennefelt, C. 2012. Health and Safety Strategy in Swedish Agriculture. Work: A Journal of Prevention, Assessment and Rehabilitation 41 (2012) 5304–5307. <https://content.iospress.com/articles/work/wor0048>

- Lundqvist, P., Ceccato, V., Göransson, E., Abraham, J. & Alwall Svennefelt, C. 2022. Kritik, kriminalitet och hot mot svensk djurproduktion - Lantbruksföretagarnas perspektiv. Sveriges lantbruksuniversitet, (SLU), Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap (LTV). Institutionen för människa och samhälle. Rapport 2022:3. Alnarp. <https://pub.epsilon.slu.se/id/eprint/27006>
- Lundqvist, P., Franklin, R., Shutske, J., Lee, K., Grigioni, M. & Ekram, FA. 2021. About Time to Join Forces within Agricultural Health & Safety!? Journal of Agromedicine, 26:2, 284-287. <https://doi10.1080/1059924X.2021.1893879>
- Johansson, H. 2021. Lägesrapport 1 för projekt: Samlad kraft för ett säkert och attraktivt lantbruk. 2021-11-19. LRF.
- Malmquist, C, 2001. Kostnader för produktionsbortfall i samband med arbetsbetingad ohälsa och stress. Malmquist Ekonomikonsult AB, Orrviken. <https://data.riksdagen.se/fil/15133C8B-FD7F-45AC-9F8E-BF6ABAE877F1>
- MSB. 2011. Samhällets kostnader för olyckor. Publikationsnummer: MSB340 – december 2011, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, Karlstad.
- MSB. 2012. Riskvärdering - Ekonomisk värdering av hälsorisker idag och i framtiden. Publikationsnummer MSB 403, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap.
- MSB. 2019. Beräkning av produktionsbortfall, Ett underlag för beräkning av samhällets kostnader för olyckor. MSB1403 – juni 2019, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, Karlstad.
- Mynak. 2021. Lantbrukares organisatoriska och sociala arbetsmiljö. Myndigheten för arbetsmiljökunskap. Gävle. <https://mynak.se/projekt/lantbrukares-organisatoriska-och-sociala-arbetsmiljo/>
- Nilsson, A.S. 1978. Jordbrukets skyddspropaganda (JSP) 1948-1978. Stencil. JSP. Stockholm.
- NIOSH, 2022. Centers for Agricultural Safety and Health. NIOSH. <https://www.cdc.gov/niosh/oep/agctrhom.html>
- Northeast Center for Occupational Health and Safety (NEC). 2021. 2021 Year in review. <https://necenter.org/wp-content/uploads/2022/01/Year-In-Review-2021-FINAL.pdf>
- Peereboom, A., Wenzel, M. & Birk Domino, H. 2019. Nudging på kvægbedriften. Kvægkongres 2019. Seges. <https://www.landbrugsinfo.dk/-/media/landbrugsinfo/public/b/c/3/kk1963adripeereboomhelledominopptx.pdf>
- Persson, U. och Olofsson S. 2018. En QALY är värd mer än två miljoner kronor. Läkartidningen.se 2018-08-20.

Springfeldt, B. 1996. Rollover of tractors – international experiences. Safety Science, 24 (2), 95–11.

Svenskt Sigill (2022) Webbplats. <https://www.sigill.se/omraden-och-regler/ar-betsvillkor/>

Svensson, M. och Hultkrantz, L. (2015). Ekonomiska utvärderingar i svensk offentlig sektor – likheter och skillnader. Ekonomisk debatt, nr 3 2015 årgång 43.

Sveriges Radio, 2022. LRF har öppnat krislinje för bönder: “Oron väldigt stor”. P4 Malmöhus, 220412. <https://sverigesradio.se/artikel/lrf-har-oppnat-krislinje-for-bonder-oron-valdigt-stor>

Säker Arbetsmiljö Sverige (2022) Webbplats. <https://www.sakerarbetsmiljo.se/>

Thorson, J. & Springfeldt, B. 1999. Lyckad profylax i Sverige mot traktorolyckor. Läkartidningen 1999; 96: 2219-20. <http://larkiv.lakartidningen.se/1999/temp/pda19432.pdf>

Trafikverket. 2020. Version 2020-12-01 Analysmetod och samhällsekonomiska kalkylvärden för transportsektorn: ASEK 7.o. Trafikverket. <https://bransch.trafikverket.se/for-dig-i-branschen/Planera-och-utreda/Planerings--och-analys-metoder/Samhallsekonomisk-analys-och-trafikanalys/gallande-forutsattningar-och-indata/>

WHO. 2015. Health 2020: Agriculture and health through food safety and nutrition. World Health Organization. https://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0016/324610/Health-2020-Agriculture-and-health-through-food-safety-and-nutrition-en.pdf

Referenser, kapitel 5 Arbetsmiljöarbete i andra länder

Danmark

1. <https://www.seges.dk/~link.aspx?id=1665171DAAF0460BAFA96D524C63C90B&z=z>
2. <https://projekt.seges.dk/arbejmsmiljoeforskningsfonden/arbejmsmiljoeforskningsfonden---2022/5485>
3. <https://www.seges.dk/nyheder/fokuspastress>
4. <https://www.seges.dk/nyheder/sikkerhed>
5. https://www.landbrugsinfo.dk/public/7/c/2/arbejdsmiljo_sog_stotte_forebygge_nedslidning_arbejdsulykker_bedriften
6. <https://www.arbejdsmedicin.rm.dk/forskning/sikkerhed-og-ulykker/sikre-landbrug/>

7. <https://m.facebook.com/agrisafety>
8. <kk1963adripeereboomhelledominopptx.pdf> (landbrugsinfo.dk)
9. <https://necenter.org/portfolio/dairy-safety-nudging-project/>

Norge

10. <https://uit.no/utdanning/emner/emne/758228/vid-6013>
11. <https://innlandet.nlr.no/tryggbonde/bondens-nettverk>
12. <https://www.nlr.no/vare-tjenester/hms>
13. https://www.ksl.no/no/ksl-standarder/ksl_trygg
14. <https://stolav.no/avdelinger/klinikk-for-lunge-og-arbeidsmedisin/arbeidsmedisinsk-avdeling/nasjonalt-fagkompetansesenter-for-landbrukshelse>

Finland

15. <https://www.mela.fi/sv/lantbruksforetagare/ta-hand-om-bonden/>
16. 906e2c70-valita_viljelijasta_verkostoosite_ruotsi.pdf (mela.fi)
17. <https://www.mela.fi/sv/lantbruksforetagare/noll-olyckor-i-lantbruket/>
18. <https://www.mela.fi/sv/arbete-och-halsa/arbetshalsa-for-lantbruksforetagare/>
19. <https://www.luke.fi/fi>

Internationella organisationer och nätverk

20. <http://visionzero.global/vision-zero-agricultural-sector>
21. https://ww1.issa.int/sites/default/files/documents/2022-01/ISSA%20Annual%20Review%202020_v.1.0%20final.pdf
22. www.asabe.org
23. www.ashca.org
24. <https://www.cigr.org/>
25. <https://www.svlfg.de/enasp>
26. <https://cdn.svlfg.de/fiona8-blobs/public/svlfgonpremiseproduction/47a3a55914297304/46a5b1809d77/tailor-made-service-enasp.pdf>
27. <https://osha.europa.eu/sv>

28. <http://www.iarm-jrm.org/>
29. <https://www.workinagriculture.com/>
30. [http://www.icohweb.org/site/scientific-committee-detail.asp?
sc=41](http://www.icohweb.org/site/scientific-committee-detail.asp?sc=41)
31. <https://iea.cc/leadership/technical-committees/>
32. www.ilo.org
33. <https://isash.org/>
34. <https://ww1.issa.int/prevention-agriculture>
35. <https://www.sacurima.eu/>
36. www.who.int

Internationella arbetsmiljötidsskrifter för lantbrukssektorn

37. <https://www.tandfonline.com/journals/wagr20>
38. <https://www.asabe.org/JASH>
39. www.aaem.pl

Bilaga 1

Arbetsmiljöarbete i andra länder

Övriga Europa

Irland

På Irland finns ett nära samarbete mellan arbetsmiljömyndigheten (Health and Safety Executive for Northern Ireland) och andra aktörer inom Farm Safety Partnership Advisory Committee (https://www.hsa.ie/eng/your_industry/agriculture_forestry/overview/farm_safety_partnership_advisory_committee/). Tillsammans utarbetar man en *Farm Safety Action Plan*, där den senaste versionen gäller för perioden 2021-2024 (https://www.hsa.ie/eng/publications_and_forms/publications/agriculture_and_forestry/farm-safety-action-plan-2021-2024.pdf). Säkerhet med traktorer, andra fordon och jordbruksmaskiner samt förebyggande av incidenter som involverar djur och djurhantering tillsammans med fall från höjd, i kombination med en åldrande arbetskraft, är i fokus för denna plan. Den utarbetade planen pekar också ut strategier för hur man ska nå mål om förbättrad arbetsmiljö och minskat antal arbetsskador genom att bl. a. arbeta med lantbrukarnas säkerhetskultur.

Det är också intressant att Irland har en minister på jordbruksdepartementet med särskilt ansvar för lantbrukets arbetsmiljöfrågor (Martin Heydon, Minister of State at the Department of Agriculture, Food and the Marine with responsibility Farm Safety).

Teagasc (<https://www.teagasc.ie/>) är den stora organisationen för all form av lantbruksrådgivning på Irland. De har även en arbetsmiljörådgivning, Farm Health & Safety (<https://www.teagasc.ie/rural-economy/farm-management/farm-health--safety/>), där man bl.a. erbjuder utbildningar för lantbrukare som enligt lag måste göra en riskbedömning för sin gård varje år (*The Risk Assessment Document*). Dessutom utarbetas rådgivnings- och informationsmaterial och man har ett nära samarbete med andra lantbruksorganisationer och arbetsmiljömyndigheten. Teagasc samarbetar också med såväl nationell som internationell arbetsmiljöforskning.

Agrikids (<https://www.agrikids.ie/>) är ett irländskt initiativ som uppmärksammar de risker som barn utsätts för inom lantbruket, men det är också en väg att nå och påverka föräldrarnas inställning och attityder till arbetsmiljöfrågor. Agrikids erbjuder innovativt utbildningsmaterial till såväl barn, lantbrukarfamiljer som skolor och intresserad allmänhet.

Embrace Farm – Farm Accident Support Network (<https://embracefarm.com/>) är ett nätverk/organisation som stöttar individer och familjer som drabbats av arbetsskador och anhörigas dödsolyckor inom lantbruket.

Farmers4Safety Managing Risk Together (<https://www.farmers4safety.ie/>) är ett helt nytt regionalt Irländskt EIP agri projekt som ska använda ett «kollega till kollega mentorskap» för att engagera lantbrukare till attityd- och beteendeförändring kring risker i lantbruket genom att ta itu med och förbättra de sociala normerna kring säkerhetsfrågor och känslomässigt välbefinnande. Det skapas ett nätverk för lantbrukare att dela information, kunskap och stödja varandra under deras hektiska arbetsperioder. Satsningen kommer att genomföra workshops, fokusgrupper, diskussionsgrupper, ”kompissystem”, gårdsbesök och få kontakt med olika lantbrukare och deras familjer genom olika medieplattformar för att identifiera styrkor, svagheter och brister i att hantera det ökande antalet dödsolyckor inom lantbruket och förbättra hälsa och välbefinnande.

Ännu ett exempel är att Irlands mejerisektor samverkar med välgörenhetsorganisationen Samaritans i en satsning kring mjölkproducenters arbetsmiljö, där man använder sig av mjölkbilarna och deras förare för att nå ut till lantbrukarna (<https://farmsafely.ie/irelands-dairy-sector-driving-new-rural-mental-health-campaign-with-samaritans/>).

Storbritannien

The Applied psychology & human factors group vid University of Aberdeen (<https://research.abdn.ac.uk/nts-farming/>) arbetar med *Non-Technical Skills (NTS)* som är de sociala (lagarbete, kommunikation, ledarskap) och kognitiva (situationsmedvetenhet, beslutsfattande, uppgiftshantering) färdigheter som, i kombination med teknisk och systemkunskap, kan hjälpa lantbrukare att arbeta säkert och effektivt. Den här webbplatsen syftar till att definiera NTS inom lantbruket, lyfta fram vikten av dessa färdigheter, diskutera forskningsresultat och tillhandahålla gratis utbildningsmaterial inklusive pocketguide, checklistor och on-line utbildning.

Farm Safety Foundation – Yellow Wellies (<https://www.yellowwellies.org>) I rollen som en försäkringsgivare som har värnat om landsbygden, lantbrukarna och deras familjer i över ett sekel, tog NFU Mutual 2014 beslutet att bilda Farm Safety Foundation, en oberoende välgörenhetsorganisation för att hjälpa unga lantbrukare att utmana sina beteenden och ändra sin attityd till arbetsmiljön inom lantbruket. Stiftelsens yttersta mål är att ha noll dödsfall som kan undvikas på gårdarna. För att uppnå detta arbetar stiftelsen nära branschen med olika partners för att engagera, utbilda och kommunicera starka och relevanta säkerhetsbudskap.

Denna organisation bedriver utåtriktad verksamhet med innovativt nytänkande, deltar på olika mässor och lantbruksutställningar. De åker ut på skolor,

högskolor och universitet som bedriver lantbruksutbildning och genomför halv-dagsprogram om arbetsmiljöfrågor – sedan 2015 har de träffat 11 000 ungdomar vid 44 skolor & högskolor. De är aktiva med bloggar och sociala medier. De producerar informations- och stödmaterial om psykisk hälsa, säsongsarbetares arbetsmiljö, barns säkerhet och trygghet på gårdsnivå, checklistor osv.

The Farm Safety Partnership i Nordirland är ett nära samarbete mellan arbetsmiljömyndigheten (Health and Safety Executive for Northern Ireland) och andra aktörer (<https://www.hseni.gov.uk/articles/farm-safety-partnership>).

FarmSafeNet (<https://www.farmsafenet.org/>) är ett on-line läromedel kopplat till *the Farm Safety Partnership* med bl a videos för att öka kunskapen om risker inom lantbruket och hur dessa risker kan undvikas. Det erbjuds även checklistor och annat informationsmaterial.

Informed Minds App (<https://informedmindsapp.com/>) är en telefonapp som har för mental hälsa. Appen utvecklades av två systrar som insåg behovet av förbättrat stöd för mental hälsa och välbefinnande i Nordirland. En lantbrukare kommenterade att: *”Informed Minds-appen är en plats vi kan besöka, läsa om eller höra från lantbrukare som är i liknande omständigheter som vi själva. Det är lysande att lantbrukarsamhället har inkluderats i appen och får det erkännande vi förtjänar och behöver för att hantera psykiska problem. Appen är som att ha en vän i bakfickan; någon som bryr sig, som är icke-dömande och kan hjälpa dig att ändra, omformulera eller ändra din uppfattning om saker och som kan ge dig positiva tips för att förbättra på presspunkter i ditt liv och finns där 24/7.”* <https://thatsfarming.com/farming-news/informed-minds-app/>

Italien

Italien är ett av de länder i Europa med regionala myndigheter gällande arbetsmiljöfrågor. INAIL, Istituto Nazionale per l'Assicurazione contro gli Infortuni sul Lavoro, (National Institute for Insurance against Accidents at Work) är ett nationellt försäkringsbolag som bl.a. tar fram arbetsskadestatistik (för t.ex. lantbruket: https://www.inail.it/cs/internet/docs/alg-dati-inail-2020-marzo-inglese_6443147918018.pdf?section=comunicazione) och som producerar informationsmaterial om arbetsmiljöfrågor för olika branscher (företrädesvis på italienska). Ett exempel är en video som producerades för att informera verkssamma inom lantbruket gällande lämpliga åtgärder vid Covid-19 pandemin (<https://www.inail.it/cs/internet/comunicazione/multimedia/video-gallery/videogallery-agricoltura-covid19.html>).

Mycket av arbetsmiljöarbetet hanteras och regleras som tidigare nämnts på regional nivå. Ett exempel är Regione Piemonte och deras insatser på lantbruksområdet (<https://www.regione.piemonte.it/web/temi/sanita/sicurezza-sul-lavoro/sicurezza-nelle-aziende-agricole-o>).

Forskning om lantbrukets arbetsmiljöfrågor bedrivs vid flera Universitet och Institut i bl.a. Milano, Turin, utanför Rom och på Sicilien, men de är inte särskilt aktiva vad gäller att kommunicera rådgivning eller information till verksamma inom dessa branscher.

Tyskland

Sozialversicherung für Landwirtschaft, Forsten und Gartenbau (SVLFG) är en socialförsäkringsinstans för de gröna näringarna och erbjuder olika former av stöd och informationsmaterial (på tyska) för lantbruket (<https://www.svlfg.de/landwirtschaft>) och trädgård (<https://www.svlfg.de/gartenbau>)

Polen

The Agricultural Social Insurance Fund (KRUS) (<https://www.krus.gov.pl/en/prevention/>) är en socialförsäkringsinstans för de gröna näringarna och en drivande aktör för lantbrukets arbetsmiljöfrågor i Polen och de hanterar även kansliet för International Section of the ISSA on Prevention in Agriculture (se avsnitt om internationella organisationer). Kunskapsförmedlingen inom området hälsa och säkert arbete för lantbrukare genomför via olika former av informationsmaterial, filmer, tävlingar, utställningar, pressartiklar samt radio- och TV-program. Vidare genomförs en stor mängd utbildningsinsatser riktat till lantbrukare, anställda, studerande och lantbrukarfamiljer. Sedan 2003 genomförs en årlig nationell tävling om vilken gård som erbjuder den bästa arbetsmiljön, senast deltog drygt 1200 gårdar och första pris var en ny traktor. På motsvarande sätt genomförs en nationell tävling på lantbruksskolor där elever tävlar om att producera ett kort videobudskap om arbetsmiljön i lantbruket med en prisutdelning (enligt uppgift) inspirerad av Oscarsgalan där deras jordbruksminister medverkar. De uppmärksammar också maskiner och andra produkter som uppfyller kraven på en god och säker arbetsmiljö. Mer info: https://www.krus.gov.pl/fileadmin/moje_dokumenty/obrazki/Dokumenty/Wydarzenia_2022/Folder_30lat_EN.pdf

Nordamerika

USA

I USA och Kanada finns en mängd olika aktörer som arbetar med jordbrukets och trädgårdsnäringens arbetsmiljöfrågor. Många av universitetet driver också rådgivning förutom deras forskning och utbildning inom arbetsmiljöfrågor. En viktig förutsättning i USA är att deras Arbetsmiljöinstitut (National Institute for Occupational Health and Safety, NIOSH) sedan 1990 finansierar 11 regionala "Centers for Agricultural Safety and Health" som bedriver såväl forskning

som tillämpade projekt och rådgivning <https://www.cdc.gov/niosh/oep/agc-trhom.html> (NIOSH, 2022). Denna verksamhet baseras på 5-åriga program som dessa Kompetenscentrum ansöker om. En del av dessa har drivit kontinuerlig verksamhet sedan 1990, medan andra fallit ifrån och nya tillkommit. Exempel på verksamheter ges i en sammanställning (Centers for Agriculture Safety and Health, 2018), men för att få en djupare insikt om aktuell verksamhet bör man studera respektive Centers hemsida.

Dessa Ag Centers är ofta aktiva på sociala medier, de har nyhetsbrev och ger ut årsredovisningar och har en gemensam plattform för material som finns tillgängligt på YouTube. <https://www.youtube.com/user/USagCenters>

Nedan följer några exempel på Ag Centers.

Western Center for Agricultural Health and Safety, UC Davis, Kalifornien (<https://aghealth.ucdavis.edu/>) Detta center är verksamt i Arizona, California, Hawaii och Nevada och driver många projekt som är kopplat till arbetsintensiva arbeten där det krävs mycket arbetskraft, t.ex. vid fältmässig odling av trädgårdsprodukter. De som är anställda är forskare, lärare och rådgivare/kommunikatörer och man beaktar en mängd olika arbetsmiljöaspekter som arbete i värme, användning av kemiska bekämpningsmedel, utveckling av säkrare fyrhjulingar, ergonomi osv. De arrangerar utbildningar om arbete i värme, sexuella trakasserier inom lantbruket, rök från bränder, hur man gör upp arbetsmiljöplaner och de har rådgivare som åker ut till arbetsplatser för att utbilda personal och arbetsgivare. En stor del andel av anställda är spanskspråkiga, så det gäller att även rådgivare behärskar spanska. De har även utarbetat en mängd utbildningsmaterial som erbjuds utan kostnad och som omfattar en mängd aspekter. Dessa finns ofta som stora plancher, små "pocket cards" (små minneskort att ha i fickan) och med handledning för egen användning inom respektive företag. Det arrangeras också en hel del webinarier om olika frågor t.ex. Covid-19, zoonoser osv. för arbetsgivare. På senare tid har de lagt en hel del fokus på extremväder, klimatförändringar och dess påverkan på lantbrukare och deras anställda; regn, torka & damm, skogsbränder osv.

High Plains Intermountain Center for Agricultural Health and Safety (HICAHS), Colorado State University, Colorado <https://vetmedbiosci.colostate.edu/hicahs/> Vid detta center bedrivs verksamhet om vältoylckor med traktor (finns ingen lagstadgad skyldighet att ha vältskydd på traktorer i USA), andningsorganens sjukdomar, arbetsrelaterade lantbruksskador, besvär i rörelseorganen samt säkerhetsutbildning och utbildning för ungdomar. Arbetsmiljön inom mjölkproduktionen framhålls som ett prioriterat område. De har också bedrivit en satsning på lantbrukares psykiska hälsa genom "Western Regional Agricultural Stress Assistance Program (WRASAP)", där man bl.a. erbjudit telefonrådgivning (Farm Aid Hotline), olika stödgrupper (Rural Peer Assistance Network, Everyday Democracy, peer support groups, promotores outreach) samt olika stödmaterial och utbildningar. Ett aktuellt exempel är också att man har omfattande information på sin hemsida om Covid-19 och hur detta bör hanteras inom lantbrukssektorn (<https://vetmedbiosci.colostate.edu/hicahs/resources/covid-19/>).

På en annan del av hemsidan (<https://vetmedbiosci.colostate.edu/hicahs/resources/>) har man listat vilka resurser som man erbjuder inom en rad områden: utbildningsmaterial för lantbruksutbildningar, säkerhet kring fyrhjulingar, ergonomi inom mjölkproduktionen osv. samt en lista med videos och länkar till information om olika arbetsmiljöfaktorer.

Central States Center for Agricultural Safety and Health vid University of Nebraska Medical Center (CS-CASH) <https://www.unmc.edu/publichealth/cs-cash/> CS-CASH har ett sammanhållet tillvägagångssätt som länkar samman planering, utvärdering, forskning och uppsökande verksamhet för att minska skador och sjukdomar inom jordbruket. Deras Outreach Core har särskild tonvikt på utsatta befolkningsgrupper: kvinnor, äldre lantbrukare, migrantarbetare och ursprungsbefolkning. Flera projekt behandlar hälsa och säkerhet inom djurproduktionen. De erbjuder en mycket resursmaterial som kan nås via deras hemsida gällande t.ex.: personlig skyddsutrustning, säkerhet vid användning av fyrhjulingar, åldersrelaterad information (från barn till äldre), djurhantering, maskin- och trafiksäkerhet men också generella hälsoråd. De erbjuder sedan många år tillbaka en komprimerad utbildning i lantbruksmedicin som även riktas till internationella deltagare, numera on-line. Centret leds av Professor Risto Rautiainen som ursprungligen arbetade med arbetsmiljöfrågor i Finland. I samband med Covid-19 pandemin har man även tagit fram rådgivningssmaterial bl.a. för fjäderfäsektorn (<https://nda.nebraska.gov/promotion/feature/2021-VII-COVID-Playbook.pdf>), se även referenslistan (Herstein et al., 2021).

National Children's Center for Rural and Agricultural Health and Safety och National Farm Medicine Center vid Marshfield Clinic Research Institute, Wisconsin (<https://marshfieldresearch.org/nccrahs> & <https://marshfieldresearch.org/nfmc>) National Children's Center och National Farm Medicine Center är samlokaliserade men Children's Center är fokuserat på frågor kring barn och ungdomar och deras hälsa och säkerhet inom lantbruket och på landsbygden. Deras mest kända verksamhet gäller:

Cultivate Safety (<https://cultivatesafety.org/work/>) påtalar att ungdomar som utför arbete som inte matchar deras utvecklingsnivå och förmågor ökar risken för skador. Många barn får praktisk arbetslivserfarenhet när de växer upp på en gård, men har föräldrarna kontroll på om deras barn är mogna för och lämpliga att göra jobbet? Dessa riktlinjer för barns medverkan i jordbruk och trädgårdsodling ger stöd för att kontrollera om barn lärt sig lämpliga färdigheter för att utföra en uppgift korrekt och säkert. En svensk variant har utvecklats baserat på en tidigare variant av dessa rekommendationer (Alwall Svennefelt & Lundqvist, 2011).

Nyligen har även en skrift tagits fram med fokus på ungdomar som arbetar inom trädgårdsnäringen (https://cultivatesafety.org/wp-content/uploads/2020/12/youth_working_in_gardens_en.pdf)

National Farm Medicine Center (NFMC)

NFMC som är verksamma i mellanvästern firar nu sitt 40-årsjubileum. De driver en hel del projektverksamhet, t.ex. Farm mapper (<https://marshfieldresearch.org/nfmc/farm-mapper>) där man samarbetar med Räddningstjänsten för att göra gårdarna säkrare och underlätta insatserna vid eventuella larm. De bedriver också systematisk insamling av data kring arbetsskador i lantbruket (www.aginjurynews.org) och de har bl.a. tagit fram råd om säkerhet för gårdar som bedriver lantbruksturism.

Northeast Center for Occupational Health and Safety (NEC), Bassett Healthcare Network, Cooperstown, NY NEC är ännu ett NIOSH-finansierat centrum som omfattar lantbruk, skog och fiske. Centret bedriver forskning och tillhandahåller rådgivning, utbildning och stöd kring arbetsmiljöfrågor inom en tolvstatsregion som sträcker sig från Maine till West Virginia. De erbjuder en mängd olika resurser i form av manualer, trycksaker, posters, videos och utbildar och tränar lantbrukare, anställda och andra arbetsmiljörådgivare.

Detta center driver också verksamheter där man tillämpar nudging metodik, t.ex. i ett projekt inom mjölkproduktion. Nudging-lösningar fokuserar på människors tendens att: göra det som är lätt, ta genvägar, lita på vanan, ha kort uppmärksamhet, göra som andra gör. Genom att anpassa arbetet för att göra det lättare, snabbare eller mer kostnadseffektivt genom nudges finns det större chans att förändra beteenden. Projektet beskrivs i deras årsrapport (NEC, 2021), men har även tillämpats i Danmark via ett samarbete med rådgivningsorganisationen SEGES (Peereboom et al., 2019; Birk Domino & Holdorff Christansen, 2022).

Andra organisationer & initiativ

MSU Extension Mental Health vid Michigan State University (<https://www.canr.msu.edu/mental-health/>) är ett exempel på aktiviteter vid ett universitet som inte ingår i nätverket "Centers for Agricultural Safety and Health". De erbjuder en mängd olika stödformer kopplat till lantbrukares mentala hälsa, inte minst i form av webinarier och utbildningar för "mental health first aid", men även gällande förebyggande och åtgärder kopplat till drogmissbruk på landsbygden, Covid-19, äldre lantbrukares mentala hälsa, ungdomar och mental ohälsa osv.

Agrability (<http://www.agrability.org/>) ger utbildning och assistans till funktionshindrade lantbrukare och andra inom sektorn. Visionen för AgrAbility är att förbättra livskvaliteten för verksamma inom lantbruket med funktionshinder. Medan termen "funktionshinder" ofta för tankarna till tillstånd som ryggmärgsskador och amputationer, adresserar AgrAbility inte bara dessa utan också många andra tillstånd, såsom artrit, ryggsador och beteendemässiga hälsoproblem. AgrAbility kan tillhandahålla verktyg och utrustning så att funktionshindrade arbetstagare kan återgå till arbetet. De har bl.a. "The Toolbox" där man kan söka efter olika lösningar och hjälpmedel. De erbjuder utbildningar (även on-line), informationsmaterial, rådgivning om hjälpmedel, lösningar och ekonomiskt stöd.

Agrisafe Network (<https://www.agrisafe.org/>) tillhandahåller utbildning och träning till yrkesverksamma inom lantbrukets hälsorelaterade frågor. Initierades 2003 som ett nätverk för sjuksköterskor som arbetade med lantbruksverksammas hälsa, men riktar sig idag till alla som bedriver hälsorelaterade frågor för denna målgrupp. De är allmänt kända för att tillhandahålla gratis webbseminarier om hälsorelaterade frågor relaterade till lantbrukssektorn. De tillhandahåller också en kurs i lantbruksmedicin, en kurs för studenter om lantbrukets hälsa och säkerhet, riskbedömningsverktyg och säkerhetsvideor. De har också information om mental hälsa, personlig skyddsutrustning, droger mm.

Ag Safety and Health eXtension Community of Practice (CoP) (<https://ag-safety.extension.org/>), *eXtension* är ett samarbete mellan universitet, organisationer och myndigheter för att tillhandahålla användarvänlig information för yrkesverksamma på landsbygdsbefolkningen, jordbrukare och personer som är engagerade inom arbetsmiljöfrågor. Ekonomiskt stöd för detta projekt tillhandahålls av bl.a. Jordbruksdepartementet. Denna webbplats för frågor om lantbrukets arbetsmiljö ger tillgång till resurser för instruktörer, videor, publikationer och ämnessidor om olika arbetsmiljöämnen.. Det går att delta i online-kurser och webinarier och det finns en "Fråga en expert"-funktion för att få svar på frågor.

National Ag Safety Database (NASD) (<http://www.nasdonline.org/>) är en öppen databas med arbetsmiljöinformation för jordbruket. Det går att söka i databasen efter arbetsmiljöpublikationer producerade av NIOSH Ag Centers, Extension-grupper och andra arbetsmiljöorganisationer.

National ROPS Rebate Program (www.ropstr4u.org) är ett frivilligt program som ger rabatter för cirka 70 procent* av kostnaden för att köpa och installera en skyddsåge på traktorn (Rollover Protective Structure; rollbar) kit. Finansiering är för närvarande tillgänglig i Massachusetts, Minnesota, New Hampshire, New York, Pennsylvania, Vermont och Wisconsin; dock arbetar National Tractor Safety Coalition för att säkerställa finansiering över hela USA.

Progressive Agriculture Safety Days (<https://www.progressiveag.org/>) är roliga, pedagogiska evenemang som ger barn lektioner för att stimulera dem att hålla sig säkra och friska i lantbruks- och landsbygds miljön. Medan grundprogrammet är utformat för 8- till 13-åriga barn, kan Safety Days anpassas för att ta emot yngre barn eller hela familjer. Safety Days kan vara öppna för hela samhället eller så kan de anpassas för specifika skolor eller klasser.

Safety in Agriculture for Youth (SAY) Clearinghouse (<https://extension.psu.edu/business-and-operations/farm-safety/say-project>) har utvecklat en nationell kunskapsplattform gällande stöd till läroplaner och utbildningsmaterial som kan användas inom arbetsmiljöutbildningen inom olika lantbruksrelaterade utbildningar.

Ag Health & Safety Alliance (<https://aghealthandsafety.com/>) tillhandahåller arbetsmiljöutbildningar som är skraddarsydd specifikt för ungdomar

inom olika lantbruksrelaterade utbildningar i Nordamerika. De arbetar med kreativa, roliga och spännande sätt att engagera ungdomarna i dessa arbetsmiljöutbildningar. De har två gånger besökt SLU Alnarp och använt sitt koncept för studenter på Lantmästarprogrammet.

National Education Center for Agricultural Safety (NECAS) (<https://www.necasag.org>) är den enda organisationen med ett praktiskt center för arbetsmiljöutbildning och träning med lantbruksutrustning som ett fullskalelaboratorium. Anläggningen rymmer även klassrum, ett bibliotek och ett resurscenter. Deras utbildningsprogram inkluderar: Hantering av farliga ämnen, användning av personlig skyddsutrustning, hjärt- och lungräddning, arbete i trånga utrymmen, räddningsinsatser (traktor vältning, incidenter i spannmålssilor, skördetröska, person som fastnat i skruv och räddning ur gödselbrunn), ungdomsprogram samt skraddarsydda program.

I Sverige finns Byggbranschens Säkerhetspark utanför Arlanda där man på motsvarande sätt kan träna arbetsmiljösituationer i verklig miljö (<https://sakerhetspark.se/>).

NECAS är också en av många organisationer som arbetar med att arrangera den speciella nationella arbetsmiljöveckan som ordnas varje år med olika teman (<https://www.necasag.org/nationalfarmsafetyandhealthweek/>). Denna arbetsmiljövecka har arrangerats sedan 1944 och öppnas traditionsenligt av USAs president (<https://www.whitehouse.gov/briefing-room/presidential-actions/2021/09/17/a-proclamation-on-national-farm-safety-and-health-week-2021/>).

Kanada

Vid University of Saskatchewan finns Canadian Centre for Health and Safety in Agriculture (<https://cchsa-ccssma.usask.ca>) som forskar om lantbruksarbetets påverkan på de sysselsattas hälsa. De har bl.a ett antal laboratorier där man kan studera påverkan av damm, gaser och kemikalier, ergonomi osv.

Deras utåtriktade rådgivningsverksamhet kopplat till universitet bedriver man genom Agricultural Health and Safety Network (<https://cchsa-ccssma.usask.ca/aghealth/>). Viktiga aktiviteter och material är för närvarande kopplat till mental hälsa och Covid-19. Bland annat ges stöd och råd till hur lantbrukare och andra själva kan hantera stress och andra utmaningar genom webinarier, videos, rådgivning och andra resurser.

Vid University of Guelph, Department of Population Medicine finns en grupp forskare under ledning av Ass. Professor Andria Jones-Bitton som driver ett Well-Being Program (<https://www.ajbresearch.com/>). De två områden som är mest betydelsefulla gäller lantbrukares mentala hälsa och veterinärers mentala hälsa och de har publicerat ett antal intressanta publikationer inom dessa områden.

The Canadian Agricultural Safety Association (CASA) (<https://www.casa-acsa.ca/en/about/who-we-are/>) är en fristående organisation som samlar myndigheter, organisationer, producentgrupper, forskare m.fl. i hela Kanada för gemensamma insatser inom lantbrukets arbetsmiljöfrågor. De driver och organiserar en mängd aktiviteter som "Canadian Agricultural Safety Week", utbildning och träning, "Canada FarmSafe Plan"- där man får hjälp att utveckla en strategi och en plan för sitt arbetsmiljöarbete inom den egna verksamheten, insatser för barn och ungdomar osv.

Farm Safety Nova Scotia (<https://farmsafetyns.ca/>) är en regional fristående organisation för lantbruksverksamma i Nova Scotia. De har bl.a. ett stort utbud av on-line utbildningar, praktiskt inriktade workshops och träningsmöjligheter inom olika områden. Den mentala hälsan är en viktig del av verksamheten och man erbjuder en rad olika aktiviteter och stödformer, t.ex. "första-hjälpenkurser" för att hantera psykisk ohälsa.

AgSafe (<https://agsafebc.ca>) är en fristående organisation som arbetar med lantbrukets arbetsmiljöfrågor, med ett fokus på provinsen British Columbia. De erbjuder en lång rad stöd, tjänster och utbildningar (on-line och på arbetsplatser). De erbjuder dessutom flera appar (<https://agsafebc.ca/tools/apps/>), t.ex. som stöd vid säkerhetskontroll av maskiner, första hjälpen insatser och dokumenthantering. De erbjuder också möjligheten att utan kostnad beställa varningsskyltar, informationsmaterial etc. Det är även möjligt att via hemsidan boka tider för stödsamtal om man mår psykiskt dåligt.

Rural Mental Wellness (<https://ruralmentalwellness.com/>) är en verksamhet med uppdrag att minska stigma kring psykisk hälsa. På landsbygden och i lantbruket över hela Nordamerika råder (enligt hemsidan) en psykisk hälsokris på grund av bristen på resurser för mentalt stöd, och stigma avskräcker människor från att själva söka hjälp. *Rural Mental Wellness Toolkit* har skapats för att tillhandahålla resurser för lantbrukare och andra på och landsbygden. Via hemsidan erbjuds en omfattande mängd resurser, t.ex. korta 3–6 minuters videos om olika mentala påfrestningar och/eller möjligheter att minska stress, ohälsa för själv-hjälp eller möjligheter till extern hjälp.

Manitoba Farmer Wellness Program (<https://manitobafarmerwellness.ca/>) är ett program där lantbrukare erbjuds upp till sex kostnadsfria stödsamtal vid mental ohälsa. De som erbjuder samtalen har alla relevant kompetens, men också en bakgrund från lantbruket, vilket man ser som en viktig faktor för att få förtroende hos dem man hjälper.

Oceanien och Asien

Australien

[National Farm Safety Education Fund \(https://www.communitygrants.gov.au/grants/national-farm-safety-education-fund\)](https://www.communitygrants.gov.au/grants/national-farm-safety-education-fund). Australiens regering har nyligen initierat "National Farm Safety Education Fund: Improving Farm Safety Practices", en möjlighet för organisationer att få ekonomiskt stöd om de satsar på utbildning och stöd för att förebygga risker och riskbeteenden inom lantbruket. Det prioriteras insatser som riktas mot yngre lantbrukare och som har stöd av branschen.

AgHealth Australia

<https://aghealth.sydney.edu.au/> är lokaliserat till Dubbo i centrala västra New South Wales. Det är en forskningsgrupp inom School of Rural Health, University of Sydney som undersöker dödsolyckor, andra skador och incidenter som inträffar på gårdar i Australien. AgHealth Australia tillhandahåller även hälso- och säkerhetsgenomgångar på gårdsnivå. Dessa besök startar med att identifiera risker och hjälper lantbrukaren att uppfylla hälso- och säkerhetskrav. De erbjuder också utbildningar i arbetsmiljöfrågor, t.ex. för unga och oerfarna som börjat arbeta inom lantbruket samt kurser i arbetsmiljöledning för lantbrukare. På deras hemsida kan man även ladda ner appar, videos, informationsmaterial och forskningsrapporter.

National Centre for Farmer Health (<https://farmerhealth.org.au/>) drivs i ett partnerskap mellan Deakin universitet och Western District Health Service i Hamilton, Victoria. Detta samarbete innebär att man också kan erbjuda en lång rad hälsorelaterade tjänster (såväl fysisk som mental hälsa), anpassade till lantbrukarnas behov. Några exempel:

Farmer Health Assessment Tool (HAT) är ett nyutvecklat, gratis självutvärderingsverktyg online som hjälper jordbrukare och jordbruksarbetare att få tillgång till en omedelbar utvärdering av deras allmänna hälsa, välbefinnande och säkerhet.

Ripple Effect är en online-intervention utformad för att undersöka vad som fungerar för att minska stigma bland män från lantbrukarsamhället, i åldern 30–64 år, med en upplevelse av självmord (sörjande av självmord, självmordsförsök, vårdade någon som försökte begå självmord, har haft självmordstankar, eller blivit berörd av självmord på annat sätt). Även om det är riktat till män på landsbygden, är deltagandet i Ripple Effect tillgängligt för alla på landsbygden som identifierar sig som drabbade av självmord.

De samverkar även med andra inom olika initiativ, t ex: www.ifarmwell.com.au som är en online-verktygssats uppdelad i fem korta och interaktiva moduler för att hjälpa australiensiska bönder att effektivt hantera livets utmaningar och få ut det mesta av varje dag.

Ett annat exempel är Primary Producer Knowledge Network (PPKN) som arbetat med lantbrukare, fiskare och industripartners för att samdesigna och utveckla en digital plattform, Campfire. Campfire ger tillgång till möjligheter, information, nätverk, verktyg och resurser för att förbättra jordbrukarnas och fiskarnas arbetssystem för att: a) Bättre hantera primärproduktionens krav och utmaningar, och b) Utveckla mentalt hälsosamma arbetsplatser för ägare, anställda och deras familjer (<https://farmerhealth.org.au/campfire>)

Centret i samarbete med Deakin university erbjuder även Australiens enda doktorandkurs med inriktning på Hälsa och lantbruksmedicin (Agricultural Health and Medicine) (<https://farmerhealth.org.au/page/education/what-is-gcahm>)

De erbjuder också traditionella checklistor för att identifiera och åtgärda risker inom lantbruket samt faktablad och andra resurser via sin hemsida.

Farmsafe Australia (<https://farmsafe.org.au>) är en nationell organisation som arbetar för att förbättra och utveckla lantbrukets arbetsmiljö i Australien. Via deras hemsida erbjuder de en hel del tjänster och material, inte minst som stöd till lantbrukare i deras arbetsgivarroll. Deras motto är: "Farmsafe Australia is committed to keeping you safer on Australian farms".

Toolbox Talks är ett stödmaterial för gårdens arbete med och involvering av de anställda i olika arbetsmiljöfrågor. De erbjuder ett Safety Library och olika Podcasts med fördjupad information om specifika frågor. De har också ett stort utbud om barn och ungdomar i lantbruketsmiljön.

Induction Tool (<https://farmsafe.org.au/induction-tool>) är ett stödmaterial till arbetsgivare för att bedriva ett Systematiskt arbetsmiljöarbete med utbildning av anställda på gården eller on-line.

De ansvarar också för den årliga Farm Safety Week – en vecka med massiv information om arbetsmiljöfrågor inom lantbruket (<https://farmsafe.org.au/national-farm-safety-week>). Under 2021 hade man ett spännande upplägg kring de säkerhetsfrågor som sträcker sig över en lantbrukares liv, från barnsäkerhet till åldrande på gården, inklusive unga arbetare, fysiska och psykiska hälsoproblem.

Nyligen har man också drivit en ny kampanj "Farming Not Harming" som syftar till att påminna lantbrukare om vilken roll de spelar för att forma en säker, hälsosam och produktiv arbetsmiljö på sina gårdar. Kampanjen belyser de möjligheter som lantbrukare har att vara mentorer, lärare och supportrar och hur demonstration av dessa ledarskapsstilar kan minska eller eliminera psykosociala risker på deras gård. Det finns en inspirerande handledning som diskuterar betydelsen av en arbetsplatskultur, vad är psykosociala faror och risker och hur kan lantbrukaren skapa en bättre arbetsplatskultur på sin gård (<https://farmsafe.org.au/farming-not-harming---creating-a-safe-healthy-and-productive-farm---a-workplace-guide>).

Det konstateras också på Farmsafe Australias hemsida att den genomsnittliga kostnaden för ett dödsfall i lantbruket 2019 var 1,95 miljoner (AUD), dvs. ca 12,8 miljoner SEK (<https://farmsafe.org.au>).

Farm Hub (<https://farmhub.org.au/mental-health/>) samlar de tjänster som är tillgängliga för att stärka det mentala välbefinnandet hos lantbrukare och andra som drabbas av torka och andra utmaningar, då är det vanligare att man upplever nöd, inklusive ångest och depression. Med lite hjälp kan drabbade använda verktyg och strategier som stödjer starkare mental hälsa och välbefinnande – vilket gör lantbrukaren, familj och företag mer motståndskraftiga.

Making our farms safer (<https://www.makingourfarmssafer.org.au/>) är ett regionalt initiativ organiserat av Victorian Farmers Federation. Fokus är att ge lantbrukarna det stöd de behöver för att uppfylla sina skyldigheter vad gäller arbetsmiljöfrågor som arbetsgivare inklusive hur man gör upp och genomför en arbetsmiljöplan för sitt företag.

The Naked Farmer (<https://www.nakedfarmer.org/>) är ett annorlunda grepp för att få uppmärksamhet för den mentala ohälsan bland lantbrukare är The Naked Farmer som är en social mediärörelse som syftar till att bryta ner de svåra samtalsbarriärer som ofta ligger framför människor som kämpar för att tala om vad som händer inombords. De beskriver verksamheten som att genom användandet av den befriande kombinationen av nakenhet och lantbruksarbete startar Naked Farmer konversationer om mental hälsa i Australien eftersom det i slutet av dagen är lättare att prata om vad som finns inuti när någon har blottat allt på utsidan.

Att Australien generellt uppmärksammar mental hälsa blev väldigt tydligt när delstaten New South Wales tillkännagav att "NSW announces 'largest mental health first aid program' in the world", där delstatsregeringen beslutat att satsa AU \$ 130 miljoner på att utbilda 275 000 personer på landsbygden i mental första hjälp (https://www.abc.net.au/news/rural/2021-12-22/nsw-announced-mental-health-training-in-rural-areas/100719204?utm_campaign=abc_news_web&utm_content=mail&utm_medium=content_shared&utm_source=abc_news_web)

Nya Zealand

På Nya Zealand fanns tidigare en omfattande verksamhet inom FarmSafe NZ med ett upplägg som inspirerade den svenska Säkert Bondförnuft-satsningen. Den finns dessvärre inte kvar då den statliga finansieringen upphörde.

Federated Farmers of New Zealand – Health and Safety (https://www.fedfarm.org.nz/FFPublic/Policyz/National/Health_and_Safety.aspx) Lantbrukets egna organisationer ger stöd i visa arbetsmiljöfrågor, t.ex. i arbetsgivarfrågor som Federated Farmers of New Zealand erbjuder sina medlemmar.

Safer Farms (<https://saferfarms.org.nz/>) är en ideell "Agricultural Leaders Health and Safety Action Group". Deras vision är att ändra stigmat kring hälsa och säkerhet från att handla om att "pricka av" till praktiska och konkreta tillvägagångssätt som kommer att hålla oss säkra och friska. De vill dela med sig av resurser och praktiska verktyg från för att hjälpa lantbrukare att säkerställa att de får stöd för att arbeta effektivt och samtidigt som göra det säkert. De jobbar med olika koncept för att få lantbrukare att bli motiverade, reagera och agera, t.ex. "What's STKY on the farm? STKY = Shit That Kills You". De vill också involvera lantbrukarna genom deras Alerts page, där lantbrukare anonymt kan dela med sig av riskfyllda och farliga händelser på sina gårdar.

Control the roll – kampanj för vältskydd på fyrhjulingar (<https://www.acc.co.nz/for-business/workplace-health-safety/control-the-roll/>). Försäkringsbolaget ACC, tillsammans med Worksafe NZ och Safer Farms erbjuder lantbrukare ekonomiskt bidrag om de monterar godkända vältskydd på sina fyrhjulingar.

Farmers for Farm Safety Ltd (FFS) (<https://www.farmsafety.co.nz/>) är ett exempel på fristående konsultfirmor som erbjuder arbetsmiljörådgivning till lantbruksföretag med anställda. Ett viktigt motiv är att få hjälp och stöd med att leva upp till de lagar och regler som gäller för arbetsgivare inom lantbrukssektorn.

AgSafe (<https://agsafe.nz/>) är en annan konsultfirma som erbjuder arbetsmiljörådgivning till lantbruksföretag, men med mer information på sin hemsida.

Farmlands co-operative (<https://www.farmlands.co.nz/Productsandservices/FarmIQ/SafeFarms/>) är ett lantbrukskooperativt företag som erbjuder sina medlemmar ett gratis dataprogram / app "SafeFarm" som stöd för att hålla koll på och registrera arbetsmiljörelaterade data och uppgifter som arbetsmiljöledning, risker, incidenter, olycksfall osv. För att underlätta att komma igång med arbetet finns även en instruktionsvideo.

Farmstrong (<https://farmstrong.co.nz/>) är ett rikstäckande välmåendeprogram för Nya Zealands landsbygd. Deras mål är att hjälpa lantbrukare och andra att leva bra för att odla och producera bra. De erbjuder mängder av inspirerande videos, bloggar och andra resurser och stöd via deras hemsida. De organiserar också olika evenemang som the Woolshed Tour "Life's a Bitch" (<https://farmstrong.co.nz/events/the-woolshed-tour-rescheduled-dates-mar-2nd-apr-10th-2022/>) och andra aktiviteter för att få uppmärksamhet för mental hälsa.

Worksafe (<https://www.worksafe.govt.nz/topic-and-industry/agriculture/>) är Nya Zealands arbetsmiljömyndighet och de har en bra hemsida med omfattande informationsmaterial för lantbruket med bl.a. poddar och fallstudier som beskriver enskilda företags arbete med att förbättra arbetsmiljön. De har även utarbetat en separat guide för arbete inom trädgårdsnäringen (<https://www.worksafe.govt.nz/topic-and-industry/horticulture/keep-safe-keep-growing-how-to-be-healthy-and-safe-in-horticulture>)

Sydkorea

Agricultural Health and Safety Division, Rural Development Administration (RDA) (<http://farmer.rda.go.kr>). SLU i Alnarp har sedan 2017 ett fördjupat samarbete och utbyte med RDA i Sydkorea gällande lantbrukets arbetsmiljöfrågor. De driver ett kompetenscentrum med olika utvecklings- och forskningsprojekt och framtagning av olika ergonomiska hjälpmedel, skyddsutrustning, arbetskläder och rådgivning till lantbruksverksamma. De är också mycket aktiva för att utveckla förbättrad lagstiftning och social trygghet för lantbrukare. De erbjuder utbildningar, informationsmaterial och besök av skyddsingenjör på deras gårdar som ofta är små och belägna nära varandra i mindre byar.

Förutom RDA finns det forskning om lantbrukets arbetsmiljöfrågor vid yrkesmedicinska kliniker som är knutna till större sjukhus i olika delar av landet.

Indonesien

SLU i Alnarp har sedan 2020 även inlett ett samarbete med Faculty of Medicine, University of Jember (<https://en.unej.ac.id/>), Indonesien kring lantbrukets arbetsmiljöfrågor. På grund av pandemin har det begränsat sig till medverkan på digitala konferenser och några gemensamma publikationer. Avsikten är att utveckla ett närmare utbyte.

Japan

Japan medverkar i internationella sammanhang, främst vad gäller medicinska aspekter på lantbrukets arbetsmiljöfrågor och publicerar en tidskrift på engelska: Journal of Rural Medicine (<https://www.j-rural-med.jp/>) genom the Japanese Association of Rural Medicine (JARM) och the International Association of Rural Health and Medicine (IARM).

Publikationer inom samma område

Motverka olycksfall i lantbruket - rapport från Jordbruksverket och Skogsstyrelsen (2007:8)

EUROPEISKA UNIONEN
Europeiska regionala
utvecklingsfonden

Jordbruksverket
551 82 Jönköping
Tfn 036-15 50 00 (vx)
E-post: jordbruksverket@jordbruksverket.se
www.jordbruksverket.se